Mar

THE LIBRARY OF CONGRESS

महमदाचा वृत्तांत.

LIFE OF MOHAMMAD.

Mahamadācā vṛttānta

BOMBAY TRACT AND BOOK SOCIETY.
1,200 Copies. A. D. 1853.

मुंबईमध्यें अमेरिकन मिशन छापखान्यांत छापिलें.
सन १८५३.

1853

महमदाचा वृत्तांत.

अध्याय १.

अर्बस्थान व अरबलोक.

एशिया खंडाच्या दक्षिण भागीं हिंदुसागरांत मोठमोठीं असीं तीन उपद्वीपें आहेत. मध्यें हिंदुस्थान, याच्या पूर्वेकडे चिनैहिंदुस्थान आणि पश्चिमेकडील उपद्वीप अर्बस्थान या नावेंकडून प्रख्यात आहे. हिंदुस्थान आणि चिनैहिंदुस्थान यांचीं उत्तरेकडील अंगें फार रुंद आहेत. आणि दक्षिणेकडे त्यांची रुंदी उत्तरोत्तर कमी कमी होत गेली आहे. पण अर्बस्थान असें नाहीं; तें दक्षिण अंगीं फार रुंद असून त्याच्या पूर्व पश्चिम सीमा उत्तरेकडे एकमेकींसीं ज़वळ जवळ होत गेल्या आहेत. ह्मणून त्याचा आकार विषम त्रिकोनासारिखा आहे. ह्या देशाचा विस्तार दाहा लक्ष चौरसमैलांपेक्षां सरस असून हिंदुस्थानापेक्षां किंचित् कमी आहे. याच्या दक्षिण बाजूस अरबी (किंवा हिंदु) समुद्र लागून आहे. या देशाची सर्वांहून मोठी रुंदी १३०० मैल आणि लांबी ह्मणजे पालमिरापासून आदनापर्यंत १५०० मैलांपेक्षां अधिक आहे. ह्या देशांत हिंदुस्थानांतल्या सारिख्या मोठाल्या नद्या नाहींत. आणि वास्तविक पाहिलें असतां त्या देशांतील कोणतीहि नदी गलबत हकारून नेण्यासारिखी नाहीं. परंतु त्याच्या पूर्वसीमेस इराणाचें आखात

व एफ्रात नदी आणि पश्चिमेस सुफसमुद्र आहे ह्मणून त्या देशाला पुष्कळ फायदा होत असतो.

या देशाचे जे भाग समुद्रालगत आहेत ते सुपीक आहेत. तरी विशेषेंकरून जे भाग सूफ व अरबी या समुद्रालगत आहेत ते बरेच सुपीक आहेत. पण बाकीचा सर्व भाग बहुतकरून वाळवंटांकडून व्यापला गेला आहे. हें अर्बस्थान वाळवंटांविषयीं फार विख्यात आहे व त्यांत लागवड करण्याजोग्या अस्या बागायती जमीनी थोडक्या आहेत. दुसऱ्या देशांतील लोक निर्जल व वालुकायुक्त प्रदेश सोडून देऊन जो प्रदेश सुपीक असतो तेथें जमावाने वस्ती करितात. पण अर्बस्थानांतील लोक वाळवंटांमध्यें देखील वस्ती करितात. त्यांत नगरें केवळ थोडकीं असून त्यांतील वस्तीहि लहान आहे. या विशाल देशांत सर्वांहून मोठीं असीं साहा शहरें आहेत आणि त्यांतील एकंदर प्रजा पाहूं गेले असतां १,५०,००० देखील नाहीं. अर्बस्थानांतील सर्व प्रजा सुमारें एक कोटी किंवा हिंदुस्थानांतला केवळ पंधरावा हिसा इतकी आहे.

हिंदु सागराच्या कांठीं डोंगरी प्रदेशांत जे लोक राहतात त्यांची अबादी उष्ण मासांत जो नियमित पर्जन्य पडतो त्याकडून होत असती. ज्या प्रदेशांत यापेक्षा अबादी कमी आहे ते देश रात्रीं पुष्कळ दहिंवर पडण्याकडून सुपीक होत असतात. तेथील वाळवंटांत कोठें कोठें झरे आहेत, पण ते माहितगार वाटसरांस मात्र ठाऊक आहेत. शहरांत तर नळ व हौद यांच्या योगानें पाण्याचा पुरवठा केला आहे. मक्का व बागदाद यांम

ील वालुका प्रदेश समिएल ह्मणजे तप्त झळई इजकडून
तका तप्त होतो कीं त्याकडून वाटसरांचा दम कोंडून
ातो. अन्य देशांतील राहणाऱ्यांस जितक्या सामान्य
ुख सोई असतात तितक्या सोई एथें नसल्यावरून ज्या
ेवळ थोडक्या आहेत त्याच अपरूप व मोलवान अस्या
ाल्या आहेत. तेथील वालुकासमुद्रांत बहुत हिरवे टापू
कडे तिकडे पसरले आहेत, असें अढळण्यांत येतें.
थें छाया, पाणी, कुरणें आणि फळफळावळ यांची समृ-
ी असती, ह्मणून फिरस्ते अरबलोक बहुतकाळपर्यंत तेथें
ाहत असतात. ज्या वनस्पति उंट खातात त्या तप्त व
ापीक अस्या वाळूच्या मैदानांत देखील सांपडतात.
ोंगर व खोरीं हीं तर तऱ्हेतऱ्हेचे अनेक उपज ह्मणजे
रंड, सोनामुखी, चिंच, बुंद, डिकाच्या बाभळी, ताड,
जूर, नारळ, अंजीर, निंबें, नारिंगें, खरबुजें, खिरे, बदा-
, निवडुंग, आणि फिल्बर्त यांकडून भरलेलीं आहेत.
थील सर्व लोकांचा सामान्य खाण्याचा पदार्थ बरग
ाहे त्याला धौरा ह्मणतात. आरबिया पेत्रिया प्रदेश
ो खनान व मिसर यांकडचा आहे त्याच्या टेंकड्यां-
र बोकड, तरस, बिब्ब्यावाघ, कोल्हे, लांडगे, आणि
स्वलें हीं जनावरें राहतात. आणि वाळवंटांत हरणें,
ग, जर्बोआ हे पशू राहतात. तेथील लोक मेंढरें व बैल
ांस खाण्यासाठीं तेथें पाळीत असतात.

अरबी घोड्यांची कीर्त्ती तर जगप्रसिद्ध आहे. एका
ातीचे घोडे ओझें वाहण्यासाठीं आहेत आणि जे घोडे
च जातीचे आहेत ते फारच चपळ, सुशिक्षित आणि
ळकट आहेत, ह्मणून ते स्वारी करण्यासाठीं राखिले

आहेत. ते आपल्या धन्यासंगतीं एकाच तंबूंत राहतात. धनीहि त्यांसीं लेंकरांप्रमाणें ममतेने वागतो. ते घोड्यांचीं वंशावळी फार जपून राखितात. त्यांतून कित्येकांची वंशावळी तर बरोबर दोन हजार वर्षांपर्यंत मिळती असें ह्मणतात. वालुकास्थलांतील अरब लोकांचा जीव आपल्या घोड्यावर इतका असतो कीं ते त्यांस सोबती मानितात, सेवक मानीत नाहींत. आपल्या एकुलत्या लेंकराच्या मरण समयीं जें दुःख होतें, इतकें मोठें दुःख आपल्या आवडत्या घोड्याच्या विरहावरून त्याच्या धन्यास होतें.

अरबी फिरस्त्यांस उंट हेंहि अमोलिक जनावर आहे. त्याच्या खुरांचा बांधा व मुखाची आकृति वालुकासमुद्रांतून जाण्याजोगी बनावली आहे ह्मणून ते लोक त्याला वालुकासमुद्रांतील जहाज असें ह्मणतात; हें जनावर कित्येक दिवस खाण्यापिण्यावांचून मार्ग कंठितें; ह्मणून उंट हाच वालुकास्थलांतून सामान वगैरे वाहून नेण्यासाठीं मुख्य उपाय आहे. उटांची एक जात कांहीं निराळी आहे, ती चपळ असतां याच गुणावरून मोलवान असी मोजली गेली आहे. अर्बस्थानांतील गाढव सुंदरता व शक्ति यांविषयीं घोड्याची बरोबरी करितें आणि तें घोड्यापेक्षां मजबूत असून थोडक्यांत पोसलें जातें ह्मणून यात्रेकरू व शिपाईलोक फारकरून गाढव निवडून घेतात.

जसी त्या देशाची तऱ्हा विलक्षण आहे, तसा त्या लोकांचा स्वभावहि विलक्षण आहे. रीतिभातींविषयीं हिंदुलोकांची स्थिति पिढ्यानुपिढ्यापासून अपालट आहे असें बहुत गोष्टीवरून सांगतां येतें. आणि अरब लोक

चेंहि अपालटपण त्यांपेक्षां कमी आहे असें नाहीं. बेदावी लोकांचें सांप्रतचें वर्णन त्यांचे पूर्वज जे योब अथवा मोशे यांच्या वेळेस होते, त्यांलाहि बरोबर लागतें. सुमारें ४००० वर्षेंपर्यंत त्यानीं सुंता करण्याचा विधि बरोबरच राखिला आहे. पाहिलें असतां परक्या लोकांचा सहवास हेंच फेरफार होण्याचें मोठें कारण आहे. ब्राह्मण, मुसलमान, पोर्टुगीस, इंग्लिश अस्या लोकांचा हिंदुस्थानांत लागोपाठ संचार झाल्यावरून हिंदूंमध्यें अनेक फेरफार झाले असें नजरेस येतें. पण हें कारग अर्बस्थानच्या विशेष मूलस्थितीस लावून पाहिलें असतां, केवळ थोडकाच फेरफार दिसून येतो.

ह्या देशाच्या कोणत्याहि बाजूस भूमध्यसमुद्र लगत नाहीं. अर्बस्थानाच्या वायव्यभागीं मिसर व खनान हे दोन देश भूमध्यसमुद्राचा कांठ परस्पर वांटून घेतात. आणि तसे ते ह्या देशाला त्या समुद्रापासून दूर राखितात. ह्या गोष्टीवरून भूमध्यसमुद्रतीरस्थ राष्ट्रांच्या बखरींत जे मोठमोठे धक्के, उलटापालटी व फेरफार जाणविले आहेत त्यांपासून अर्बस्थान कांहीं प्रकारें बचावलें गेलें. जिंकणाऱ्या योध्यानीं आपणासाठीं जो मार्ग निवडून घेतला त्यापासून अर्बस्थान एका बाजूस राहिलें गेलें. कित्येकानीं हा देश हस्तगत करण्याविषयीं उद्योग केला खरा तरी त्यांतील कोणाचेहि प्रयत्न मुकरर कधीं सिद्धीस गेले नाहींत. आशुरी किंवा मादी राज्यांच्या पायास अरब लोकांत कधींहि थारा मिळाला नाहीं. इराणी राजे जरी अरबलोकांचे मित्र होते आणि यानीं त्यांचा इतका बहुमान राखिला होता

कीं ते यांजकडे प्रति वर्षीं उदाचा नजराणा पाठवीत असत, तरी त्यांच्याने त्यांस आपलें खंडणीदार सहसा करवेना. ते इराणी राजाच्या स्वामित्वापासून इतके दूर होते कीं, जेव्हां कांबिसस मिसरावर स्वारी करण्यास गेला, तेव्हां अरबी प्रदेशांतून पार जाण्यासाठीं त्याला यांजपासीं परमानगी मागणें प्राप्त झालें. आणि जेव्हां शिकंदराने तें पराक्रमी राज्य हस्तगत केलें होतें, तेव्हां दुसऱ्या आजूबाजूच्या सर्व राष्ट्रांमधून त्यानी मात्र त्याची परवा न धरितां त्याकडे आपला वकील पाठविला नाहीं. औगस्तस काइसार त्याच्या कारकीर्दींत इलियस गालस याने अर्बस्थानांत जितका प्रवेश केला, तसा कोणी रोमी मनुष्याने कधींहि केला नव्हता, तथापि तो देश हस्तगत करणें त्याला इतकें दुरापास्त झालें कीं शेवटीं आपलें अवशेष सैन्य घेऊन त्याला लवकर परतावें लागलें

याप्रमाणें अरबलोक आपल्या स्वतंत्र स्थितीचें सत्व रक्षण करण्याविषयीं वंशपरंपरेने सर्वदां यशस्वी होत आले आहेत.

अरब लोकांमध्यें एकच जात आहे, पण हिंदुस्थान च्या प्रजांमध्यें पराकाष्टेचा भेद आहे. याचें कारण हेंच कीं, त्यांमध्यें अनेक जातीचे लोक मिळाले आहेत. आणि त्या जातिभेदाचीं लक्षणें सुदृढतेने कायम राखलीं आहेत एथील लोक अनेक प्रांत मिळून किमानपक्ष २० भाषा तरी बोलत असतील. आणि या भाषाभेदापेक्षां त्यांच्या जातिभेदाविषयीं दुसरीं बहुत स्पष्ट लक्षणें त्यांमध्यें दिसून येतात. अरब लोक तर स्वभावतः एकच लोक आहेत आहेत आणि ते अरबी ही एकच भाषा बोलतात.

त्यांच्या स्वभावामध्यें स्वतंत्रतेची आवड हें एक मुख्य लक्षण आहे. प्राचीन काळापासून अर्बस्थानावर बहुत राजे व पुष्कळ लहान लहान अधिकारी अधिकार करीत आले पण ते परस्परें स्वतंत्र होते. ते आपल्या वडिलोपार्जीत नेमाप्रमाणें आपआपल्या देशावर एक प्रकारचा एकछत्री अमल करीत आले. कुटुंबावर बापाची सत्ता असावी, असा जो मनुष्यांमध्यें आज्ञांकीतपणाचा मूळ धर्म आहे, तो धर्म अरब लोकांत बहुत काळापासून चालत आला आहे. एक एक लहान मेळा हा एका कुटुंबाप्रमाणें मानला जाऊन त्याजवर जो मुख्य अधिकारी असतो, तो त्याजवर बापाप्रमाणें अधिकार करितो. ह्या गोष्टीस बहुत पिढ्या गुजरल्यावरून किंवा देशांतर झाल्यावरून ह्या लोकांमध्यें फुटाफूट होऊन त्यांच्या अनेक शाखा झाल्या आहेत आणि त्या शाखा स्वतंत्र आहेत तरी त्या एकच कुळ अशा मानल्या जातात. ते आपल्या वंशावळीविषयीं बारीक विचार करून जी शाखा मुख्य आहे ती विशेष महत्वाची आहे असें मानितात. लोकराज्याचा प्रकार अरब लोकांत कधीं माहीत नव्हता. पण कित्येक भागांत कोणी मोठा शेख किंवा शेखाचा शेख निवडून ठेविला असतां त्यास लोक विशेष मान देत असतात. महान शेख ही किताबत एका कुळास मात्र आहे. आपणावर अधिकारी असावा ह्मणून शेख लोक त्या महान शेखांतील कोणीएकाला निवडून घेतात. पण त्या अधिकाऱ्याला दुसऱ्या रयत लोकांप्रमाणें शेख लोकांला सत्तेने बोलावण्याचा अधिकार नसतो. प्रत्येक महान शेख आपल्याला

दगडाच्या गढीमध्यें कोंडून घेतो किंवा आपले उंट व जनावरांचे कळप घेऊन वाळवंटांच्या मैदानांत फिरत असतो. असें करण्याकडून मी सर्व मानवी अधिकारापासून स्वतंत्र आहें, असें तो आपणाला मानितो. कधीं कधीं दोन कुळांमध्यें तंटे बखेडे उद्भवले असतां ते कोणी अधिकाऱ्याकडून मिटविले जात नाहींत पण बहुधां तरवारीकडून मिटविले जातात. अर्बस्थानांवर तर कोणी कधींच राजा झाला नाहीं. केवळ साना व मस्कत अस्या कित्येक स्थिरावलेल्या प्रांतांमध्यें मात्र प्रसंगानुरूप अधिकारी होत आले. पण अरबलोक पहिल्यापासून बहुत करून स्वतंत्र स्थितींत राहत आले आहेत. याविषयं पुरावा पाहिजे असल्यास ख्रिस्ती शास्त्राच्या उत्पत्ति प्रकरणांत एक भविष्य अढळण्यांत येतें, तें चांगलें लक्ष लावून पाहायाजोगें असें आहे. तें येणेप्रमाणें. ईश्वरा आब्राहामाला याप्रमाणें ह्मटलें कीं, "इस्माएलाविषयीं म्य तुझें ऐकिलें आहे; पाहा म्यां त्याला आशीर्वाद दिल्हा आहे आणि मी त्याला सफळ करून फार फार वाढवीन तो बारा अधिकाऱ्यांस जन्मवील आणि मी त्याला मो राष्ट्र असें करीन. परंतु तो रांठ माणूस होईल त्याच हात सर्वांविरूद्ध आणि सर्वांचा हात त्याविरूद्ध असें होई ल. तथापि तो आपल्या सर्व भावांच्या समोर राहील. याप्रमाणें ३८०० वर्षांमागें भविष्य झालें. तर सांप्रत अरब लोक इस्माएलाच्या वंशांतील आहेत.

लढाईची हौस ही तर पहिल्यापासून अरबलोकां स्वभाविक बिरीद आहे. अगदीं क्षुल्लक कारणावरू देखील कुटुंबामध्यें किंवा कुळांमध्यें वारंवार प्राणांति

लढायांचे प्रसंग गुजरतात. आणि एकदां लढाया उद्भ-
वल्या ह्मणजे त्या विझणें फारच दुरापास्त आहेत. अ-
रब लोकांस लुटणें व लढणें यांची फारच आवड आहे.
जर कोणी कीर्त्तिमान योद्धा जोखिमाच्या कामाला बोला-
वेतो किंवा मातबर लूट मिळेल असें वचन देतो तर
त्याजकडे जमून जावें ह्मणून लोकांचे बरेच समुदाय
सर्वदां सिद्ध असतात; यामुळें हजारों लुटारू लोक जमा
करण्यास कांहींच आयास पडत नाहीं. मार्गस्थांस लुट-
ण्यासाठीं लुटारू लोकांस कांहींच अवघडपण नाहीं.
मेसर व खनान देशामध्यें व सुर्या देशाच्या सीमेवर आणि
युफ्रात नदीजवळच्या प्रदेशांत इकडे तिकडे हिंडणारे
असे लुटारू लोकांचे मोठमोठे थवे नेहेमी आहेत. ते
वाटसरू व काफले यांची पाळत ठेवून एखाद्या सुप्रसंगीं
त्यांजवर घाला घालण्यास सर्वदां टपत असतात.

रानटी लोक व बेबंद राज्य यांमध्यें जी आपआपसांत
खोड उगविण्याची चाल असती, ती अरब लोकांत फार
रूढींत आहे, यावरून अरब लोक हे रानटी माणसें आ-
हेत असें दिसून येतें. ते इतके गर्विष्ट आहेत कीं, को-
णी त्यांची बेअदबी केली नसतांहि त्याने आपली बेअद-
बी केली असें कल्पितात. आणि त्या कल्पित अन्याया-
बद्दल त्या माणसाचा प्राण घेण्यावांचून दुसरें कोणतेंहि
पारिपत्य ते कबूल करीत नाहींत.

अरब लोक हे फार पाहुणचार करणारे व उदार
आहेत, असें बहुतांचें ह्मणणें आहे. आणि हे सद्गुण आह्मी
मोठ्या आवडीने बाळगितों असें तेहि ह्मणतात. परंतु जों-
पर्यंत लुटीचा सोस व परक्यास शत्रूप्रमाणें लेखणें हे दु-

गुण त्यांमध्यें आहेत, तोंपर्यंत त्यांमध्यें सदर्हु सद्गुण आहेत असें आमच्यानें सहसा ह्मणवत नाहीं. जर लुटीत नाहीं तर आह्मी कशाने उदार होऊं, असे विचार कदाचित ते आपल्या मनांत आणीत असतील. पाहिलें असतां, जें अनायासाने मिळविलें जातें, तें सहज देतां येतें, ही गोष्ट वास्तविक आहे. ज्यानीं बहुत काळाने व श्रमाने धन मिळविलें आहे, ते बहुधा अल्पव्ययी असतात. जेणेकरून अरब लोक लोभग्रस्त होतील, असी कांहीं जिन्नस ज्यापासीं नाहीं त्याला अर्बस्थानांत बहुधा निर्भयपणें हिंडतां येतें आणि पाहुणचार करणारे असे बहुत लोकहिं त्याला वाटेने अढळतील. ज्याने आपली मीठ भाकर खाल्ली आहे, त्याचा विश्वासघात करावा किंवा त्याला मोकळून द्यावें, असें कोणीहि अरबी मनुष्य सहसा करणार नाहीं.

अरब लोक हे वक्तृत्व विद्येचा पहिल्यापासून मोठा मान करीत आले आहेत. आणि या विद्येचा अभ्यास ते गद्यपद्यात्मक ग्रंथावरून करितात. त्यांचीं काव्यें दृष्टांताप्रमाणें सूत्रबद्ध आहेत. कविता करणें हें मोठें भूषण आहे असें मानून बडे लोक देखील तिजविषयीं पूर्वी अभ्यास करीत असत. मोठ्या कवीला तर ते लोक इतिहासकर्त्ता, भाषेचा किल्ला, नीतिशिक्षक, आपल्या कुळाचा उत्तम रक्षक व अत्युत्कृष्ट भूषण अस्या किताबानीं सन्मान देत असत.

वर्षांतून एक वेळ सर्व कवी एक महिन्यापर्यंत एकत्र मिळत आणि आपआपल्या कवनामध्यें कोणतें कवन पसंत किंवा नापसंत हें ठरविण्यासाठीं वादविवाद चालवीत

असत. मग जीं कवनें उत्तम ठरत तीं कांहींस्या सन्मान्य ठिकाणीं अमानत राखून ठेवीत असत. मोधाहालत ह्मणजे सुवर्ण वचनें या नावाचीं सात नामांकित कवनें जीं मिसरांतील रेशमी कागदावर सोनेरी शाईने लिहिलीं होतीं तीं मक्केतील देवळांत सरकारी हुकुमावरून लटकावून ठेविलीं होतीं. अरब लोकांत असी एक ह्मण होती कीं, मुगुटांबद्दल पागोटीं, घरांबद्दल तंबू, हतेरांबद्दल तरवारी आणि कायद्यांबद्दल कवनें, ह्या चार विशेष देणग्या ईश्वरापासून आमच्या राष्ट्रास प्राप्त झाल्या आहेत.

एशियांतील बहुतेक राष्ट्रें जड व मंदबुद्धीचीं आहेत, पण अरब लोक तसे नाहींत. त्यांची नापीक जमीन व उपजीविका मिळविण्याचीं संकटें व वाळवंटांतील जिणें या गोष्टींवरून ते धैर्यवान व धमकदार होत आले आहेत. त्यांला साहस कर्माची मोठी हौस आहे. जरी ते योग्य अभ्यास करण्याकडून कधीं सुशिक्षीत झाले नाहींत आणि मोठ्या मान्यतेस पोहंचले नाहींत तरी त्यांची बुद्धि चांगली आहे.

अरबी भाषा तर जगामध्यें सर्वांहून पुरातन आहे; बहुत गोष्टींविषयीं ही भाषा विशेष संगतवार व सुबोध आहे ह्मणून दुसऱ्या सर्व भाषांवर इचा चढ आहे; अणखी ती इतकी विपुल आहे कीं इजविषयीं कोणी माणूस कधींहे पूर्ण ज्ञाता व्हावयाचा नाहीं, असें ह्मणतात. या भाषेमध्यें मधेला ८० नामें, सापाला २०० सिंहाला ५०० आणि तरवारीला १००० नामें आहेत ह्मणून ह्मटलें आहे. तथापि त्यामध्यें लिहिण्याची युक्ति केवळ आलीकडे निघाली. ख्रिस्ती सन साहाव्या शतकांत एका इराककराने

अरबी अक्षरें योजून काढलीं. आणि महमद जन्मल्या-
नंतर मक्केमध्यें लोक तीं अक्षरें शिकूं लागले.

महमदापूर्वीं (किंवा ज्याला लोक अज्ञान काळ ह्मण-
तात त्यावेळीं) अरबलोकांचा धर्म मुख्यत्वेंकरून मूर्त्तिपू
जेचा होता. तो धर्म साबी लोकांच्या सांप्रदायाप्रमाणे
चालत आला होता. त्या पंथांत अचल तारे, ग्रह, दूत
आणि दूतांच्या मूर्त्ती यांची भक्ति होती. लोक यांर
क्षुद्रदैवतें असें मानून त्याच्याद्वारें प्रार्थना करीत असत
यांशिवाय सृष्टीचा उत्पन्न करणारा व रक्षण करणारा
धनी असा एक मुख्य देव आहे असें ते मानीत असत
आणि या देवाला देखील ते अर्पणें करीत असत. प
त्यानी खऱ्या देवापेक्षां मूर्त्तीला विशेष होम व अर्पणें केली
व महमदाने त्याचा याविषयींचा निषेध केला आहे. तसें
जेव्हां ते फलझाडें लावीत किंवा धान्य पेरीत तेव्हां मध्
बांध घालून एक मूर्त्तीसाठीं व एक ईश्वरासाठीं असे दो
भाग करीत. मग जर मूर्त्तीच्या भागांतील फळ ईश्वरा
च्या भागांत पडलें, तर तें फळ परत मूर्त्तीला देत, प
ईश्वराच्या भागांतील फळ मूर्त्तीच्या भागांत पडलें, त
ईश्वराला परत देत नसत. याप्रमाणेंच जेव्हां ईश्वराल
योजिलेलें अर्पण मूर्त्तीला योजिलेल्या अर्पणापेक्षां चांग
दिसे, तेव्हां त्या अर्पणाची अदलाबदल करावी, अर
त्यांची चाल असे, पण मूर्त्तीकडचें अर्पण ईश्वराकडच्य
अर्पणापेक्षां उत्तम असल्यास, असें करीत नसत.

तें सर्व राष्ट्र बहुधा आकाशांतील ज्योतींचें उपास
होतें. तरी प्रत्येक कुळामध्यें निरनिराळी ज्योति कुर
दैवत असे. येणेप्रमाणें कोणी कुल सूर्याचा, कोणी वृ

स्पतीची, कोणी कुतुब ताऱ्याची, कोणी बुधाची असी विशेष भक्ति करीत असत. ज्या दुर्तींची ते उपासना करीत असत त्यांतील तिघींचीं नामें कुरानामध्यें अढळतात. तीं आल्लात, अल उज्झा, आणि माना असीं आहेत. त्यांस ते देवकन्या या नांवाने हाक मारीत. ह्मणून त्या देवी आहेत असें मानीत असत. त्यानी हीं नामें केवळ त्या दुर्तींसच दिल्हीं असें नव्हे पण त्यांच्या मूर्त्ति ह्या त्यांचे देव्हारे आहेत असें मानून त्यांसहि हीं नामें देऊन त्यांचीहि भक्ती दूर्तींप्रमाणेंच करीत असत.

तयेफ नामें ठिकाणीं आल्लात देवीचें देऊळ होतें; सन हेजरी ९ या साली महमदाने त्या देवळाचा नाश करण्याचा हुकूम देऊन त्या ठिकाणीं फौज पाठविली. यावरून तयेफांतील सर्व राहणारे आणि विशेषेंकरून स्त्रिया ह्या दुःखार्णवांत निमग्न होऊन त्यानी सामोपचाराने त्या लोकांची असी विनंती केली कीं, हें देऊळ तीन वर्षेंपर्यंत मोडूं नये. पण ह्या गोष्टीस ते मान्य होत नाहींत असें पाहून एक महिनाभर तरी मोडूं नये असें पदर पसरून मागितलें. परंतु त्यानी एक दिवस देखील अवकाश त्यांस दिल्हा नाहीं. मिसरी कंटक किंवा मिसरी बाभूळ या झाडाला अलउज्झा असें नाम ठेवून ते त्याची भक्ति करीत असत. त्या मूर्तीचा नाश करण्याकरितां महमदाने खालेद इब्न वालद यास पाठविलें त्याने तें देऊळ जमीनदोस्त केलें व तें झाड तोडून जाळून टाकिलें. त्या देवीच्या आराधिनीने आपल्या झिंज्या फिंदारून आपले हात कपाळास लावून शरणागताप्रमाणें बाहेर पळून गेली. तथापि त्याने तिलाहि मारून टाकिलें.

ते लोक मोठा धोंडा मांडून माना इची भक्ति करीत असत. महमदाच्या एका नायकानें येऊन तिचाहि याप्रमाणेंच नाश केला. माना ह्मणजे वाहणें. त्या देवीला जे बळी अर्पिले जात त्यांचें रक्त वाहण्यावरून तिला हें नाम दिल्हें होतें. अणखीहि पांच मूर्त्तींचीं नावें कुराणांत अढळतात तीं वाद, सावा, याघूथ, याअक आणि नास्र असीं आहेत. ते लोक यांचीहि भक्ति करीत असत. यांतून पहिली मूर्त्ति पुरूषाची, दुसरी स्त्रीची, तिसरी सिंहाची, चवथी अश्वाची आणि पांचवी गरूडाची, अस्या होत्या. महमदापूर्वीं अरब लोक ज्या मूर्त्तींचें भजन करीत त्या तर असंख्यातच होत्या. मक्केंत काआबा ह्मणून एक नामांकित देऊळ होतें, त्या देवळांत व त्याच्या सभोंवतीं वर्षाच्या दिनसंख्येप्रमाणें मनुष्य, गरूड, सिंह, हरिण इत्यादि आकृतींच्या ३६० मूर्त्ति होत्या. त्यांमध्यें होबालाची मूर्त्ति मुख्य होती. ती आरक्त गोमेद पाषाणाची मनुष्याकृतीची होती. तिच्या एका हातांत सात बाण होते आणि तो हात सोन्याचा होता. ही मूर्त्ति आम्रु, इब्न लोहाई यानें सुर्या देशांतून आणिली होती. त्यानें असें सांगितलें कीं जेव्हां गरज आहे तेव्हां हा देव पाऊस पुरवितो. सन हिजरी ८ या सालीं महमदानें मक्का शहर घेतलें तेव्हां काआबा देवळामध्यें आब्राहाम, इस्राएल, यांच्या व त्या सभोंवतीं बहुत दूत व भविष्यवादी इत्यादिकांच्या ज्या मूर्त्ति त्यांस सांपडल्या तितक्यांचा त्यानें नाश केला. या मूर्त्ति खेरीजकरून प्रत्येक कुटुंबांत एक किंवा अनेक कुल दैवतें असत. बाहेर जातांना किंवा घरीं आल्यानंतर त्य दैवतांस नमस्कार करावा असी त्यांची चाल होती.

काआबा हें सदर्हु नाम मक्केंतील एका फार प्राचीन देवळाला दिल्हें होतें याच्या मूळ इतिहासाचा कांहीं थांग लागत नाहीं. महमदाच्या पूर्वीं अरब लोक शेंकडों वर्षें मूर्त्तिपूजक होते, तेव्हां लोक दूर दूरच्या प्रांतापासून येऊन एथील यात्रा करीत असत. तेथील पुजारी हे अत्यंत बहुमान्य कुळ आहे असें मानीत असत. हें लांब चवडें देऊळ निरनिराळ्या आकाराचे मोठाले दगड वांकडे तिकडे जोडून बांधलें आहे. त्याची लांबी २४ हात रुंदी २३ आणि उंची २७ आहे. ह्या देवळाला एकच दार आहे तें त्याच्या उत्तर अंगीं जमीनीपासून सात फूट उंचीवर आहे. तें रूप्याने मढवून सोन्यानें शृंगारलेलें आहे. तें दार एका कोनांत आहे यावरून ती इमारत मुळीं पुजा करण्यासाठीं बांधली नव्हती, असें दिसून येतें. पण ही त्या कार्यार्थ केव्हां आणि कसी लाविली गेली या गोष्टीचा निश्चय करितां येत नाहीं. काआबाच्या दाराजवळ चार फूट जमिनीपासून उंच असा एक नामांकित पाषाण आहे. सर्व यात्रेकरू तें नगर पाहावयास जातांना त्या पाषाणाचें भक्तिभावाने चुंबन घेत असतात. त्या पाषाणाचा गर्भ सुमारें ७ इंच असून तो अंडाकृति आहे. निरनिराळ्या अकाराचे लहान मोठे असे दगडाचे तुकडे अशा चतुराईने एकत्र जोडून गुळगुळीत केले कीं जाणू काय हा मुळचा एकच पाषाण होता आणि कांहीं तरी मोठ्या आघाताने फुटून त्याचे तुकडे झाले असतां परतून तेच तुकडे एकत्र जडले आहेत असें दिसतें. आणि लोकांमध्येंहि असीच गोष्ट आजपर्यंत वाजत आली आहे. मुसलमान लोकांच्या कल्पित कथांमध्यें असें ह्मटलें आहे कीं

जगाच्या उत्पतीच्या वेळेस हा पाषाण गाब्रीएल दुताने आकाशांतून आणिला तेव्हां हा पांढरा शुभ्र होता पण माणसाच्या पापामुळें काळा ठिक्कर झाला.

मनुष्यबलिअर्पणाची अत्यंत क्रूर चाल प्राचीन काळीं अरब लोकांत होती. दैवतांस प्रसन्न करण्याकरितां एका वर्णामध्यें एका मुलाचें बलिअर्पण करीत असत. जर आह्मास पुष्कळ पुत्र होतील तर त्यांतून एकाचें बलिअर्पण करूं असे आईबाप देवाला वारंवार नवस करीत असत. कांहीं अनर्थाचा परिहार व्हावा ह्मणून महमदाच्या बापाचें बलिअर्पण अविचारी नवसानें नेमिलें होतें पण मग त्याच्या जिवाबद्दल शंभर उंट देऊन त्याला खंडून घेतलें, असी गोष्ट आहे.

लोकांस महमद उपदेश करूं लागला तेव्हां आपल्या कन्येस जिते गाडण्याची अरब लोकांत दुसरी एक निर्दय चाल होती. ही क्रूर चाल पाळण्याविषयीं रजपूत संस्थान आदिकरून हिंदुस्थानाच्या भागांतील लोकांची आणि अरब लोकांची एकसारिखीच समजूत होती. कन्येच्या पाळणपोषणासाठीं व नावा लौकिकाप्रमाणें त्यांचें लग्न कार्य समारंभाने करण्यासाठीं जो खर्च आणि संकटें लागतात तीं टाळावीं असें त्यांच्या मनांतून होतें. ह्या बालहत्येच्या विधीविषयीं असें ह्मटलें आहे कीं कोण्या अरबाला आपल्या कन्येस मारणे असल्यास त्याने तिला साहा वर्षांची होईपर्यंत राखावें मग आपल्या बायकोस असें ह्मणावें कीं, "मुलीला इच्य भावलायांकडे घ्या न्यावें ह्मणून इला सुगंधित व सुशोभित कर;" त्याप्रमाणें तिच्या आईने केल्यावर जी त्यांच

या कार्यासाठीं सिद्ध केली असती तिकडे तिला बापानें घेऊन जावें आणि मुलीला त्या खांचेंत डोकावयास लावून आपण तिला मागून आंत लोटून द्यावें मग ती खांच जमिनीबरोबर बुजून काढावी ह्मणजे झालें. मक्केच्या जवळ एक डोंगर होता तेथें खोरेश कुळांतील लोक आपल्या कन्यांस जितेच पुरीत असत.

अरबिया पेत्रिया नामें जो अरबस्थानाचा एक भाग सूफ आणि मृत या दोन समुद्राच्यामध्यें आहे, त्यांत एक खोरा आहे त्याच्या दोहों बाजूस उंच कडे तुटलेले असे दोन डोंगर आहेत. तेथें ग्रीक कारागिरांच्या हातचीं बहुत ग्रीक दैवतांचीं सुंदर देवालयें अढळतात पण आतां त्यांची पडझड होऊन उजाड पडलीं आहेत. हीं पेत्रा नगराचीं अवशेष उरलीं आहेत. त्या नगराला पेत्रा ह्मणून खडकी ह्मणत असत कारण कीं त्यांतील मुख्य इमारती भरीव खडक कोरून केल्या होत्या. यावरून कित्येक अरब लोकांनीं ग्रीक लोकांचीं दैवतें आणि त्यांच्या चाली अंगीकारिल्या होत्या असें दिसतें.

योब नामें एक अरबी मनुष्य ख्रिस्तापूर्वी १५०० वर्षांमागें झाला त्याचा इतिहास ख्रिस्ती शास्त्राच्या एका पुस्तकांत लिहिला आहे. योब जरी खऱ्या ईश्वराचा भक्त होता तरी त्या वेळेस देखील अरब लोक मूर्त्तिपूजा करीत होते असें त्या पुस्तकावरून प्रमाण आहे. त्या काळीं लोकांची स्थीति कोणत्या प्रकारची होती हें दाखविण्यासाठीं त्या पुस्तकाच्या पहिल्या अध्यायांतील कांहीं कांहीं काढून पुरवणीस घालितों.

"ऊज देशांत एक मनुष्य होता त्याचें नाम योब होतें

आणि तो मनुष्य साधुशील व यथार्थ देवव्रत व पापवर्जक होता. २ आणि त्याला सात पुत्र आणि तिघी कन्या हीं जन्मलीं. ३ आणि त्याचें धन सात हजार मेंढरें आणि तीन हजार उंट आणि बैलाच्या जोड्या पांचशें आणि पांचशें गाढवी आणि घरचीं दारचीं माणसें पुष्कळ असें होतें ह्मणून तो मनुष्य पूर्वेच्या सर्व जनांतला परमाढ्य होता. ४ आणि त्याचे पुत्र एकमेकाच्या घरास एक एक आपआपल्या दिवशीं जाऊन भोजन करीत असत आणि निरोप पाठवून आपल्या तिघी बहिणींस आपल्या संगतीं खायाप्यायाला बोलावीत असत. + + + + +

१३ "आणि एका दिवशीं असें झालें कीं त्याचे पुत्र व त्याच्या कन्या हीं आपल्या ज्येष्ठ भावाच्या घरीं खात आणि द्राक्षरस पीत होतीं. १४ आणि योबाकडेस एक वार्त्तावह येऊन ह्मणाला, बैल नांगरीत होते आणि गाढवें त्यांजवळ चरत होतीं, १५ आणि शेबा लोकानी दरवडा घालून त्यांला हरून नेलें आणि गडी तरवारीनें हाणिले आहेत आणि तुला वर्त्तमान सांगायाला मी मात्र एकलाच सुटून आलों आहें. १६ तो बोलत असतांच दुसरा येऊन ह्मणतो, देवाग्नीनें आकाशांतून पडून मेंढरांला आणि गड्यांला जाळून नष्ट केलें आहे आणि तुला वर्त्तमान सांगायाला मी मात्र एकलाच वांचलों आहें. १७ तो बोलत असतांच तिसरा येऊन ह्मणतो, खास्द्यानी तीन टोळ्या केल्या आणि उंटांवर दरवडा घालून तीं हरून नेलीं आहेत आणि गड्यांला तरवारीनें हाणिलें आहे आणि तुला वर्त्तमान सांगायाला मी मात्र एकलाच सुटून आलों आहें. १८ तो बोलत आहे तोंच अन्य येऊन

ह्मणतो तुझे पुत्र आणि तुझ्या कन्या हीं आपल्या ज्येष्ठ भावाच्या घरीं खात आणि द्राक्षारस पीत होतीं. १९ आणि पाहा जंगलावरून मोठा वारा आला आणि घराच्या चोहों कोंपऱ्यांला लागला तेव्हां तें त्या तरण्यांवर पडलें ह्मणून तीं मरून गेलीं आहेत आणि तुला वर्त्तमान सांगायाला मी मात्र एकलाच वांचलों आहें. २० तेव्हां योबाने आपला झगा फाडिला आणि आपली डोई कातरिली आणि भूमीवर पडून भजन केलें. २१ आणि ह्मटलें मी आपल्या आईच्या उदरांतून नग्न आलों आणि तिकडेहि परत नग्न जाईन. ईश्वराने दिल्हें आणि ईश्वराने परत घेतलें आहे; ईश्वराचें नाम सुवंदित असो. २२ या सर्वांत योबाने पाप केलें नाहीं आणि तो देवाला अपवाद बोलला नाहीं."

आब्राहाम आणि इस्माएल यांविषयीं अगोदर कांहीं सांगितलें होतें. तर या लोकांची गोष्ट वास्तवीक आहे कीं काय याविषयीं प्रमाण पाहिजे असल्यास उत्पत्तीचें पुस्तक पाहा. आब्राहामाचें जन्मस्थान मेसोपोटाम्या देश होता. त्याला प्रभुदेवाने दर्शन देऊन सांगितलें कीं तूं आपल्या बापाचें घर आणि स्वदेशस्थ लोक (ते बहुतकरून मूर्त्तिपूजक होते) यांस सोडून कनान देशाकडे जा. तो त्याप्रमाणें ईश्वरावर भरंवसा ठेवून त्यास मान्य होऊन पुढें चालता झाला. देवाने त्याला सांगितलें कीं तुझी संतति अगणित होऊन त्या देशाचें धारण करील व तिजवर माझा विशेष आशीर्वाद होईल आणि तिजकडून दुसरीं सर्व मनुष्यें देखील आशीर्वादित होतील. आब्राहामाला पहिला पुत्र दासीपासून झाला. त्याचें नांव

इस्माएल ठेविलें त्याची सुंता तेराव्या वर्षीं झाली. आब्राहामाला दुसरा एक पुत्र त्याची लग्नाची बायको सारा तिजपासून झाला. त्याचें नाव इझाक याची संतती यहूदा देशांत जाऊन राहिली. आणि ईश्वराने आब्राहामाला जीं आशीर्वचनें दिल्हीं होतीं तीं यांस प्राप्त झालीं. इस्माएलाला तर त्याच्या आईने अर्बस्थानांतील रानांत नेलें मग तो मोठा झाल्यावर त्याने एका मिसरी बायकोसीं लग्न केलें. आणि तिजपासून त्याला बहुत संतति झाली.

महमदाच्या वेळेस अर्बस्थानांतील सर्वच लोक मूर्त्तिपूजक होते असें समजूं नये. सन इसवी ७०या सालीं रोमी लोकानी यरूशलेमाचा नाश केला. नंतर त्यानी यहूद्यांतील निभावलेल्या लोकांस हाकलून लाविल्यामुळें यहूदी समुदायाने अर्बस्थानांत जाऊन आश्रय धरिला. यहूदी लोक मेहनती हुशार व थोर दृष्टीचे होते. त्यानी बहुत सभास्थानें बांधिलीं व कित्येक मूर्त्तिपूजक अरबांस वळवून यहूदी केलें. त्यानी कित्येक नगरें व गढ्या हस्तगत केल्या कित्येक थोर आवेशी यहूदी तर येमेन नामक लोकांचे राजे झाले होते असें इतिहासांत अढळतें.

महमदापूर्वीं त्या राष्ट्रांत ख्रिस्ती धर्महि कांहींसा पसरला होता. ख्रीस्ताचें मरण व पुनरुत्थान यानंतर लवकरच ख्रिस्ती धर्मोपदेशक अर्बस्थानांत गेले असतील प्रेषित पाऊलस हा ख्रिस्ती झाल्यावर लागलाच अर्बस्थानांत जाऊन कांहीं वर्षें राहिला होता असें लिहिलें आहे पण आशिया खंडांतील दुसरे देश आणि आफ्रिका युरोप यांतील जे देश भूमध्यसमुद्रालगत होते आणि

त्या समुद्रापासून दूरचीं राज्यें ह्मणजे हिंदुस्थान, पार्थीया आणि ग्रेटब्रिटन इत्यादि, ह्या देशांत ख्रिस्ती धर्माचा फार विस्तार झाल्याचें वर्णन इतिहासांत तपसीलवार केलें आहे, असें असतां अर्बस्थानांत ख्रिस्ती धर्माच्या विस्ताराविषयीं थोडें लिहिलें आहे. रोमी राज्यांत ख्रिस्ती लोकांचा पाठलाग झाल्यावरून बहुतेक ख्रिस्ती लोक अर्बस्थानांत पळून गेले आणि तेथील अडवळणी जंगलांत निर्भयपणें राहिले होते. ख्रिस्ती शकाच्या पहिल्या तीन शतकांपर्यंत कित्येक मिशनरी लोक ह्या देशांत पाठविले जाऊन लोकांच्या सुधारणुकीविषयीं त्यानी निःसंशय प्रयत्न केले असतील. आरिजेन हा अर्बस्थानांत गेला होता आणि त्याने बहुत ख्रिस्ती मंडळ्यांसीं पत्रद्वारा व्यवहार राखिला होता. तेथील आठ कुळें व दोन प्रांत यांतील सर्व लोकानी ख्रिस्ती धर्म स्वीकारला असें ह्मटलें आहे. पण तेथील वस्ती विरळ आणि कळप घेऊन हिंडावें असी लोकांची चाल आहे यावरून ख्रिस्ती धर्म फैलावला जाण्यास आणि विशेषेंकरून तो टिकून राहण्यास मोठ्या अडचणी आहेत. वास्तविक पाहिलें असतां जसें मिसर, नुमिदिया, एशियामैनर आणि इताली हे देश ख्रिस्ती धर्मांत सरसावले गेले, तसें अर्बस्थान कधींहि सुधरलें गेलें नाहीं. महमदाच्या वेळेपर्यंत ह्मणजे सुमारें सन ६०० पर्यंत ते लोक मूर्त्तिपूजा करीत होते असें स्पष्ट दिसून येतें. पण ख्रिस्ती शकाच्या चौथ्या शतकापासून साहाव्या शतकापर्यंत दुसऱ्या ठिकाणाप्रमाणें याहि देशांत ख्रिस्ती लोक आपला आवेश, प्रेम आणि सत यांपासून भ्रष्ट झाले होते, हें आह्माला पक्कें माहीत

आहे. त्यानीं पवित्र आत्म्याला खेद दिल्हा. त्यांची फुटा-फूट होऊन त्यांमध्यें वेगवेगळे पंथ झाले. त्यानीं मूर्त्तिपू-जकांच्या बहुत कांक्षा आणि चालीं धरिल्या होत्या. आ-पण जगाचा उजेड होण्याबद्दल त्यानीं जगिक अंधार वाढविला. जोंपर्यंत ते ईश्वरी आज्ञेस मान्य असून आप-ल्या स्वामीच्या पावलांस अनुसरले होते तोंपर्यंत कोणत्या-हि गोष्टीकडून त्यांस अडथळा झाला नाहीं. आणि त्यानीं ज्या ईश्वरी वाक्याचा उपदेश केला तें वाक्य सर्वां-हून पराक्रमी राज्यापेक्षांहि विशेष पराक्रमी आहे असें त्यां-च्या प्रतीतीस आलें. पण जेव्हां त्यानीं शास्त्र टाकून मूर्ख व अभिमानी लोकांचीं मतें अंगीकारलीं तेव्हां ईश्व-राने त्यांपासून आपली कृपा काढून त्यांस त्यांच्या भ्रष्टप-णाचें फळ भोगावयास लाविलें. आणि त्या दिवसांतील पतित ख्रिस्ती लोकांवर आपला राग दाखवावा आणि ईश्वरी शास्त्र अव्हेरण्याच्या भयंकर परिणामाविषयीं पुढील ख्रिस्ती मंडळीस बोध व्हावा ह्मणून ईश्वराने महमद व महमदाचे अनुसारी यांस यश पावूं दिल्हें.

अध्याय २.

महमदाचा वृत्तांत.

अरब लोकांच्या कुळांमध्यें कोरेश नामें एक विख्यात कुळ झालें, त्यांत महमद जन्म पावला. त्या कुळाच्या मूळपुरुषापासून अरब लोकांच्या वंशावळींमध्यें महमदाच्या वाडवडिलांचीं नावें वंशपरंपरेने जतन राखलीं आहेत.

हाशेमाचा गोत्रज होता. हाशेमाचा पुत्र अबदुल्ल मुतालेब तो एकशें दाहा वर्षेंपर्यंत वांचला. त्याचा एक धाकटा पुत्र अबदुल्ला याने वाहेबाची सुंदर कन्या जी आमिना तिसीं लग्न केलें. या उभयतांपासून सन इसवी ५७० या वर्षीं मक्का शहरांत महमदाचा जन्म झाला. तो जन्मण्यापूर्वीं किंवा जन्मतांच त्याचा बाप मरण पावला. आणि याची आई त्याच्या आठव्या वर्षीं वारली. तेव्हां पांच उंट व एक सिद्दीण दासी एवढीच कायती त्यापासीं मालमत्ता होती ह्मणून लहानपणापासून त्याचा प्रतिपाळ याच्या आजाने केला. आजाने आपल्या मरणसमयीं आबुतालेब नामक आपला पुत्र जो त्या वेळेस त्या घरांतील मानपान व वित्तविषय यांचा वारीसदार होता त्याच्या ओसंगी ह्या पोरक्या मुलास घातलें. आबुतालेबाने या आपल्या पुतण्यास फिरस्त्यांच्या व्यापारांत योग्य समयीं रवेज केलें. महमद स्वतां पंचवीस वर्षांचा होईपर्यंत आपल्या चुलत्याचा धंदा करीत राहिला. महमदाच्या बाळ पिठिकेविषयीं एवढेंच कायतें आमच्या समजण्यांत आलें आहे.

ईश्वराचे पुरातन पैगंबर ह्मणजे मोशे, ख्रीस्त आणि जे महमदापूर्वीं होऊन गेले, त्यांच्या जन्माप्रमाणेंच चमत्कारिक रीतीने आमच्या पैगंबराचा जन्म झाला, हें पटविण्यासाठीं मोसलेम लेखकांनी असी गोष्ट उठविली आहे कीं, त्या काळीं मोठीं आश्चर्यकारक अद्भुतें घडलीं असें सांगितलें आहे. ते ह्मणतात कीं, सुरियाच्या टेंकड्या, नगरें व खेडीं यांवर महमदाच्या जन्मकाळीं मोठा झोत प्रकाशला होता. सवा सरोवराचें पाणी अटून तें इतकें

कोरडें ठणठणींत झालें कीं, त्याच्या तळीं एक शहर वसलें गेलें. भूकंपाने तर इराणी राजमहालाचे १४ बुरूज ढासळून पडले. पारसी लोकांचा पवित्र अग्नि विझविला गेला. आणि सर्व भूतें व पिशाचें हीं चंद्रलोक व नक्षत्रलोक यांपासून धुडाविलीं गेलीं व त्यानंतर त्यांच्याने मूर्त्तींत संचार करवेना, व शकून व प्रश्न सांगवेना. ते अणखी असें सांगतात कीं, तें लेंकरूं जगामध्यें येतांच त्याने गुडघे टेंकून हात आकाशाकडे उभारिले आणि स्पष्ट वाणीकडून मोठ्याने असे शब्द उच्चारिले कीं, "ईश्वर थोर आहे, केवळ एकच ईश्वर आहे आणि मी त्याचा पैगंबर आहें." याप्रमाणें अचंबा होण्याजोगीं असीं बहूत दैवी अद्भुतें त्याच्या जन्मकाळीं झालीं असें ह्मटलें आहे. पण ह्या नवलयुक्त वर्णनाला आधार पाहूं गेलें असतां किंचित्‌हि प्रमाण मिळत नाहीं ह्या गोष्टी महमदाच्या जन्मानंतर बहुत काळाने लिहिल्य हें स्पष्ट दिसतें. जर अश्या अचंब्याच्या जगप्रसिद्ध गोष्टी वास्तविक घडल्या, तर त्यांची लोकांमध्यें आठवण राहिली असती, आणि तेणेकडून महमदाचा निरोप अंगीकारण्यास सर्व लोक तयार झाले असते. अणखं तुला ईश्वराने पाठविलें याचें प्रमाण काय? असें जेव्ह लोकानी महमदाला वारंवार विचारिलें तेव्हां त्याने आपल्या जन्मकाळचीं अद्भुतें पुराव्यास द्यावयाचीं होतीं पण त्याने असें कधींहि केलें नाहीं.

त्याच कुळांतील कादिजा नामें एक विधवा स्त्री होत तिचा नवरा मक्का शहरामध्यें बडे लोकांतील एक गृहस्थ होता. महमदाने तिची चाकरी आपल्या पंचवीसाव्य

षीं धरिली. तो तिचे उंट आणि सौदासूत घेऊन द-
मास्कसाच्या बाजाराच्या खेपाटेपा करीत असे. त्याने
तेला वश्य करून असी वाहवा मिळविली कीं तीन वर्षां-
च्या आंतच ती त्याची बायको झाली. लग्न झाल्यावरून
जन्माप्रमाणें जो लौकिक व जें वजन त्याला योग्य तें प्राप्त
झालें, आणि आपले वाडवडील आपल्या कुळामध्यें
मोठे लोक होते याची आठवण त्याला पडली असेल.
याचें लग्न झाल्यावर त्याने व्यापारसंबंधीं खेपाटेपा करणें
सोडलें असें नाहीं. त्याने सर्व धर्म व अनेक राष्ट्रें यां-
तील लोकांसीं वहिवाट ठेविली. यावरून त्याला सर्व
मताविषयीं व आसपासच्या राज्यांतील स्थितीविषयीं मा-
हिती झाली आणि तसे लोकांच्या धर्मसंबंधीं व राज्य-
संबंधीं जे नेम यांचीहि माहिती करून घेऊन पुढें एकांत
ध्यान करण्यांत त्यांचा उपयोग त्याने केला.

महमदाच्या २५ व्या वर्षांपासून तर ४० वर्षांपर्यंत त्याच्या
इतिहासांत कांहीं नवल विशेष गोष्ट घडली असें आढळत
नाहीं. तथापि त्याने या अवधींत एकांत विचार करून
नवा धर्म जगांत चालविण्याची धादांत मसलत सजविली.
या गोष्टीवरून महमदाच्या सर्व आयुष्यांत हीं वर्षें विशेष
स्मय असीं झालीं. परंतु कोणत्या कारणावरून त्याला
ही गोष्ट सुचली व कोणत्या विचाराने तिला पुष्टिबळ
आलें व या गोष्टीवरून कोणता परिणाम सिद्धीस नेण्याचा
होता आणि ही गोष्ट प्रसिद्धीस आणण्यासाठीं कोणको-
णते वास्तविक कारभारी घेतले पाहिजेत या सर्व गोष्टींचा
त्याने बिलकूल मागमूस फुटूं दिल्हा नाहीं.

असीं हीं विचार करण्याचीं वर्षें गुजरल्यावर शेवटीं

महमदाने आपले सिद्ध केलेले बेत ख्रिस्ती शकाच्या ६०९
या वर्षीं फारच तजविजीने प्रसिद्धीस आणिले. मक्केज-
वळच्या हेरा नामें एका गुहेंत महमद दररोज जाऊन
बसत असे. त्याचें कारण तो असें सांगे कीं मी तेथें
उपवास व प्रार्थना आणि ध्यान करीत असतों. त्याने
चांगला प्रसंग पाहून तो एका दिवसीं संध्याकाळीं आ
पण घरीं परत येऊन गंभीरपणाने आपल्या बायकोज
वळ वर्त्तमान प्रगट करूं लागला कीं मला ईश्वरी साक्षा
त्कार व आकाशवाणी झाल्यावरून माझें ध्यान करण्याचें
सार्थक झालें आहे. शेवटीं त्याने एक वाक्य ह्मणून दा
खवून सांगितलें कीं ईश्वराने गाब्रीएल दूताकडून मल
नुकतेंच जें प्रगट केलें त्याचा हा एक भाग आहे. एक
स्मरणीय रात्र जिला कधीं कधीं एलकदर ह्मणजे ईश्वरी
हुकुमाची रात्र असें ह्मटलें आहे (ती रमजान महिन्याच्या
२३ व २४ या तारिखींच्या मध्यें होती) त्या रात्रीं गौरवी
दूत मला प्रगट होऊन प्रेषितपणाचें वर्त्तमान निवेदन करित
झाला कीं, "हे महमदा, तूं ईश्वराचा प्रेषित आहेस आणि
मी गाब्रिएल दूत आहें" असें महमदाने ह्मटलें. तो दू
रेशमी कापड पाठपोठ लिहिलेले सामोरे करून बोलला
"वाच:" पैगंबर ह्मणाला कीं मी वाचूं शकत नाहीं. तेव्हा
तो दूत ह्मणाला कीं "वाच, तुझा प्रभु ज्याने सर्व पदार्थ उ
त्पन्न केले, ज्याने गोंठलेल्या रक्ताचा माणूस बनाविला आ
त्याच्या नामाने वाच. तुझा अत्यंत कृपाळू प्रभु ज्याने ले
खणीचा उपयोग शिकाविला, मनुष्याला जें माहीत नाहीं
जो त्यास शिकवितो, त्याच्या सहायाने वाच." हें दुताचे

टीचें आश्चर्यकारक वर्त्तमान ऐकून कादिजा त्यावर विश्वास ठेवून बोलली कीं, "कोणे एका दिवशीं महमद आपल्या राष्ट्रांचा पैगंबर होईलच होईल." तिने आपण ऐकिलेलें वर्त्तमान आपला नातलग वारका यास सांगितल्यावरून त्यानेहि विश्वास धरिला. पण तो महमदाच्या शिष्यांत गणला नाहीं.

ह्यानंतर महमद तसाच एकांत स्थितींत कडकडीत व्रत करीत राहिला. यावरून तो महान साधू आहे असी कीर्त्ती लोकांमध्यें झाली. पुढें लवकरच त्याचा चाकर जेईद इब्न हारेथ त्याचा शिष्य झाला. जेईदाने विश्वास धरिल्यावरून महमदाने त्याला आपल्या दासपणांतून मुक्त केलें. त्यावरून मुसलमान लोकांमध्यें असा नेम पडून गेला कीं दासानी महमदाचा धर्म अंगिकारिला म्हणजे त्यास मुक्त करावें तथापि हा नेम सर्वदा ते पाळित असें नाहीं.

त्याप्रमाणें त्याची बायको आणि त्याचा दास हे दोघे जण त्याचे पहिले शिष्य होते.

तिसरा तर, महमदाचा चुलता आबू तालेब ज्याने त्याचें पाळण केलें त्याचा पुत्र आलि हा होता. त्या वेळेस आलि हा केवळ मुलगा होता. चवथा आबुबेकर होता, हा मनुष्य मक्केमध्यें मोठा आब्रूवान व वजनदार होता. आबुबेकराच्या मध्यस्थीनें ओथमान, आब्दल रहमान, सयद, आलजोबेईर, आणि दुसरेहि मक्केंतील मुख्य मुख्य ग्रहस्थ महमदाला मिळण्यास मान्य झाले. हे त्याचे शिष्य तर त्याच्या अधिकाराचे मुख्य आधार व त्याच्या सैन्यांतील परम शूर मनुष्य झाले. ह्या प्रसंगीं

आबुबेकराने महमदाचें सहाय केल्यावरून महमदाने आब्द
ला (ईश्वरी सेवक) आजेदिक (पुण्यवान) आणि अतिक
(नरकाग्नीपासून मुक्त) अश्या त्याला किताबा दिल्ह्या.

तीन वर्षेंपर्यंत महमद आपलीं मतें केवळ एकांतीं शि
कवीत असे, कारण कीं कोरेश लोक विरोध करितील
असें त्याला भय होतें. ह्या वेळेपर्यंत आकाशापासू
बहुत हुकुम आपल्याला मिळाले असें त्याने ह्मटलें. आप
ल्याला आबुबेकरांचें सहाय आहे व आपले अनुसारि
पुष्कळ आहेत हें पाहून महमदाला असी हिंमत आली कं
आपल्या नातलगांसहि आपल्या प्रेषितपणाविषयीं प्रग
करण्याचा हुकूम देवाने मला दिल्हा हें जाहीर करण्या
चा शेवटीं त्याने निश्चय केला. या हेतूने आपला चु
लत बंधु आलि याला मेजवानी तयार करावयास सांगि
तलें आणि त्या मेजवानीस आब्दल मुतालेबाचे सर्व वंश
जांस बोलाविलें. त्यांतून सुमारें ४० जनानी हें आमंत्र
घेतलें. त्यांस फिरून बोलावणें पाठविलें असतां ते स
जन आले. तेव्हां महमदाने त्यांसीं याप्रमाणें भाष
केलें: “जें भाषण आतां मी तुह्मासीं करितों त्यापेक्षां अ
पल्या नातलगांसी चांगलें बोलेल असा साऱ्या अ
स्थानामध्यें कोणीहि मला दिसत नाहीं. मी तुह्म
पुढें ऐहिक आणि पारलौकिक असीं दोन्हीं सुखें साद
करितों. सर्व समर्थ ईश्वराने तुह्माला आपल्याकडे बोल
वून घ्यावें ह्मणून मला आज्ञा दिल्ही आहे. याकरि
तुह्मांतून कोण माझा वजीर व भाऊ होईल?”

तेव्हां सर्व मागें हटले हें पाहून आलि उठून ह्मणा
कीं, “हे देवाच्या पैगंबरा, मी तुझा वजीर होईन; जे र

झा विरोध करितील त्यांचे दांत पाडीन, डोळे उपटून
ाकीन, पोट विदारीन आणि पाय तोडून टाकीन."
व्हां महमद मोठ्या कळवळ्याने आलीला अलिंगन दे-
न त्यावेळेस जे तेथें होते त्यांस ह्मणाला "हा माझा भा-
, माझा प्रतिनिधी, माझा खालीफ आहे; तुह्मी त्याला
न्य व्हा." ह्या त्याच्या भाषणावरून ते सर्व हसून
बुतालेब याला ह्मणाले कीं "आतां तूं आपल्या पुत्राला
निलें पाहिजे."

तेव्हांपासून महमद उघडपणें आपल्या लोकांस उप-
श करूं लागला. बहुत प्रवास व एकांतीं विचार क-
यावरून अधींच त्याची तीक्ष्ण बुद्धि व जिवट कल्पना
स्मरणशक्ति चांगली झाली होती; अणखी त्यांत त्या-
रूप इतकें सुंदर व त्याचें भाषण इतकें मधुर होतें कीं
ला फारकरून लोक वश्य झाले. परंतु ते मूर्त्तिपु-
करितात व ती तसीच करीत चालतात यावरून म-
दाने त्यांचा असा खडतर निषेध केला कीं केवळ थो-
ं लोक खेरीज करून वरकड सर्व जन त्याचे प्रसिद्ध
ा झाले.

कोणी ह्मणूं लागले कीं हा जादुगीर व मंत्रवादी
ई, कोणी हा प्राचीन दंतकथा सांगणारा वेडा आहे,
णी कोणी तर हा लबाड, ढोंगी आहे असा त्यावर दो-
ठाविला. त्या वेळेस लोकानी महमदाची निंदा व
स्कार केला असें कुरानांत ठिकाणोठिकाणीं दाखले
ेत त्यांतून कांहीं कांहीं सांगतों. "मक्केकर ह्मण-
कीं ज्या तुजवर उपदेश (कुरान) उतरले त्या
ा खरोखर भूत लागलें आहे. आतां जर तुझें

बोलणे खरें असतें तर तूं दुतासहवर्त्तमान आह्माकडे आ
ला नसतास काय? उत्तर, आह्मी योग्य प्रसंगावांचून दु
तास पाठवीत नसतों.(कुरान अ० ६.) ते ह्मणतात कीं
हें जादुगीरीचें कृत्य आहे ह्मणून आह्मी त्यांजवर विश्वास
ठेवीत नाहीं. अणखी ते ह्मणतात कीं जर हें कुरान
मक्का किंवा मदीना या शहरांतील कोण्या संभावीत ग्रह
स्थावर उतरतें तर आह्मी तें अंगिकारिलें असतें."(अ०
४३.) "मक्केच्या लोकांला आपला हिशेब देण्याची वेळ
येत आहे. ईश्वरापासून त्यांकडे कांहीं संबोध आला
ह्मणजे ते तो ऐकतांच त्याची विटंबना करितात. ते
ह्मणतात कुरान तर केवळ स्वप्नकथेचें भारूड आहे
तें त्यानेच बनावून केलें आहे."(अ० २१.)"आणि अ
विश्वासी ह्मणतात कुरान तर शुद्ध बनावटीचें काम आहे
तें त्याने योजिलें आणि दुसऱ्यांनी याविषयीं त्याची मदत
केली आहे. पण ते अयोग्य बोलतात व लबाडी करि
तात. ते अणखी ह्मणतात कीं ह्या तर प्राचीन काळ
च्या दंतकथा आहेत, ह्या त्याने दुसऱ्याकडून लिहवि
ल्या आहेत आणि त्या त्याला सकाळीं व संध्याकाळीं व
ळविल्या जातात. तर त्यांस असें सांग कीं जो आका
श व पृथ्वी यांतील गुप्त स्थिति जाणतो त्याने तें प्रगट के
लें आहे. आणि ते ह्मणतात हा असा कसा प्रेषित आ
हे! तो तर आह्माप्रमाणें अन्न खातो व रस्त्यांत वागतो
तुह्मी तर शुद्ध वेड्याच्या नादीं लागले आहां असें दुष्ट
ह्मणतात. (अ० २५.) आमचे खरे साक्षात्कार त्यांस वा
वार सांगितले जातात तेव्हां अविश्वासी ह्मणतात कीं
तर उघड जादुगिरी आहे. महमदाने कुरान बनाव

केलें असें ते ह्मणतील काय? उत्तर. जर मी हें बनाविलें आहे तर मजसाठीं ईश्वरी कृपा तुह्मी मिळवणार नाहीं. तें अभद्र भाषण याविषयीं तुह्मी करिता तें ईश्वर पुरतें जाणतो. जें मला कळविलें गेलें त्याशिवाय दुसरें कांहीं ी सांगत नाहीं; मी बोधक एवढाच आहें."

परात्पर भगवानानें तो प्रेषित आहे असें स्वतः शपथ वाहून स्थापित केलें ह्मणून कुरानांत दाखविलें आहे. "जें तुह्मी पाहतां आणि पाहत नाहीं त्याची शपथ वाहून मी सांगतों कीं हें कवीचें लाघव नव्हे पण सन्मान्य प्रेषिता-चा संबोध आहे. तरी तुमचा विश्वास किती अल्प आ-हे? हें कांहीं दैवज्ञाचें सांगणें नव्हें, तरी किती थोडाच तुह्मी संबोध घेतां! सर्व प्राणिमात्राच्या प्रभूपासून हें प्रगट झालें आहे. जर आह्माविषयींच्या संबोधामध्यें महमदानें आपल्या पदरचें कांहीं घातलें असतें तर निश्चयें आह्मी त्याला उजव्या हातानें धरून त्याच्या अंतःकरणाची शीर कापून टाकिली असती." (कुरान अ० ४९.) "जो कुरानाचा उपहास करण्यासाठीं निंदेचें भाषण करितो तो शापित असो तो नरकाग्नींत टाकिला जाईल." (अ० ७४.) "अविश्वास्यासाठीं बेडया, गळफांस आणि जळत अग्नि आह्मी निश्चय सिद्ध केला आहे." (अ० ११.)

लोकांनीं महमदापासीं आपल्या प्रेषितपणाच्या सत्यतेविषयीं चमत्कार करण्यानें प्रमाण दाखीव असें वारंवार सांगितल्यावरून जसा तो कुंटीत झाला तसा तो दुसऱ्या कोणत्याहि गोष्टीनें झाला नाहीं. त्याचे श्रोते ह्मणाले कीं "मोशे व येशू आणि वरकड भविष्यवादी यांनीं आपण देवापासून आलों याविषयीं चमत्कार करून प्रमाण दाख-

विलें, हें तूंहि कबूल करितोस; आतां ज्यापेक्षां तूं वढाई करितोस कीं मी पूर्वीच्या सर्व पैगंबरांपेक्षां मोठा आहें त्यापेक्षां जर तूं तसा आहेस तर आह्मांला तुझाहि चमत्कार दाखीव. तूं मेलेल्यास उठीव, मुक्यास बोलता, बहिऱ्यास ऐकता कर; नाहीं तर जवाहीर व मोलवान साहित्य यानें सुशोभित असें तूं आपल्यासाठीं सुवर्ण मंदिर कर. किंवा जी किताब आकाशापासून उतरली ह्मणून तूं निश्चयपूर्वक सांगतोस ती अथवा तुझ्या ह्मणण्याप्रमाणें जो दूत तुजकडे ती घेऊन येत असतो त्यास आह्मांला पाहूं दे ह्मणजे आह्मी विश्वास ठेवूं." "जरी हें मागणें उचित व यथार्थ होतें तरी महमदानें अनेक युक्ती प्रयुक्तीनें त्याची टाळाटाळ केली, असें कुरानावरून दिसून येतें." अविश्वासी ह्मणतात कीं ईश्वरापासून चमत्कार पाहिल्यावांचून आह्मी विश्वास धरणार नाहीं. "बरे तुला केवळ उपदेश करण्याची परमानगी दिल्ही पण चमत्कार करण्याची नाही." (कुरान अ० १३.) "त्यांस जबाब दे कीं चमत्कार तर केवळ ईश्वरी सामर्थ्यानें होतात पण मी प्रसिद्ध उपदेशकापेक्षां कांहीं विशेष नाहीं." दुसऱ्या वेळेस त्यानें लोकांस असें सांगितलें कीं "ज्यानी अगोदरच्या भविष्यवाद्याचे चमत्कार पाहिले त्यानी त्यांचा अव्हेर केला होता सबब ईश्वर अणखी चमत्कार करणार नाहीं." फिरून त्यानें ह्मटलें कीं "विश्वास धरण्याविषयीं ईश्वरानें ज्यांस नेमिलें आहे ते चमत्कारावांचून विश्वास धरितीलच, पण ज्यांस निवडिलें नाहीं त्यानी कितीहि चमत्कार पाहिले तरी ते विश्वास ठेवायाचे नाहींत. जरी आह्मी त्याकडे दूत पाठवितों आणि जरी

मेलेला उठून त्यास बोलेल तरी ईश्वरी खुशी नसल्यास ते विश्वास धरणारच नाहींत." (अ०६.) पुढें मदिनामध्यें महमद सैन्याचा मुख्य झाला तेव्हां या गोष्टीवरून ज्या अडचणी उद्भवतात त्या दूर करण्याचा त्याला सोपा उपाय झाला कारण कीं त्या वेळेस त्याचें मत असें होतें कीं ईश्वराने पूर्वीं मोशे व येशू त्यांस चमत्कार करण्याची शक्ति देऊन पाठविलें होतें तरी लोकांनी विश्वास ठेविला नाहीं, याकरितां त्याने मला निराळ्या प्रकारचा हुकूम देऊन पैगंबर केलें आणि तरवारीच्या जोराने जुलूम करून लोकांस वळविण्याविषयीं परमानगी दिल्ही आहे.

अनेक चमत्कार महमदाच्या हातून घडले असें कित्येक त्याचे साळे भोळे शिष्य मानितात खरें; ह्मणजे त्याने चंद्राचे दोन भाग केले, झाड त्याला भेटायास सामोरें आलें, त्याच्या बोटांमधून पाणी वाहिलें, दगडाने बोलून त्याला सलाम केला, तुळई त्यापासीं कन्हली, उंटाने त्यापासीं गाऱ्हाणें सांगितलें, मेंढराच्या फेंऱ्याने त्याने खाऊं नये ह्मणून आपणांत विष आहे असें त्याला कळविलें आणि यासारिखे दुसरे बहुत घडले ह्मणून ह्मणतात. परंतु हे चमत्कार मजकडून घडले असें महमदाने कधींहि ह्मटलें नाहीं आणि कोणी प्रमाणिक मोसलेम लेखकांनीहि सांगितलें नाहीं. खरोखर पाहिलें तर कुरानांत याचा कांहीं दाखला आढळत नाहीं पण उलटें कुरान सांगतें कीं महमद चमत्कारावांचून आला; यावरून पुरतें प्रमाण आहे कीं सदरहु गोष्टी अलिकडेस कल्पिल्या आहेत.

जरी आबु तालेब स्वतः महमदाचा शिष्य नव्हता

तरी लोकांच्या शत्रुत्वापासून त्याने आपल्या पुतण्याचा बचाव केला. त्याच्या कुळांतील मुख्य मुख्य मनुष्यानी त्याला धाक घातला कीं, "तुझ्या पुतण्याने उपदेश न करावा असें जर तूं त्याला मनाईत नाहींस तर तुजसी आह्मी मोठा कलह करूं."

त्या चुलत्याने महमदाला आग्रह करून सांगितलें कीं उपदेश करणें सोडून दे; पण त्याने उत्तर दिल्हें कीं त्यानी माझ्याविरुद्ध सूर्याला उजवीकडे आणि चंद्राला डावीकडे जरी ठेविलें तरी मी हें सोडून देणार नाहीं. त्याच्या कुळांतील लोकानी महमदास व त्याच्या अनुसाऱ्यांस नगराबाहेर हाकून लावण्याचा निश्चय केला असतांहि त्याच्या चुलत्याने त्याच्या रक्षणाविषयीं त्याला अभिवचन दिल्हें. लोकानी त्यांचा भारी पाठलाग केला पण महमदाचा चुलता हामजा व ओमार नामें एक वजनदार मनुष्य ज्यानी अगोदर त्याचा मोठा विरोध केला होता ते आतां त्याच्या पक्षास मिळाले. तथापि पाठलाग अझून इतका तीव्र होत राहिला कीं त्याच्या मोठे नामांकित अनुसाऱ्यामधून देखील कित्येकांस सूफ समुद्रापलिकडे जो हाब्सी देश त्याच्या राजाकडे पळून जाणें प्राप्त झालें. त्या राजाने त्यांचा अंगिकार करून त्यावर तो इतका सुप्रसन्न झाला कीं जरी त्यांस घालवावें असें कोरेश लोकानी मागितलें होतें तरी तो मान्य झाला नाहीं पण उलटें त्यांस आपण होऊन सांगितलें कीं जे स तुमचे भाऊ इकडे येण्यास राजी असतील त्यांस मी आश्रय देईन.

ह्या नव्या मताचा फैलाव फार झाल्यावरून कोरे

ा लोकांमध्यें मोठा गवगवा होऊन त्यानीं मोठा कट
ला कीं महमदी आणि अबदूल मुतालेबाचें घ-
ाणें यांतील लोकांसीं आपण सोयरीक करणार
ाहीं व कोणत्याहि गोष्टीविषयीं त्यांसीं अर्थाअर्थी
बंध ठेवूं नये असें ठरवून आणि तो ठराव विशेष का-
म होण्यासाठीं लागलीच त्याविषयीं लेख करून
ाआबामध्यें राखून ठेविला. ही गोष्ट महमद आपणाला
गंबर ह्मणूं लागल्यावर ७ व्या वर्षी घडली. या गोष्टी-
रून त्या कुळांमध्यें दुफळी झाली. महमदाचा एक
लता खेरीज करून बाकीचे सर्व हाशेम घराणें यानी
बुतालेबाला आपला मुख्य करून एका पक्षाकडे झाले
ाणि दुसऱ्या पक्षानीं आपला पुढारी आबु सोफीयन
ला करून त्याच्या मागें जाते झाले. तरी या एको-
ावरूनहि महमदाचा धर्म लयास गेला नाहीं. आ-
ालेब याला मक्केंत अधिकार असल्यावरून शत्रूच्या
र्व योजनेपासून आपला पुतण्या महमद याला रक्षण
रण्याचें पुरतें सामर्थ्य त्याच्या अंगीं होतें. असी दुफ-
ी कांहीं वर्षें टिकून राहिल्यावर महमदाने आपल्या
ळत्याला सांगितलें कीं लोकानीं जो कट करून लेख
ला आहे तो ईश्वराने नापसंत करून दाखविला आहे.
ारण कीं ईश्वराने एक किडा पाठवून त्या लेखांतले
श्वराचें नाम मात्र खेरीज करून बाकीचे सर्व शब्द त्या-
ंतून खाऊन टाकविले. या गोष्टीविषयीं महमदाला
ठून चोरबातमी लागली असावी. तात्काळ आबुता-
ाने जाऊन कोरेश लोकांला ही गोष्ट कळविली.
ाणि ह्मणाला कीं जर ही गोष्ट खोटी निघाली तर मी

आपला पुतण्या तुमच्या हातीं देईन पण जर ही खरी होईल तर मग तुह्मी आपला वैरभाव सोडला पाहिजे आणि जो एकोपा करून तुह्मी हाशमी लोकांविरुद्ध लेख केला आहे तो रद्द केला पाहिजे. तेव्हां त्यानीं ही गोष्ट मान्य केली आणि काआबास जाऊन तो लेख पाहिला तो आबुतालेबाने ह्मटल्याप्रमाणेंच घडलें असें पाहून त्यांस मोठें आश्चर्य वाटलें. या कारणावरून तो लेख अगदीं रद्द आहे असें ठरलें.

त्याच वर्षीं ह्मणजे दाहाव्या सालीं आबुतालेब ८० वर्षांचा होऊन मरण पावला परंतु त्याने आपल्या पुतण्याचा धर्म स्वीकारिला असें भरंवसा धरण्याजोगें कांहीं प्रमाण नाहीं. यानंतर महमदाची बायको कादिजा ही आपल्या पांसष्टाव्या वर्षीं वारली. या वर्षाला "शोकाचें वर्ष" असें मुसलमान लोकानीं नामाभिधान दिल्हें आहे.

महमदाचा चुलता आबुतालेब जिवंत असतां त्याच्या गळ्यांत महमदाला आश्रा होता पण तो व महमदाची बायको हीं मरण पावल्यावर त्याला कोरेश लोकांच्या उ ळजळांटांत फिरून पडावें लागलें. ह्या पाठलागाचा कहर गुजरल्यावरून महमद हा आपला पूर्वींचा चाकर जेइद यासहवर्तमान पहिल्याने तायीफ लोकांकडे गेला. त्या लोकांतील दोघा मुख्य ग्रहस्थांपाशीं महमदाने आश्रय मागितल्यावरून त्याला त्यानीं आश्रय दिल्हा खरा पण तो आश्रय शुद्ध वरकांतीचा होता. तो त्यांच्या नगरांत एक महिनाभर राहिला आणि केवळ थोडकेच शिष्य त्याने मिळविले. तो अलमुताम च्या आश्रयाने मक्का शहरांत परतला. बहुत पाठलाग

ंदा होत असतांहि अर्बस्थानाच्या चहुंकडून जे यात्रेक-
ी येत असत त्यानी मूर्त्तिपुजा सोडावी असा तो त्यांस उप-
ेश करी. महत्प्रयत्न करून जे शिष्य त्याने मिळविले
यांमध्यें ६ जण खाज्राइ कुळांतील याथ्राब (मदीना) या
गराहून आलेले होते. तें नगर त्या वेळेस खाज्राई व
ालऔस या दोन कुळांतल्या मनुष्यानी विशेषेंकरून
रलें होतें. त्या साहा जणानी आपल्या धरीं परत ये-
ून आपल्या ग्रामस्थ लोकांमध्यें या नव्या धर्माचा फै-
ाव केला. मोसलेम लेखकानी ह्या मनुष्यांस अल आ-
सार (आधार देणारे) असी संज्ञा दिल्ही आहे. मक्के-
या उत्तरेकडे अल आकबा नामें टेंकडीवर खाज्राई
ुळांतील दाहा जण आणि औस कुळांतील दोघे जण
महमदाला भेटले तेथें त्यानी त्याला भरंवशाचें वचन
दल्हें. त्यानी या आपल्या धर्मांत अधिक निपुण व्हावें
ाणून मुसाब नामें आपल्या एका शिष्यास त्यांस शिक-
ण्यासाठीं त्यांच्याबरोबर त्याने पाठविला. तो शिक-
ेणारा असा यशस्वी झाला कीं त्याच्या शिकविण्यावरून
ा नगरांतील एक मुख्य गृहस्थ, औस कुळांतला राजा
ाणि फारकरून प्रत्येक घराण्यांतील कित्येक जण असे
लवकरच कुरानाचे अनुसारी झाले.

महमदाच्या प्रेषितपणाच्या बाराव्या वर्षीं असी गोष्ट
ाडली ह्मणून महमद सांगतो कीं मजवर मोठी मेहर्बानी
रून गाब्रीएल दुताने मला मक्केपासून यरूशालेमास
ाणि यरूशालेमापासून सात आस्मानांस नेलें. याविष-
ीं कुरानाच्या १७ व्या अध्यायांत याप्रमाणें लिहिलें
ाहे. "आपले साक्षात्कार कांहीं दाखविण्यासाठीं ज्याने

आपल्या सेवकाला रातोरात मक्केच्या पवित्र देवळापासून तर यरूशालेमाच्या देवळास नेलें तो स्तुत्य असो; तोच ऐक तो व पाहतो." ही आजागळ व बाष्कळ कथा कुरानांत सां गितली नाहीं पण परंपरेने चालत आली आहे. आपण साधू आहें असी कीर्ति वाढावी आणि पवित्र डोंगरावर ज्या मोश्यासी देव तोंडोतोंड बोलला त्यासीं आपली बरो बरी व्हावी ह्मणून फारकरून त्याने ही गोष्ट कल्पून सां गितली असावी. ती येणेप्रमाणें.

"मी काआबाच्या आवारांत असतां (किंवा मी एक धोंड्यावर निजलों असतां, असेंहि कधीं कधीं तो सांगे) पाह एक (गाब्रीएल) दुसऱ्या सहवर्त्तमान मजकडे आला आ णि नरडीपासून तर कटीसंधीपर्यंत मला चिरून विदा रिलें हें केल्यावर माझें अंतःकरण आंतून काढून घेतलं आणि तात्काळ विश्वासाच्या पाण्याने भरलेलें सुवर्णपात्र माझ्याजवळ आणिलें गेलें मग त्याने माझें अंतःकरण धु ऊन त्या पाण्याने तें भरलें आणि पूर्ववत जेथलचें तेथें ठे विलें. मग एक शुभ्र पशु मजकडे आणिला गेला तं खेंचरापेक्षां लहान पण गाढवापेक्षां मोठा होता. मी त्या वर बसलों आणि गाब्रीएल मजसंगतीं पहिल्या आस्माना पर्यंत येऊन दरवाजावर ठोकूं लागला. तेव्हां आंतून वि चारिलें कीं "कोण आहे?" तो बोलला, "गाब्रीएल." विचारिलें कीं "तुझ्या संगतीं कोण आहे?" उत्तर दिलं कीं "महमद." मग विचारिलें कीं "याला पैगंबरपण मिळाला काय?" तो बोलला "होय." त्यावर असें आशी र्वचन झालें कीं "तो आबाद होवो! तो सुखरूप आं येवो." तेव्हां पाहा तेथें आदाम होता यावरून गाब्रीएल

ला ह्मणाला, "हा तुझा पूर्वज आदाम आहे त्याला क्षेम
." आणि मी त्याला क्षेम दिल्हें असतां त्याने उलटून
ला क्षेम देतांना ह्मटलें, "माझा सुपुत्र व उत्तम पैगंबर
ाबाद होवो." तेव्हां गाब्रीएल मजबरोबर दुसऱ्या आ-
मानास आला. त्याने दारावर ठोकितांच वाणी झाली
ं "कोण आहे?" तो बोलला, "गाब्रीएल." अणखी
चारिलें, "तुझ्याबरोबर कोण आहे?" त्याने प्रत्युत्तर
लें "महमद." फिरून विचारिलें, "त्याला पैगंबरपणा
ळाला काय?" त्याने "होय" असें उत्तर देतांच आं-
न शब्द ऐकण्यांत आला कीं "तो आबाद होवो त्याने
खरूप आंत यावें." दार उघडलें असतां पाहतों तों
ंत याहिया (योहान्न) आणि ईसा (येशू) होते; ते तर
वसभाऊ होते.*

"गाब्रीएल मला ह्मणाला, "हे याहिया आणि ईसा
हेत यांस सलाम कर." मी त्यांस सलाम केल्यावर ते
ला सलाम करितां ह्मणाले, "आमचा उत्तम बंधु आणि
तम पैगंबर यशस्वी होवो."

अणखी पांच आस्मानाविषयीं सदहुप्रमाणें दारावर
कणें, ते प्रश्न व तींच उत्तरें आणि परस्परांचें परस्प-
त सलाम करणें हें जर अक्षरशः सांगूं लागलों तर वा-
णाऱ्यांस कंटाळा येईल ह्मणून एवढेंच सांगितलें अस-
पुरे होईल, असें कीं तिसऱ्या आस्मानामध्यें तो गेला
तां तेथें योसेफ भेटला आणि चवथ्या आस्मानीं हनोख,
चव्यांत आहरोन, साहाव्यांत मोशे, आणि सातव्यांत

---

* एथें महमदाची चूक झाली कारण कीं मारया व एलिसआबेथ ह्या
या बहिणी नव्हत्या.

आब्राहाम याप्रमाणें त्याला भेटले. अणखी असें झालें कीं
तो मोश्याजवळ होता तेव्हां मोशे रडला. "तूं कां रड
तोस?" असें विचारिलें असतां मोशे ह्मणाला कीं "ह
तरूण माझ्या पाठीमागून आला असतां माझ्या देशस
लोकांपेक्षां याचा मोठा समुदाय सौख्यलोकीं जाई
ह्मणून." तो पैगंबर पुढें असें सांगतो कीं "मग लेद्रा
ज्याच्या पलिकडे जाण्याची परमानगी नाहीं तेथपर्यं
मला नेलें. त्या झाडाचें फळ हेजार यांतल्या घागर
एवढें मोठें होतें आणि त्याचीं पानें हत्तीच्या कानाए
ढालीं मोठीं होतीं. म्या तेथें चार नद्या पाहून गाब्रीए
लाला विचारिलें, ह्या कोणत्या आहेत? तेव्हां त्याने उ
त्तर दिल्हें कीं "ह्यांतून दोन तर सौख्यलोकांतील अ
सतां त्यांमधून वाहतात आणि दुसऱ्या दोन ज्या बाहेरू
वाहतात त्या नील आणि युफ्राथ अशा आहेत." म
त्याने मला भेटीच्या† घराकडे नेलें त्या घरीं दररो
सत्तर हजार दूत जात असत. तेथें मजपुढें एक द्रा
रसाचें व दुसरें दुधाचें आणि एक मधेचें असीं तीन पा
ठेविलीं होतीं. मी त्यांतून दुधाचें घेऊन प्राशन के
त्यावरून गाब्रीएल मला ह्मणाला कीं हा तुजविषयीं आ
तुझ्या राष्ट्रांविषयीं शुभ शकूण आहे." दुसऱ्या दंतक
अणखी असें ह्मटलें कीं "जर तूं द्राक्षरस निवडिला अ
तास तर तुझें राष्ट्र नीट मार्गापासून बहकलें असतें
शेवटीं मी अल्लाच्या तक्तापासीं आलों तेव्हां पन्नासदां

---

* किंवा कमल वृक्ष.

† महमदी लोकांच्या कथेप्रमाणें यासारिखें एक घर आदामाला
विलें होतें.

माज करण्याविषयीं हुकूम मिळाला. तेथून परत येतांना
ोश्याजवळ आलों तेव्हां त्याने विचारिलें कीं "काय
करण्याविषयीं हुकूम झाला ?" त्याला मी ह्मटलें "दर-
ोज पन्नासदा नमाज करण्याचा." तो ह्मणाला, "रोज-
ोज पन्नासदां नमाज करण्याविषयीं तूं समर्थ आहेस
ाय ?" तेव्हां त्याने शपथ वाहून सांगितलें कीं "मला
ाणसांच्या गोष्टीविषयीं अनुभव आला आहे कारण कीं
स्राएल संतानानी हें परिमाण पूर्ण करावें ह्मणून मी यत्न
रून पाहिला पण त्यांच्याने तें पूर्ण करवेना. तर तूं आ-
ल्या प्रभूकडे जाऊन आपल्या राष्ट्राकरितां सूट माग."
सा मी परत गेलों तेव्हां त्याने त्यांतून दाहा नमाज उणे
ले. मग माघारे मोश्याकडे आलों असतां त्याने पूर्व-
र मसलत दिल्ह्यावरून मी फिरून परत गेलों तेव्हां
णखी १० ची सूट मिळाली. अणखी मोश्याकडे आल्या-
र त्याने तीच मसलत दिल्ही असतां मी परतून गेलों
व्हां दाहा नमाज करण्याचा हुकूम झाला. मोश्याने
र पूर्वींप्रमाणेंच ह्मटल्यावरून मी अणखी परतलों असतां
रोज पांच नमाजांचा हुकूम मिळाला. ह्या शेवटच्या
कुमाविषयीं मोश्याला कळविलें गेल्यावर अणखीहि सूट
ागण्याकरितां मला तो माझ्या प्रभूकडे पाठविणार होता
र मी ह्मणालों कीं माझ्या प्रभूला इतक्या वारंवार विनं-
ी केल्यावरून अणखी त्याकडे जाण्याविषयीं मला लाज
ाटती. इतकें ह्मणून त्याची आज्ञा घेतली आणि त्या-
शीं प्रार्थना केली."

ही सदर्हु हकीकत एक प्रकारची आहे दुसरीं तर
क्षां फारच निराळी आहे. ती असी कीं महमद

बिछान्यावर निजला होता तेव्हां तो दूत आपले सत्तर जोड पक्ष फैलाविलेले असतां त्याने त्याला दर्शन दिल्हें आणि महमदाला बुराक नामें पशूंवर बसवून डोळ्याच्या एका निमीशांत यरूशालेमास नेलें. तेथें खडकासीं तो पशु बांधून गाब्रिएलाच्या मागोमाग प्रकाशवंत शिडीने पहिल्या आस्मानास गेलों तेथें महाकाय कोंबडा होता तेथून दुसरें आस्मान ५०० फुट अंतरावर होतें तरी त्या कोंबड्याचें डोकें तेथवर पोहंचलें. दुसऱ्या आस्मानांत नोहा त्याला भेटला. अणखी तेथें एक दूत त्याला भेटला त्याच्या दोहों डोळ्यांमधील अंतर ७०००० दिवसांची वाट इतकें होतें. सातव्या आस्मानीं येशू ख्रीस्ताला त्यां पाहिलें. त्याने आपल्यासाठीं प्रार्थना कराव्या असें मह मदाने त्यापासीं मागितल्यावरून आपल्यापेक्षां त्याला श्रे मानिलें.

आतां हें स्वप्न होतें किंवा खरोखर त्याचा आत्मा किं त्याचा देह आस्मानांत चढला याविषयीं लोककथे एक मत नाहीं. विवेक दृष्टीने पाहिलें असतां कोण एकाची खात्री होईल कीं असें कांहींच झालें नाहीं. प हे त्याच्या मनाचे शुद्ध तरंग असे आहेत. ह्या गोष्ट मध्यें असंभव्यता किंवा पोकळ धिटाई यांतून कोण विशेष आहे हें सांगतां येत नाहीं. परंतु आरब लो कांला नवलयुक्त कथेची मोठी आवड आणि ही गो ज्याला सांगितली गेली त्यानीं ती मान्य केली असें जे आह्मास आढळतें तेव्हां या सर्वांवरून ही गोष्ट जगा आणि ईश्वराला तुच्छ मानण्याच्या चतुराईने बनावि असावी असें साफ नजरेस येतें.

आपल्या पक्षाकडील लोकांस केवळ नवलयुक्त दैव योगानें चकीत करावें ह्मणून ही बाष्कळ गोष्ट महम-दानें बनाविली असावी यावांचून त्याचा दुसरा एक उद्देश होता ह्मणून दिसून येतें. जो कोणी इस्लामाचा धर्म लक्ष देऊन पाहील त्याला हा धर्म आणि यहूदी लोकांचा ईश्वरस्थापित धर्म या उभयतांमध्यें अनेक गोष्टी कांहींशा सारख्या आहेत, आणि जितके होईल तितकी मोश्याची व आपली बरोबरी करावी आणि जितकी यहूदी धर्मांतील मुख्य विषयासीं ऐक्यता करता येईल तितकी करावी ह्मणून महमदानें साक्षेपेंकरून उद्देश धरिला होता असें साफ दिसूं येईल. रात्रींच्या सफर करण्याच्या कथे-मध्यें ज्याचीं नांवें दाखल केलीं आहेत ते ज्यांस यहूदी व ख्रिस्ती लोक देवाचे सेवक मानून त्यांचा सन्मान करीत होते असे गृहस्थ होते.

महमदाला हें पुरतें माहीत होतें कीं ईश्वराच्या गौरव-विशिष्ट स्थानीं त्याची आपणास भेट झाली आहे, व आपल्याला आकाशांतील खोल मर्मांची पुरती माहिती झाली आहे असी लोकांची एकदां आपल्यावर श्रद्धा बस-वितां आली ह्मणजे त्या पायावर जसी पाहिजे तसी इमा-रत बांधिता येईल. तेव्हांपासून पुढें त्यानें आपल्या धर्मसंबंधीं हरएक क्षुल्लक गोष्ट किंवा कृत्य जें सांगितलें तें लोकांनी विशेष देववचन असें मानिलें होतें. ह्या गोष्टींचें बरोबर स्मरण राखिलें गेलें आणि महमदाच्या मरणानंतर त्या सर्व एकत्र जमविल्या जाऊन सांप्रदायीक ग्रंथ असे रचिले गेले, त्याला सुन्ना ह्मणतात. यहूदी

लोकांमध्यें याच प्रकारचे तोंडाने सांगितलेले सांप्रदाय आहेत.

जेव्हां महमदाने आपल्या रात्रीची सफर याविषयीं आपला चुलता अल-आब्बस व अबुतालेबाची कन्या ओमहाना नामें आपली चुलत बहीण यांस सांगितलें तेव्हां त्या उभयतांनी ही गोष्ट इतकी असंभूत मानिली कीं त्याने लोकांस हें सांगू नये असी त्यांनी त्याजपासीं विनंती केली, पण तो ऐकेना. यावरून त्याचे कित्येक अनुसारी त्यास सोडून गेले. त्याच्या शत्रूंनी त्याचा उपहास केला परंतु अबुबेकर याने त्याचा अभिमान धरून ह्मटलें कीं जें महमद सांगतो त्यावर माझा विश्वास आहे. नजम नामें कुरानाच्या ५३ व्या सुऱ्यामध्यें त्याच्या प्रमाणीकपणाविषयीं लोकांची खातरी करण्याकरितां असीं वचनें आहेत. "हा तारा मावळतांना याची शपथ वाहतों कीं तुमचा सोबती महमद हा बहकला नाहीं, किंवा मार्गाबाहेर वळला नाहीं. तो आपल्या इच्छेने बोलत नाहीं. जो हुकूम त्याकडे पाठविला तो च हा आहे. जो पराक्रमाने समर्थ, बुद्धीसंपन्न त्याने हें त्यास शिकविलें आहे. तोच आस्मानाच्या उंच किनाऱ्यावर होता मग तेथून पैगंबराजवळ पोहंचून दोन धनुष्यांचें किंवा त्याहूनहि कमी अंतर राहीपर्यंत त्याच्या जवळ येत आला आणि पाठविलेला हुकूम आपल्या सेवकास दिल्हा. जें महमदानें पाहिलें त्याविषयीं त्याचें अंतःकरण लबाडी करीत नाहीं. अणखीहि त्याने त्याला आनुल्लंघनीय कमळ वृक्षापासीं पाहिलें; त्याच्या जवळ बिहिस्त याचा बाग आहे. त्या कमळ वृक्षाने जें गु

तें आच्छादिलें तेव्हां त्याची नजर चळली नाहीं व बह-
कली नाहीं; त्याने खरोखर आपल्या प्रभूचीं कित्येक
महान चिन्हें पाहिलीं होतीं."(५३)

आतां लोकांमध्यें महमदाविषयीं फारच विरोधभाव
माजला आणि गवगवा झाला यावरून त्याने मुसाब याची
मदत आनंदाने अंगिकारिली. हा आपल्या बरोबर धर्म
मतानुसारी ७३ असामी व त्यांशिवाय दुसरेहि अविश्वा-
सी लोक यांस घेऊन याथ्राब (मदिना) एथून परत आ-
ला होता. या मनुष्यानी महमदाला शपथपुरःसर वचन
दिल्हें कीं आह्मी आपल्या बायका व मुलें याप्रमाणें अं-
तःकरणपूर्वक तुला सर्व बेआदबीपासून राखूं. तेव्हां
त्यानेहि आपल्या तर्फेने शपथ वाहून ह्मटलें मी तुह्मासी
विश्वासुपणें वागेन आणि सहसा तुह्माला अंतर देणार
नाहीं. तो अणखी ह्मणाला, "सर्व गोष्टी आह्मामध्यें
आतां समाईक आहेत तुमचें रक्त तेंच माझें रक्त, तुमच्या
नाशाप्रमाणें माझा नाश. आपण मानापानाने एक-
मेकासीं बांधिले आहों. मी तुमचा मित्र आणि तुमच्या
शत्र्यांचा मी वैरी आहें. तेव्हां त्याचे शिष्य त्याला ह्म-
णाले, "परंतु जर आह्मी तुझ्या सेवेंत वधिले गेलों तर
आह्मांला काय प्राप्त होईल?" "बिहिस्त" असें महमदाने
प्रत्युत्तर केलें. हा करार त्या नगरांतील लोकानी मान्य
केला. असी सिद्धता झाल्यावर त्याने आपल्या सोबत्यांस
मक्कतून निघून मदिनास जावयास सांगितलें तथापि त्यां-
च्या मागें जाण्याविषयीं ईश्वरी परवाणगीची वाट पाह-
ण्याकरितां महमद स्वतः व अबुबेकर व आली हे मागें
राहिले.

मदिनेंतील लोकांसी असा करार झाल्याचें वर्तमान समजल्यावरून मेक्केतील महमदाच्या शत्रूस असा धाक पडला कीं त्याला न जाण्याविषयीं प्रतिबंध करण्याचा त्यानी निश्चय केला. या कारणास्तव त्यानीं सभा जमवून असें ठरविलें कीं त्याचा वध करण्याकरितां प्रत्ये क कुळांतील एक एक असामी निवडून घ्यावा. सर्व कुळानी सन्मानाचा किंवा दोषाचा वांटा घेतला असता हें केवळ एकलें हाशेम घराणें जें आपल्या भावाबंदाच्या वधाचा सूड उगविण्यास तयार होईल त्यास भय पडून तें असें कृत्य करण्यापासून राहील ह्मणून त्यानीं आशा धरिली.

ह्या कटाविषयीं बातमी महमदाला लागली. त्यानें आलीला सांगितलें कीं "माझ्या हिरव्या झग्याने तूं आपल्याला झांकून घेऊन माझ्या जागीं निजून राहा." इतकें बोलून आपण आबुबेकराच्या घरीं चुकवून गेला. इकडे त्या कट करणाऱ्यानीं त्याच्या खोलीभोंवता सकाळपर्यंत चौकी पाहरा करून उजेडल्यावर पाहूं लागले तों महमद आपल्याला चुकांडी देऊन गेला असें समजून आलें. महमदाने तर आबुबेकराला आपल्या बरोबर घेऊन त्याच्या घरींहून निघाला आणि मक्केच्या आग्नेय दिशेस थूर नामें एक डोंगर आहे त्यांतल्या गुहेंत जाऊन ते उभयतां आपल्या पाठीस लागणाऱ्यापासून तेथें तीन दिवस लपून राहिले. "एथें केवळ आपण दोघेच जण आहोंत "असें आबुबेकर ह्मणाला. महमदाने प्रत्युत्तर केलें कीं "एथें एक तिसरा, तो साक्षात आल्लाच आहे."

मोसलेम लेखक असी बतावणी करितात कीं कोरे

लोक त्या गुहेजवळ आले तेव्हां त्या गुहेच्या तोंडीं बाभळींचें झाड वाढलेलें व तिच्या फांद्यानी त्या गुहेचें तोंड झांकलेलें होतें व तिच्या फैलावलेल्या फांद्यांवर खबुतरानी आपलीं कोठीं करून त्यांत अंडीं घातलीं, यांशिवाय कांतिण्यानी त्यावर जाळीं केलीं होतीं. हीं लक्षणें पाहून आलिकडे कोणी त्या गुहेंत गेला नसावा असें त्यानी ठरविलें. आणि माघारें वळून दुसरे दिशेने धुंडावयास गेले. हे उभयतां तीन दिवस त्या गुहेंत लपून राहिले तोपर्यंत आबुबेकराची आसमा नामें कन्या दर संध्याकाळीं अंधारामध्यें त्यांच्यासाठीं अन्न पाणी आणून देत असे.

चवथ्या दिवशीं त्यानी धैर्य धरून जे उंट आबुबेकराने आणविले होते त्यांवर त्यानी बसून मोठा मार्ग सोडून युसुफ समुद्राच्या काठाकडून ते मदिनेकडे चालते झाले. लांब गेले नव्हते इतक्यांत स्वारफौजेने त्यांस आटोपिलें. त्या फौजेचा सेनापति सोराका इब्न मालेक नामें होता. आबुबेकराची तर पांचावर धारण बसली परंतु महमद त्याला धीर देतां बोलला, "घाबरूं नको अल्ला आपल्या सहित आहे." "सोराका हा भयंकर तोंडाचा योद्धा होता त्याचे कल्ले रांठ ढवळ्या केसांचे होते आणि त्याच्या बाहूवर शिरा तरतरीत दिसत होत्या. त्याने महमदाला आटोपिलें तेव्हां त्याचा घोडा दुपायावर होऊन त्या सहवर्त्तमान तो खालीं पडला. सोराकाला हें अश्वन्ह असें वाटलें. महमदाने ह्या अस्या त्याच्या भावना जाणून अशा प्रकारचें पांडित्य केलें कीं सोराकाने त्याची क्षमा मागितली आणि त्यास सुखरूपें जाऊं दिल्हें.

पुढें त्यांनीं कोबा नामें एक डोंगर जो मदिनेपासून एक कोसाच्या अंतरावर आहे तेथें येई तोंपर्यंत निर्विघ्न मार्ग क्रमिला. त्या ग्रामस्थ लोकांची ती मोठी आवडती जागा होती तेथें ते रोगी व अशक्त अशा मनुष्यांस पाठवीत असत कारण कीं तेथील हवा शुद्ध व आरोग्य अशी होती. अणखी तेथूनच फळफळाव मदिना शहरास पुरविले जात असत. तो डोंगर व त्याच्या आसमंतातचे प्रदेश तर द्राक्षमळे, खजूर व कमलें यांचीं बनें, माहाळुंगें नारिंगें डाळींबें अंजिर व पीचादिक झाडांचे बाग यांकडून भरून गेले आहेत. आणि त्यास नितळ पाण्याच्या पाटानीं पाणी दिल्हें जात असे. ह्या ठिकाणीं आल्यावर महमदाचा उंट आपल्या गुढघ्यावर मेटाखुंटीस येऊन पुढें जाईनासा झाला. महमदानें हें शुभ चिन्ह आहे असें सांगून तो कोबामध्यें चार दिवस राहिला. त्या उंटानें तेथें गुढघें टेंकिले या गोष्टीच्या स्मरणार्थ तेथें एक मस्जीद बांधिली आहे.

त्या गांवीं महमद असतां बोरैदा इब्न होसैद नामें एक नामांकीत सरदार व त्याच्या अंकीत सत्तर असामी त्याला मिळाले. हे सर्व सहाम कुळांतील होते. दुसरा एक नामांकीत शिष्य सालमन अल पार्सी (इरानी) हा त्याला त्याच गांवीं मिळाला. इस्पाहान याजवळ एक लहान खेडें आहे. तें त्याचें जन्मस्थान होतें असें ह्मणतात आहे. आणि एका दिवशीं ख्रिस्ती देवळामध्यें तो गेला असतां त्या लोकांच्या गंभीर भक्तीदरून असा चमत्कार झाला कीं ज्या मूर्त्तिपुजक धर्मामध्यें तो वाढला त्या धर्मा- चा त्यानें त्याग केला. पुढें तो धर्माचा शोध करीत

शांत फिरत असतां, शेवटीं अरबस्थानांत एक पैगंबर
घाला आहे असें वर्त्तमान त्याला एका वृद्ध पाद्रीने
ांगितलें, त्यावरून तो महमदाकडेस गेला. कांहीं व-
र्नी हा सालमन नावा लौकीकास चढला, व मक्केतील अ-
श्वासी लोक असें सांगतात कीं कुरान लिहिण्यांत त्याने
हमदाचें सहाय केलें. त्याविषयीं कुरानाच्या १६ व्या
ध्यायांत अशी सुचना आहेः "मूर्त्तिपूजक खरोखर ह्मण-
त कीं फलान्या माणसाने कुरान रचण्यांत सहाय केलें
हे परंतु ह्या माणसाची भाषा आजमी (पार्शी) आहे
ाणि कुरान तर शुद्ध अरबी भाषेत लिहिलें आहे!"

ज्या मोसलेमानीं पूर्वी मदिनेमध्यें आश्रय धरिला हो-
ते महमदाला भेटण्यासाठीं सामोरें आले आणि ह्या
गरांत शिष्य मंडळींची संख्या वाढत चालली आहे हें
मजल्यावर रबी महिन्याच्या १६ व्या तारिखेस प्रसिद्ध-
णें मदिनेंत त्याने प्रवेश केला. नगराच्या जवळजवळ
आला असतां वाटेने ५०० ग्रामस्थ त्यास भेटले.
ांस बसावयास उंट आणि छायेसाठीं ताडपत्राचा चां-
ा असें होतें आणि त्याच्या समोर त्यांनी पताकाप्रमाणें
क पागोटें सोडिलें होतें आणि मोठे शूर योद्धे त्याच्या
गें पुढें चालत असतां सर्व प्रकारच्या विजयाच्या समा-
ाने त्याने त्या शहरांत प्रवेश केला.

हें पळणें (आरबीमध्यें हिजरा) अरबी कालानुक्रमामध्यें
कारंभ असें आहे, एथूनच सर्व सन मोजले जातात.
जरा सनाचें प्रथम वर्ष हें खिस्ती सन६२२ असें आहे.

अध्याय ३.

महमदाचा उत्तर वृत्तांत.

आतां हा परागंदा झालेला महमद राजा होऊन ब
सला. तो मदिनेंत पोहंचतांच त्याला सैन्य मिळाले
तें सैन्य तर त्यांसी संसक्त, त्याच्या इच्छेनुरूप वर्त्तणारे
आणि त्याचे भोळे शिष्य असें होतें. तो एकदम जा
कामाच्या योजना करूं लागला, त्याने आपली कन्य
फतिमा इचें लग्न आलीसीं लावल्यावर पहिल्या पहि
आपल्याला राहण्याकरितां घर बांधिलें, आणि आप
प्रसिद्धपणें लोकांसमोर उपदेश व प्रार्थना करावी ह्मणू
आपल्या घरानजीक एक मसींद बांधिली. कारण व
तो आपल्या सैन्याचा अधिपति, लोकांचा न्यायाधी
आणि शिष्यांचा पालक असा झाला असतां, त्याच्या अं
राजकीय आणि धर्मसंबंधी असे दोन्ही अधिकार मिळा
होते.

त्याचा भाग्योदय होण्यासरसें त्याचें मतहि पाल
लागलें. हा काळपावेतों त्याने आपला धर्म पांडित्य
आर्जव अशा सामोपचाराने चालविला आणि मक्का सोड
ल्यापूर्वीं कांहीं जुलूम जबरदस्ती न करितां नुसतें गोड
गोड बोलूनच त्याने आपलें कार्य साधिलें होतें. "
लोकांस बोध कर, बोध करणें हेंच तुझें काम आहे, तुल
त्यांजवर अधिकार दिल्हा नाहीं." (कुरान. सुरा २८
तो मक्केंत होता तोंपर्यंत तो ह्मणत गेला कीं मी आ
ला धर्म वाढविण्यासाठीं कोणत्याहि प्रकारचा जुलूम क

जबरदस्ती करणार नाहीं. आणि जें कुरान त्याने
गांवांत प्रसिद्ध केलें त्यांतील बहुतेक वाक्यांत तो असें
ष्ट बोलला कीं माझें काम केवळ उपदेश व बोध कर-
याचेंच आहे. माझा धर्म कोणी स्वीकारावा ह्मणून
ंजवर जुलूम करण्याचा मला कांहीं अधिकार नाहीं
ाणि लोक विश्वास धरोत अगर न धरोत त्यांविषयीं म-
कडे कांहीं नाहीं; याविषयींचा सर्व मोसबा ईश्वराकडे
हे. "हे महमदा, आह्मी अणखी तुला हुकुम पाठवून
ांगितलें कीं तूं आब्राहामाच्या धर्माप्रमाणें चाल, तो
द्धर्मपालक होता, मूर्त्तिपूजक नव्हता. तूं ज्ञानाने आणि
गूर बोधाने मनुष्यांस आपल्या प्रभूच्या मार्गाकडे बोलाव
णि अत्यंत नम्रतेने त्यांसीं विवाद कर, कारण कीं कोण
र्गापासून वळतो आणि कोण नीट मार्ग धरितात हें
या प्रभूला पुरतेंपणें माहित आहे. याकरितां तूं सह-
ाने विरोध सोस पण ईश्वरी सहायावांचून तुला सहन-
होणार नाहीं. आणि अविश्वास्यांमुळें तूं खिन्न होऊं
को!" (सुरा १६.) "धर्माविषयीं कांहीं जुलूम नसो."
(रा २.) त्याने आपल्या अनुसाऱ्यांस जबरदस्ती करण्याचा
ुम नाहीं दिल्हा असें केवळ नव्हे, त्याने त्यांस असा
य केला कीं धर्मसंबंधीं जे कांहीं पाठलाग किंवा
ार्थ होतील ते तुह्मी नम्रतेने सोसून घ्यावे. आणि जेव्हां
चा खाजगत पाठलाग झाला तेव्हां तो कोणासीं का-
विरोध न करितां आपण आपलें जन्मस्थान सोडून दु-
या एका खेड्यांत जाऊन राहिला. पण हें जें अनु-
र्य व्रत त्याने बारा वर्षें संतत चालविलें तें आपली शक्ति
प आणि आपल्या शत्रूंची चढती कमान होती यावरू-

नच काय तें होतें असें दिसतें. कारण कीं मदिनेंती
लोकांच्या सहायानें आपल्या शत्रूसमोर आपण उभें रा
ण्यास समर्थ होतांच त्याच्या भाषणांत फरक पडल
त्यानें असें सांगितलें कीं "मला आणि माझ्या अनुसाऱ्यां
तरवार आदिकरून शस्त्रानें काफर लोकांपासून आप
बचाव करण्याविषयीं ईश्वरानें परवानगी दिल्ही." नंतर
व्हां त्याचा पराक्रम वाढला तेव्हां चढाई करून जाण्य
विषयीं ह्मणजे शत्रूवर हल्ला करणें, हरतऱ्हेनें मूर्त्तिपूजे
समूळ उच्छेद करणें आणि हा खरा धर्म अंगीकारण्य
साठीं लोकांस तरवारीच्या धारेवर धरणें या गोष्टींविष
आपल्याला हुकूम प्राप्त झाला असें त्यानें भासविलें. "काफ
लोकांसीं लढाई करण्याविषयीं तुह्मास निक्षून हुकूम दिल
आहे." (सुरा २.) "यास्तव सैतानाच्या मित्रांसी यु
कर, कारण कीं सैतानाची युक्ति अशक्त आहे." (सुरा ४
"अहो खऱ्या विश्वासणाऱ्यांनो, तुह्मी आपल्या शत्रूंपास
आपला बचाव अगत्य करा आणि निरनिराळ्या टोळ्य
नी किंवा सर्व मिळून लढाई करण्यासाठीं त्यांजवर च
करा." (सुरा ४.) "आणि ज्या महिन्यांत तुह्मी त्या
हल्ला करूं नये ते संपल्यावर जेथें तुह्मास मूर्त्तिपूजक सं
डतील तेथें त्यांचा वध करा, त्यांस कैद करून वेढा घाल
आणि त्यांच्यासाठीं सोईवार ठिकाणीं दबा धरा." (सु
९.) "तुह्मी जेव्हां अविश्वास्यांसीं भिडतां तेव्हां त्यां
मोठी कत्तल होईपर्यंत लढून त्यांचा शिरच्छेद करा, त्य
बंधनानें बांधा. मग लढाई संपल्यावर मरजी असल्य
त्यास तसें जाऊं द्या नाहींतर त्यांजपासून खंडणी घ्य
(सुरा ४७.) "निश्चय खऱ्या विश्वासणाऱ्यांस त्यांचे आ

माल मत्ता यांसुद्धां ईश्वराने खरेदी करून घेतलें आहे.
आणि ईश्वरासाठीं ते लढतात यास्तव बीहिस्त त्यांस देऊं केलें
आहे. ते मारोत किंवा मरोत तरी तौरात, इंजील आणि
कुराण यांवरून त्यांविषयीं हें वचन एकसारिखेंच निश्चित
आहे." (सुरा ९.) जे सुरे मदिनेमध्यें प्रगट केलेले त्यां-
मध्यें क्रूरता, अक्षमता आणि रक्तपात हीं लक्षणें विशेषें-
करून दिसून येतात व दुसरें प्रमाण नसतें तर त्यावरूनच
ठरवितां येतें कीं ते सुरे महमदाच्या पळण्यानंतर लि-
हिले होते. महमदाच्या शिष्यानी ह्या अभिप्रायाबर-
हुकूम वर्त्तणूक केली आहे, व मोसलेम सैन्याकडून जो
जाहीरनामा होत असे तो याप्रमाणें, "कुरान किंवा म-
रण अगर कर देणें." सांप्रत देखलि मुसलमानी रा-
ज्यांत दुसरे जे धर्मप्रकार राहतात त्या सर्वांस आपल्या
धर्माबद्दल सरकारांस पट्टी देणें प्राप्त आहे; आणि महम-
दाच्या कोणत्याहि मताविरुद्ध किंवा निंदेचें भाषण कोणी
केलें असतां त्याचा वध नाहींतर त्याची छळणूक झा-
ल्यावांचून तो राहणार नाहीं. अविश्वासी लोकांसीं वि-
वाद करणें यांविषयीं अगदीं मनाई आहे असें जरी नाहीं
तरी त्याचा अनंगीकार आहे. महमदाला देखील याप्र-
माणें कुराणांत बोध केला आहे. "याकरितां या गो-
ष्टीविषयीं त्यांस तूं आपल्यासीं वादविवाद करूं देऊं नको
पण तूं आपल्या प्रभूकडे त्यांस बोलाव कारण कीं तूं नीट
धरण धरितोस. पण जर ते तुजसीं विवाद करूं लाग-
तील तर तुह्मी जें करितां तें देव पुरतें जाणतो. ज्या
गोष्टीविषयीं आतां तुह्मामध्यें वाद आहे त्याविषयीं पुनरु-
त्थानांत देव तुमच्या मध्यें न्याय ठरवील." (सुरा २२.)

आतां महमदाला आपलीं मोठमोठीं कार्यें विशेष यश
स्वीपणें सिद्धीस नेण्यासाठीं सामर्थ्य प्राप्त झालें त्याने जी
तरवार गाजविली तिचा पराक्रम छपवून राखावा असे
त्याच्या मनांत नव्हतें. तथापि कोरेश लोकांस त्रास
देण्याकरितां त्याच्या हुकुमावरून त्याच्या लोकानी जी प
हिली त्यांवर स्वारी केली ती सफळ झाली नाहीं. त्या शत्रु
कुळाकडील एक काफला सुरीयाहून मक्केस जात आ
असें महमदास कळविल्यावरून तो काफला पाडाव करू
आणण्यासाठीं त्याने आपला चुलता हामजा याबरोब
तीस स्वारांची टोळी देऊन त्याला दौडीवर पाठविलें
परंतु ते काफल्याच्या जवळ गेले असतां त्याच्या संरक्ष
णार्थ तीनशें माणसें आहेत असें पाहून त्यांजवर हल्ला
करणें हें ठीक आहे असें समजून गुपचीप मदिनेस पर
गेले.

पेस्तर सालीं बेदर एथील लढाईमध्यें त्याने आपल्
सैन्यबळेंकरून जें यश मिळविलें तेणेंकरून मागील अप
शाचा डाग उडून गेला. त्या विजयाने तें साल महम
वृत्तांतामध्यें फार नामांकित झालें आहे. एक मात
काफला मक्केहून जात होता आणि त्याच्या संरक्षणार्थ अ
सोफियन व त्याबरोबर तीस चाळीस माणसें होतीं, हें पाह
महमदाची सूड उगविण्याची बुद्धि आणि लोभ हे प्रद
झाले. महमदाच्या हेरानी त्यास सांगितलें कीं ही मात
लूट अनायासाने तुझ्या हातीं येण्याजोगी आहे, तेव्हां त्य
आपल्या बरोबर कांहीं अनुसाऱ्यांस घेऊन त्यांचा पिछ
धरिला. परंतु त्याने त्यास गांठलें नव्हतें इतक्यांत अ
सोफियन याने आपल्या कुमकेसाठीं मक्केंतील आपल

शवांबंदांकडे एक जासूद फेंकला. जर आपण आबुसोफि-
नाची सुटका करण्याविषयीं उशीर करितों तर आपले
र्व सवदासूत व सामग्री गमावली जाती असें भय धरून
त्काळ साडे नऊशे मनुष्य निघाले. त्यांमध्यें मक्केतील
कित्येक श्रेष्ठजन होते. महमद तर केवळ तीनशें तेरा
शिपाई जे बहुतेक सांडणीस्वार होते त्यांसहवर्त्तमान ये-
णारी कुमक व काफला यांच्यामध्यें वाटेवर बसला; त्यांत
त्याहत्तर तर त्याचे पहिले शिष्य होते आणि बाकीचे
गाचे अनुसारी होते. सैन्याच्या न्यूनाधिक्याविषयीं भय
धरितां आपला अधिकार आपली अब्रू आणि कदाचित
आपला जीवहि धोक्यांत घालून महमदाने लढाई करण्या-
ा निश्चय केला. हें सैन्य तर आबुसोफियनाच्या मात-
र काफल्याच्या लुटीची आशा कांहीं वेळ सोडितां शत्रू-
या सबळ सैन्यासीं लढण्यास उद्युक्त झालें. तशांत
हमद आपल्या प्रार्थनेने त्यांस उत्तेजन देऊन परम थोर
श्वर याच्या नामाने निश्चय तुह्मास जय प्राप्त होईल, असें
ांस वचन देत गेला. परंतु आपल्याला ईश्वरी मदत मि-
ळल असी कितीहि त्याची खातरी होती तथापि त्याने
य मिळविण्याकरितां मानवी उपाय योजण्याविषयीं कांहीं
यगय केली असें नाहीं. आपल्या सैन्याची बाजू रा-
ावी ह्मणून त्याने लहान वरवंडी केली. आणि ज्या
ठिकाणीं त्यानी तळ धरिला होता तेथें एक ओढा वाहत
ोता ह्मणून सैन्यास पाण्याचा कांहीं तोटा पडला नाहीं.
त्रू त्या डोंगरावरून खाली उतरत असतां महमदाने आ-
ल्या पक्षाकडे लक्ष देऊन मोठ्याने ह्मटलें, "हे ईश्वरा, जर
ांचा नाश झाला तर मग ह्या पृथ्वीवर तुझी भक्ति कोण

करील? माझ्या लेंकरानो, धैर्य धरा, आपली फळी दृढ धरा, तुह्मी आपले तीर मारा, हा दिवस तुमचाच आहे.' सैन्याचें युद्ध होऊं लागल्यापूर्वीं मोसलेम पक्षाकडील आली, अलहारेथ, आणि हामजा असे तीन योद्धे यानी कोरेश पक्षांतील तिघांसीं द्वंद्वयुद्ध केलें त्यांत मोसलेम योद्धे विजयी झाल्यावरून उभय दळाला पुढील होईकाचें चिन्ह झालें. लढाईच्या आरंभीं महमद अबुबेकराबरोबर सिंहासनीं चढून आमच्या सहायासाठीं तीन हजार दुतांसहित गाब्रिएलाला पाठवावें असी ईश्वरापासीं आग्रहानें विनंती केली. परंतु जेव्हां आपल्या सैन्याची डळमळ होतांना त्यानें पाहिलें तेव्हां आपल्या प्रार्थनास्थळापासून त्यानें उडी मारून एका घोड्यावर आपलें आंग टाकिलें आणि मूठभर वाळू वर फेंकून ओरडला, "त्यांच्या तोंडाला काळिमा लागो." इतकें ह्मणून तो शत्रूवर तुटून पडला त्याचे अनुसारी धर्मपिस्यानी अजिंक्य झाले. कोरेश सैन्य ह्या विश्वासू सैनिकांची फळी फोडावयास किंवा त्याच्या तीव्र माराचा विरोध करण्यास समर्थ नव्हतें ह्मणून तें घाबरून पळून गेलें. कोरेश लोकांतील सत्तर शूर असामी त्या रणभूमीस मरण पावले, व सत्तर पाडाव झाले ह्मणून मोसलेमानी मोठा जयजयकार केला. मोसलेमाकडील तर केवळ चवदा असामी मरण पावले. त्यांची नामें वंशपरंपरेमध्यें दाखल केलीं आहेत, आणि धर्मा करितां मरण पावणाऱ्यांच्या यादींत मांडलेलीं आहेत आणि प्रत्येक धार्मिक मुसलमान भक्तिभावानें त्यांचें स्मरण करितो. कोरेश लोकांचीं प्रेतें त्यानी नग्न करून एका विहिरींत टाकिलीं. दोघे बंदिवान विशेष दोषी होते ह

णून त्यांस मरणाची शिक्षा ठरविली आणि वरकड बंदि-
वानांतील एक एकावर ४००० दिरम रूप्य खंड बसविला.
जी लूट हातची गेली होती तिच्या मोबदला ही रकम
प्राप्त झाली. कारण कीं कोरेश लोकांचा पराभव झाला
असतांहि आबुसोफियन हा युक्तीने तजवीज करून बहु-
तेक काफला यासुद्धां सुखरूप मक्केस गेला. पाडाव झा-
लेल्यांपासून जी खंडणी मिळाली आणि कांहींसी काफ-
ल्याचीहि लूट हातीं लागली होती, असें मिळून बरीच
रकम जमली होती तथापि विजयी सैन्यामध्यें वांटणीवि-
षयीं इतका तंटा झाला कीं थोडक्यावर चुकली नाहीं
तर मोठा घात झाला असता. महमदाच्या सैन्याचे
दोन भाग होते त्यांतून आनसार ह्मणजे मदतगार ह्मटले-
ले ते संख्येने बहुत होता ह्मणून ते मोठा वांटा मागूं
लागले. मोहाजरीन ह्मणूं लागले कीं आह्मी धर्मांगीकार
करण्यांत पहिले आहोंत सबब त्यांच्या पेक्षां अधिक, ना-
हींतर बरोबरीचा तरी वांटा आह्मास असावा. हा कज्जा
मिटवून टाकावा ह्मणून महमदाने एक बनावटी हुकूम
करून तो ईश्वरापासून आला असी बतावणी केली. त्या
लुटीचा पांचवा भाग आपल्यासाठीं व अमुक धर्मादाया-
च्या कामासाठीं एकीकडे काढून ठेविल्यावर बाकीचा ऐ-
ज समानतेने विभागून घ्यावा असी त्यांत आज्ञा होती.
बिसमिल्ला हिर्‌रहमानिर् रहीम. ते तुला लुटीविषयीं
हूकूम विचारतात, तूं सांग, लुटीचा माल विभागणें हें
आल्ला व पैगंबर यांकडे आहे याकरितां आल्लाला भ्या,
आणि आपापसांत सल्ला करा, आणि आल्ला व त्याचा
रसूल यांच्या हुकुमांत चालून आपण इमानी आहों असें

दाखीव". (सुरा ८.) "समजा कीं कांहीं जिन्नस तुह्माला लूट मिळाली असतां त्यांतील पांचवा हिस्सा आल्लासाठीं व रसूल व त्याचे कुळ व पोरपोरकें व गरीब व मुसाफीर यांच्यासाठीं आहे." (सुरा ८.) जो हिस्सा या प्रसंगीं महमदाने आपल्याकडे करून घेतला तो कित्येक हजार दिराम रुपें असा होता त्यांतून गरीब, पोर पोरके व मुसाफीर यांच्या कारणीं कितपत लाविला याविषयीं इतिहासांत कांहींच खबर दिल्ही गेली नाहीं.

बेदरच्या लढाईमध्यें भक्तांच्या लहानशा टोळी सहवर्तमान महमदाला जो जय प्राप्त झाला त्याविषयीं कुरानांत वारंवार मोठी बढाई मिरविली आहे आणि ईश्वराने आपण होऊन केवळ अद्भुत साक्ष महमदाविषयीं पटविली असे महमदी हमेशा सांगत असतात. "जीं दोन सैन्यें परस्परांसीं लढलीं त्यांमध्यें तुह्मास पूर्वीं एक चमत्कार दाखविला होता. एक सैन्य तर आल्लाच्या खऱ्या धर्माकरितां लढलें, परंतु दुसरें अविश्वासी होतें त्यानी आपल्या डोळ्यानी आपल्यापेक्षां विश्वासणारे दुप्पट असे पाहिले कारण कीं ईश्वर ज्यावर त्याची मरजी झाली त्यास आपल्या सहायाकडून बळाविती." (सुरा १२.) मोसलेम सैन्य जें होतें त्याच्या दुप्पट काफर लोकांच्या नजरेस पडलें या चमत्काराखेरीज ह्या आठवण धरण्याजोग्या प्रसंगीं अणखी दोन चमत्कार घडले ह्मणून ह्मटलें आहे एक असा कीं जी रेती महमदाने उधळली ती ईश्वरी सामर्थ्येंकरून असी जोराने शत्रूच्या मुखास लागली कीं त्यानी तत्काळ पाठ फिरवून पळ काढिला. "ह्मणून तुह्मी त्यां मारिलें नाहीं पण देवाने मारिलें. आणि त्या वेळेस ज

ंतीं फेंकली होती ती त्वां फेंकलीस असें नाहीं पण दे-
ाने फेंकली." (सुरा ८) दुसरा असा कीं पहिल्या-
हील ईश्वराने महमदाचें सहाय करण्यासाठीं एक
जार आणि नंतर तीन हजार दूत पाठविले. त्या दू-
ांचीं शिरें पांढऱ्या व पिवळ्या फेंठ्यांनी शृंगारित असतां
ांचे संबले त्यांच्या पाठीवर लोंबत होते. आणि हे आ-
ाशांतील मदतगार स्वार काळ्या पांढऱ्या घोड्यावर
सून आले. आणि ह्यांचा पुढारी गाब्रीएल दूत आप-
या हैजूम वारूवर बसून अघाडीस चालला होता. जरी
हमदाचीं माणसें शौर्याने लढलीं आणि ईश्वरी सुचना
ाल्यापूर्वीं ह्या जयाचा अवघा मान त्यांनी आपणास घे-
ला होता तरी कोरेश लोकांचा पराभव वास्तविक दूता-
 केला होता. आणि देवाने बेदरच्या लढाईंत तुम-
ी मदत केली होती. तेव्हां तुह्मी अशक्त होतां याक-
तां देवाला भ्या आणि त्याचे उपकार माना. जेव्हां
 मुसलमानांस ह्मणूं लागलास कीं तुमच्या प्रभूने तुह्मास
ंत पाठविली तेव्हां हें पुरें नव्हतें काय? आकाशांतून
न हजार दूत पाठविले. निश्चय जर तुह्मी टिकून
ंतां आणि जेव्हां जेव्हां ते तुह्मावर अकस्मात येतात
हां तेव्हां त्याचें भय धरितां तर पांच हजार दूत जे
पल्या घोड्यांवर बसले आहेत त्यांची मदत तुमचा
 तुह्मास पाठवील." (सुरा ३.)

ह्या गोष्टीनंतर कांहीं दिवसांनी महमदाने काआबवल्द
ऽ आश्रफ नामें एका यहूदी माणसाचा दग्याने घात
ा यावरून त्याचा खुनसीपणा उघडकीस आला. ह्या
ष्याचें महमदासीं हाडवैर होतें आणि तो कविता कर-

ण्यांत निपुण असतां बेदरची लढाई झाल्यावर मक्केस गेला आणि धर्मभ्रष्ट पैगंबर आपल्या लुटणाऱ्या टोळीसुद्धां लढत असतां कोरेश लोकांचे भाऊबंद कसे दुर्दैवाने रणांगणीं पडले याविषयींचें मनांत रुतण्याजोगें कवन करून सूड उगविण्यासाठीं त्यांस प्रवृत्त केलें.

नंतर तो मदिनेस परतला आणि तीं कवनें त्या नगरांत देखील त्याने ह्मणून दाखविलीं. हा कवी वेड्या-वाणी धिटाई करितो ह्मणजे असी निंदा करितांना आपण निर्भय राहूं असें मानितो हें पाहून महमदाची तळव्याची आग मस्तकास इतकी चढली कीं तो ह्मणाला, "ह्या अल आश्राफाच्या पुत्रापासून मला कोण सोडवील ?" तेव्हां कोणीएक महमदाचा नामधारी मोसलामाचा पुत्र जो आपल्या धन्याच्या कामांत तत्पर असा होता तो उत्तर देऊन बोलला कीं "हे देवाच्या पैगंबरा, मी तुझी सुटका त्यापासून करीन." कांहीं दिवसांनंतर काआब हा महमदाच्या एका शिष्याचें आगतस्वागत करीत असतां वधि-ला गेला.

त्या देशांत अनेक धर्मांतील भक्तांचा असा संप्रदाय होता कीं नभोमंडळांतील कोणीएका नियमित ठिकाण-कडे भक्ति करितांना आपलें मुख वळवावें. यहूदी तर यरु-शालेमाकडे वळत असत. अरबी लोक मक्केकडे, सा- उत्तर ध्रुवाकडे, पारसी पूर्वेकडे, यांप्रमाणें आपलीं तों- करून भजन करीत असत. मदिनेस महमद पहिल्या- आला तेव्हां आपल्या शिष्यांस यरूशालेमाकडे तोंड करू- नमाज करण्यास त्याने सांगितलें, कारण तें पवित्र नगर भविष्यभाष्याचें स्थान असें होतें. परंतु साहा स-

महिन्यानी त्याने आपला नेम बदलला, आणि तेव्हांपासून सर्वांनी मक्केकडे तोंड करून नमाज करण्याविषयीं हुकूम केला. आजतागाईत तो विधि चालत आला आहे.

महमदाने पहिल्यापहिल यरूशालेमाकडे तोंड करून नमाज करण्यास लाविलें त्यांत त्याचा काय हेतु असें जर पुसलें तर यहूदी लोकांची मरजी संपादावी असा हेतु होता ह्मणून दिसून येतें. परंतु ते आपल्या यहूदी धर्मावर पराकाष्ठेची निष्ठा ठेवितात असें जेव्हां त्यास पुरतें समजलें, आणि त्यांस इस्लामाच्या धर्मांत वळविण्याविषयीं आपल्या सर्व फुसलावण्या व आर्जवीं भाषणें व्यर्थ गेलीं असें त्याच्या लक्षांत आलें, तेव्हां त्याच्या मनोवृत्तींत मोठा पालट होऊन तो त्यांचा दुर्धर वैरी असा झाला, आणि तसाच आपल्या अंतकालपर्यंत त्यांसीं वैरभाव धरीत गेला. मदिनेंत नोका नामें एक यहूदी कूळ राहत होतें. तें त्या नगरीचें वतनदार होतें. एका दिवसीं त्यांजमध्यें कांहीं गडबड झाली हा प्रसंग पाहून महमदाने त्या लोकांकडे निरोप पाठविला कीं तुह्मी हा धर्म अंगीकारा नाहींतर युद्धास तयार व्हा. ते भयाभीत यहूदी उत्तर देतां बोलले कीं हाय हाय आह्मांला हत्यार धरण्याचें ठाऊक नाहीं, तो आह्मी आपल्या वाडवडिलांच्या धर्मांत टिकून राहणार; तर खरेपण रक्षणार्थ आह्मी लढलें पाहिजे असा जुलूम आह्मावर कां करितोस!" त्यावरून एक लढाई पंधरा दिवसपर्यंत होऊन तींत यहूदी लोकांचा पराभव झाला. महमद तर त्या सर्वांचा वध करण्यास सिद्ध होता पण त्याच्या मदतगारानी भीड खर्चिल्यावरून त्याने त्या पा-

डावांस जीवदान दिल्हें. त्यांची मालमत्ता जप्त केली गेली त्यांचीं हातेरें मुसलमानांनी आपल्यांत वांटून घेतलीं आणि ते संख्येने ७०० असामी असतां त्यांच्या बायका लेंकरासुद्धां त्यांस देशपार केलें. पुढें देशांच्या लढाई- मध्यें कोरैधांतील यहूदी कूळ कोरेश लोकांस सामील झाल्यावरून महमदानें त्यांचा दावा धरिला. यहूदी लोकांनी पंचवीस दिवस त्यासीं लढाई केल्यावर महम- दाने त्याजवर एवढा बळात्कार केला कीं ते विनकरारी त्याच्या स्वाधीन झाले. ते मदिनेंतील आपल्या पुरातन मित्राच्या भरवस्यावर राहिले आणि याविषयीं एका सन्मा नीक महत्तराने आमचा निवाडा करावा असें त्यांनी सा गितलें. परंतु त्यानेच त्यांस मरणदंड ठरविला. सा तरें यहूदी लोकांच्या पायांत बेड्या घालून त्या नग रांतील बाजारांत चालवीत नेले आणि तेथें एक गत्त त्यांच्यासाठीं तयार केली असतां त्यांत बळजोरीने तीं उतरविलें. जोंपर्यंत हा वध होत होता तोंपर्यंत हा ना वाचा पैगंबर बाजूस उभा राहून एकसारिखें टक लावू हें अघोर कृत्य अवलोकन करीत राहिला. त्याने त्यांच्य बायका व लेंकरें पाडाव करून घेतलीं, व त्यांचीं घरें जमिनी मदिनेंत पळून आलेल्यांस दिल्ह्या; आणि हा तरें तर विजयी सैन्यास देऊन टाकिलीं. पाडाव केले ल्या स्त्रियांमधील रिहाना नामें अत्यंत सुंदर स्त्रीला मह मदाने मोठा आयास करून आपल्या धर्मांत आणिं आणि त्याने तिला आपल्यासाठीं ठेविलें. त्याने पू अबुबेकराची आयेशा नामें कन्या व जामाची सवद नामें कन्या अशा दोन लग्नाच्या बायका केल्या होत्य

बेदरच्या पराभवामध्यें त्या काफल्याचा पाठींबा जो अबुसोफियन होता त्याने इराक प्रांताच्या पूर्वेकडून फेरा करून सुरीयाकडे दुसऱ्याने जाण्याचा निश्चय केला. जे उदमी त्यांच्या संगतीं होते त्यांजपासीं पुष्कळ ऐवज होता त्यांची वाट मारावी ह्मणून महमदाने जेईदाबरोबर पांचशे स्वार देऊन त्यांजवर पाठविले. त्याला ती लूट प्राप्त झाली असतां ती घेऊन तो मदिनेस परत आला. महमदाने त्या लुटीचा पांचवा हिस्सा घेऊन बाकीचा ऐवज लुटणाऱ्यांस वांटून दिल्हा.

पुढल्या वर्षीं कोरेश लोकांनी तीन हजार सैन्य पाठवलें त्यांत दोनशें स्वार आणि सातशें कवचधारी मनुष्यें होतीं त्यांचा सेनापती आबुसोफियन होता. आणि त्याची नायको हेंदा ही त्याच्या संगतीं गेली. त्यांनी मदिनेपासून तीन कोसांवर धूचौलैफा नामें गांवापासीं तळ धरिला. महमदाने तर मदिनेच्या उत्तरेस दोन कोसांवर ओहूद नामें डोंगराच्या तळीं एका गांवीं तळ धरिला. आणि पिछाडीस आपल्या मनुष्यांतील पन्नास मोठे शूर तिरंदाज ठेवून त्यांस ताकीद केली कीं आपलें ठाणें सहसा सोडूं नये. शत्रू सैन्यांत उजव्या तर्फेस खालेद सरदार होता, डावीकडे अक्रेमा, मध्यभागीं आबुसोफियन, आणि राखून ठेवलेल्या तुकडीवर हेंदा ही सरदारीण होती. अणखीहि दुसऱ्या पंधरा नायकिणी होत्या. त्या तंबूर बाजविण्याने समरास जे त्यांचे देशस्थ पडले त्यांविषयीं शोक करण्याने, आणि "धैर्य धरा, अब्दल दूराच्या शूर पुत्रांनो, धैर्य धरा," असें वारंवार पुकारण्याने त्या सैन्यास उत्तेजन देत असत. पहिली उठावणी तर महमदाने केली

तेव्हां त्याच्या सैन्याने कोरेश सैन्याच्या मधोमध मुसळी देऊन त्यांस पळविलें. त्यांचा मुख्य निशाणदार तर मारला गेला आणि त्यांची मोठी दाणादाण झाली. परंतु ह्या तिरंदाजांनी लुटीसाठीं उतावळे होऊन आपलें ठाणें सोडलें. यावरून खालेद आपल्या स्वारांसुद्धां त्याच्य पिछाडीस आला, आणि त्याने "महमद मारला गेला" असें ओरडतांना मोसलेम सैन्यास मागें हटविलें. त्यान पुन्हा सावरण्याविषयीं महमदाचे सर्व प्रयत्न व्यर्थ गेले त्याचा जीव तर थोडक्यावरून चुकला होता. त्याच चुलता हमजा आणि त्याचा निशाणदार मुसीब हे ठा मारले गेले. आणि अबुबेकर, ओमार आणि ओथमान घायाळ झाले. हे घायाळ झालेले योद्धे अस्या सित फिने मागच्या मागें निघून गेले कीं अबुसोफियनाच्य हातीं ह्या जयांत कांहींच लागलें नाहीं; परंतु पुढल वर्षीं मी तुला भेटेन असें महमदापासून वचन मात्र मि ळालें. हा पराभव झाल्यावरून महमदाचे अनुसारी संत झाले. कोणी कोणी तर हा आपला पुढारी खोटा पै बर आहे असी त्याची निंदा केली. दुसरे तर आप नातलग गमावल्यावरून क्रोधाक्रांत झाले.

त्याचें सांतवन करण्यासाठीं महमदाने त्याच्या नुकर नीचा दोष जे त्या लढाईत होते त्यांतून कित्येकावर तला. आणि जे रणीं पडले त्यांच्या दैवीं ईश्वराने घातलें तें टळणार नाहीं, ते सत्य धर्मामुळें मरण पा असतां सौख्यस्थानीं गेले आहेत असें त्याने त्यांस नि राने सांगितलें. कुरानांतील हीं पुढील वचनें त्या प्रस दिल्हीं गेलीं. असें ह्मटलें आहे, "ज्यांनी आपला

ोडिला आणि जे आपल्या घरांतून बाहेर घालविले गेले
ाणि माझ्यामुळें ज्यानी सोसिलें व जे लढाईंत मरण पा-
ले आहेत, निश्चय मी त्यांचीं दुष्कर्मे निरसन करीन
ाणि मी त्यांस ज्या बागाला नद्यांकडून पुरवठा आहे
ांत नेईन ही देवापासून आणि देवासहित जी देणगी
ी अति उत्तम देणगी आहे. देशांतील अविश्वास्यांचा
मृद्ध व्यवहार तुला न फसवो. हा तर क्षणभंगुर संग्रह
ाहे आणि मग नरकांत त्यांची फेड दिल्ही जाणार
ाहे; ती तर इंगळांचें अंथरूण असी आहे, परंतु जे
ापल्या प्रभूचें भय धरितात त्यांस ज्या बागांतून नद्या
हतात ते प्राप्त होतील. ते त्यांत निरंतर राहतील हें
वाचें वरदान आहे. कारण कीं क्षणभंगुर जगीक
लिवारीपेक्षां जें देवापासीं आहे तें नीतिमानासाठीं अधिक
त्तम आहे. हे खऱ्या विश्वासू, सहनता धर आणि ती
ढविण्यास प्रयत्न कर. आणि स्थिर बुद्धि धर आणि
श्वराला भी ह्मणजे तूं धन्य होसील."

ह्या पराभवावरून जो मनोभंग झाला तो दूर करावा
णून महमदाने उमीया नामें एका मोठ्या वजनदार
ुष्याची हेंद कन्या बायको करून घेतली; ती विधवा
ती; ती आपल्या नवऱ्यासहित हाबसी देशांत जे परा-
ग झालेले त्यांतील होती. ती अठ्ठावीस वर्षांची होती,
ला एक पुत्र साल्मा नामें होता त्यावरून तिला उम-
ल्मा ह्मणजे साल्माची आई असें ह्मणत असत. ती
शेष सुंदर असतां अबुबेकराने व उमर याने तिला बा-
को करून घेण्यास पाहिलें पण साध्य झालें नाहीं.
मदाला देखील पहिल्याने अडचण पडली होती. ती

ह्मणाली, "आहाहा देवाच्या पैगंबराला मजपासून काय सुखोत्पत्ति होणार बरें? मी तर एक तरूण नाहीं तशांत मला एक पुत्र आहे. आणि मी परस्त्रीशंकित आहें.' महमदाने प्रत्युत्तर केलें, "तुझ्या वयाविषयीं ह्मटलें तर त मजपेक्षां फार धाकटी आहेस; तुझ्या पुत्राविषयीं तर मी त्याचा बाप असा होईन; तुझ्या संशययुक्त स्वभावा विषयीं तर आल्लाने तो समूळ काढून टाकावा असी मी त्याची प्रार्थना करीन."

मुसलमान लोकांच्या इतिहासांत हिजरा शकाच्या चवथ्या वर्षी ज्या असादी कुळांतील लुटारूनी मदिनेच्या प्रदेशांत स्वारी करण्याविषयीं धाक घातला होता त्यांच्या टोळीचा मोड करण्याविषयींचा मजकूर आहे. महमदाने आपलीं खासगींचीं पन्नास माणसें अगोदर त्याच्या प्रदेशीं पाठवून त्यांस येऊं दिल्हें नाहीं. ह्या माणसां असी मातबर लूट मिळाली कीं मेंढरांचे कित्येक कळ खेरीज करून प्रत्येक माणसाच्या सातसात उंट वांटणी आले. सोफियन खालेब याचा वध करावा ह्मणून मह मदाने धूल महद्रत याला अखत्यार दिल्ह्यावरून त्या त्याला मारिलें आणि महमदाने त्याला सन्मानाची निश णी ह्मणजे आपण जी काठी वागवीत असे ती त्या इनाम दिल्ही. धूल महद्रत याला ती काठी इत विशेष वाटली कीं कधींहि तो तिला विसंबला ना आणि तो पुरला तेव्हां ती काठी त्यासहित खाचेंत पुर होती. लोकांची श्रद्धा आपणावर बसविण्याविषयीं म मदाला कठीण गेलें नाहीं. एक खुनी दुसऱ्या खुन्य त्याच्या अपराधाकरितां आपली हातीं धरण्याची का

इनाम असें देतो ह्मणजे त्याची जन्मभर श्रद्धा झाली. दुसराहि दगा करून खून करण्याचा प्रयत्न केला होता परंतु तो सिद्धीस गेला नाहीं. महमदानें आमजू आणि दुसरा एक मनुष्य यांस मक्केस जाऊन अबुसोफियनाचा नाश करण्यासाठीं मदिनेहून पाठविलें होतें परंतु त्याचा बेत फुटल्यावरून त्यांस पळून जाणें प्राप्त झालें.

एधल व अलफाऊन ह्या गांवानीं आपले मुत्सद्दी महमदाकडे मदिनेस पाठवून मागितलें कीं तुमच्या धर्माची आह्माला माहिती करून देण्यासाठीं शिक्षकांस पाठवावें. यावरून अलराजी नामें एक झऱ्यापासीं साहा शिक्षक जाऊन पोहंचले असतां त्यांजवर त्या मुत्सद्यानीं हल्ला करून तिघांस जिवें मारिलें आणि वरकडांस कैद करून नेलें. त्यांतील एक चुकांडी देऊन जाण्यास प्रयत्न करीत होता ह्मणून धोंडमार करून त्याचा जीव घेतला. दुसरे दोघे जन कोरेश लोकांला दासपणांत विकत दिल्हे. त्यानीं मक्केंत आल्यावर त्या उभयतांस जिवें मारिलें. याप्रमाणेंच दुसऱ्याहि सत्तर शिक्षकांची दशा झाली त्यांस नेदजेद याच्या प्रांतांत पाठविलें होतें. हा डोंगराळ प्रदेश आहे व तें कित्येक फिरणाऱ्या कुळांचें स्थान आहे. ज्या राजाकडे त्यांस शिफारस करून पाठविलें होतें त्यानेच त्यांतील एकुणहत्तर असामीस तरवारीनें मारिलें आणि केवळ एकच निभावला.

ज्या वर्षीं ही गोष्ट घडली त्या वर्षीं जुगार खेळणें व द्राक्षरस पिणें हें महमदाच्या शिष्यानीं वर्ज करावें ह्मणून देवाकडची हुकूम आला होता. द्राक्षरसाची मनाई करण्याचें वास्तविक कारण येणेंप्रमाणें झालें होतें. हा

पैगंबर एका दुपारीं आपल्या मित्राच्या घरीं गेला होता
तेव्हां तेथें लग्नाच्या समारंभांत वऱ्हाडी व आमंत्रित
मिळून उत्साह करीत होते. परंतु त्याच घरीं तो
दुसऱ्या दिवशीं गेला होता तेव्हां जमिनीवर रक्त व छिन्न
भिन्न अवयव इकडे तिकडे पडलेले असे त्याच्या दृष्टीस
पडले. त्याचें कारण त्यास कळलें कीं मेजवानींत
लोक द्राक्षरस पिऊन मस्त झाले ह्मणून असा अनर्थ
घडला. त्या मनाईवरून बहुतेक त्या वेळचे लोक मह
मदाला अनुसरण्याला नाखुष झाले. तथापि दुसरे
जे द्राक्षरस प्रकृतीस व नीतीस बाधक आहे असें समजून
त्यापासून दूर राहिले ते ह्याच मनाईवरून महमदाला
अनुसरण्यास प्रवृत्त झाले.

अबुसोफियनाला बेदर एथें भेटण्याविषयींचा जो क
रार केला होता त्याचें विस्मरण झालें नाहीं. महमद
त्या ठिकाणीं जाऊन आठ दिवस राहिला. अबुसोफियन
तर त्याला भेटायास निघाला खरें पण अशू अल तरीक
एथें किंवा मखाबा एथें पोहंचल्यावर त्याचें धैर्य खचलें
आणि तो माघारा घरीं गेला. महमदाने त्याच्या भित्रे
पणाविषयीं असें सांगितलें कीं देवाच्या धमकावण्याने तो
मागें फिरला.

सुरीयाच्या सीमेवर दौमत अलजांदाल नामें एक गाव
कित्येक रानटी अरबलोकांकडे होतें. ते अरब ज
ळच्या प्रांताला त्रास देत व त्या वाटेने जे वाटसरू जा
ईत त्यांस लुटीत असत. ह्या लुटारूंवर महमदा
हजार मनुष्यांनशी स्वारी केली. तो तेथें पोहंचतां

ा लोकांनी तें गांव सोडून दिल्हें, आणि महमद बहुत
ूट घेऊन परत आला.

ह्याच वर्षीं ज्या शत्रूला महमदानें उपद्रव दिल्हा
ोता त्यांनी त्यावरून मोठा कट केला होता. मक्केंतील
ोरेश लोक, नेदजेद यांतील घातफानी कूळ आणि ना-
ीर व कोरैधा यांतील यहूदी यांनी बारा हजार मनुष्यां-
शीं मदिनेला वेढा घातला. इकडे त्यांच्या येण्यापूर्वीं
हमदानें नगराभोंवता खोल खंदक करून त्याच्या संरक्ष-
ार्थ तीन हजार मनुष्य जमा केले. घातफानी लोकां-
ी पूर्वेकडे खोऱ्यांत वरल्या बाजूवर ठाणें धरिलें. आणि
ोरेशांनी पश्चिमेस खालच्या बाजूवर धरिलें. असें अस-
ां त्या नगराच्या रक्षकांवर तीरांचा व गोफणगुंड्यांचा
डिमार केला. त्यांच्या डेरे राहोट्या वादळानें उलट-
ा गेल्या. तेथें बहुत चमत्कार घडले, ह्मणून मुसल-
ानांनीं लिहिलें आहे. वेढा घालणाऱ्यांमध्यें कलह ला-
न फुटाफुट व्हावी असे महमदाच्या हातीं उपाय होते
सें प्रमाण आहे. मुख्य स्वार सरदारांतील एक आम्रू
ानें खंदक मोर्च्यावर चढून जाऊन मोसलेमांतील मुख्यानें
ऊन मजसीं लढावें ह्मणून बोलाविलें. आलीनें आपल्या
लत्याचें युद्धामंत्रण स्वीकारिलें असतां आम्रू त्याला ह्म-
ाला, "हे पुतण्या, तुला मारिलें असतां मला केवढी खु-
ाली वाटेल!" आलीनें प्रत्युत्तर केलें, "नाहीं काका,
ाला मोठी खुशाली होईल तो मीच तुह्माला मारण्यांत."
उभयतांहि घोड्यावरून खालीं उतरले. त्यांनीं लढा-
ं धूळ उधळिल्यावरून ते दिसेनासे झाले, केवळ तर-
ारीची चकमक मात्र कानीं पडली. धूळ शमली तेव्हां

आली आपल्या चुलत्याच्या छातीवर गुडघे रोवून त्या
नरडी कापतांना दृष्टीस पडला. मग त्याने दुसऱ्या श
सहि ऊर्ध्वपंथास धाडिलें. आणि तिसऱ्यास तर माघ
पिटवून लाविलें. शत्रुसैन्य तर थकलें, त्यांचा हिरमं
झाला, त्यांची फुटाफूट झाली असें असतां पहिल्याने क
रेश लोक आणि मग घाफतानी लोक यांचा भया
होऊन त्यांनी वेढा उठविला, आणि थेट मक्केचा र
धरिला. त्यांचें मागें हटण्याविषयीं महमदाला वर्तम
कळलें असतां तो बोलला, "पूर्व वाऱ्याच्या योगाने म
हा जय प्राप्त झाला आहे."

ह्या प्रसंगीं कोरैधांतील यहूद्यांचें कसकसें पारि
केलें हें तर मागेंच सांगितलें आहे.

ही तर खंदकाची लढाई किंवा राष्ट्रांची लढाई हं
असी जी मुसलमान लेखकानी नामांकित मानिली ती है
आहे. कुरानाचा तेहतीसावा "अहजाब" या नामें
सुरा तो याजविषयींच आहे. "अहो विश्वासणाऱ्या
तुह्मावर फौजा आल्या तेव्हां आल्लाची कृपा तुह्मावर
ली तिची आठवण करा. मग त्याजवर वारा आणि
फौजा तुह्मी पाहिल्या नाहींत त्यांस आह्मी पाठविलें. अ
जें कांहीं तुह्मी केलें तें आल्लाने पाहिलें आहे. जेव्ह
तुह्मावर वरच्या बाजूने व खालून आले आणि तुमचे
तळमळूं लागले आणि प्राण कंठास आले आणि अ
विषयीं तुह्मी भलभलत्या कल्पना कल्पूं लागला. * *
जो आल्लाची व शेवटल्या दिवसाची आशा धरितो अ
आल्लाची आठवण बहुत वेळ करितो त्याला रसूल
गला नमुना झाला आहे. ईश्वराने अविश्वास्याला

च रागे अरण्यांत फिरवून लाविलें. त्यांच्या हातीं
ां भलेपण लागलें नाहीं. आणि मुसलमानाची
ई आल्लाने उचलून घेतली आणि आल्ला शक्तिमान
ाक्रमी आहे."

ाठवण असेल कीं महमदाचा दुसरा शिष्य त्याचा
र जेईद हा होता. तो हा नवा धर्म अंगीकारण्या-
आपल्या धन्याच्या दासपणांतून मुक्त झाला. त्या-
हानपणीं फिरस्त्या अरबी लोकांच्या टोळीने उच-
नेऊन महमदाला किंवा कादिजाला विकत दिल्हें
कांहीं वर्षें गेल्यावर तो मक्केंत आहे असें त्याच्या
ा थांग लागल्यावरून तो त्या नगरांत गेला आणि
सुटका करण्यासाठीं मोठी रकम सादर केली पण
ापल्या धन्याला सोडायाचा नाहीं असें जेईदाने
ावरून महमदाने त्याला हातीं धरून काआबाच्या
ा पाषाणाकडे नेलें आणि तो माझा पुत्र व
दार आहे असें प्रसिद्धपणें त्याला अंगीकारिलें.
त्तविधानाला तो बाप राजी झाला आणि तेव्हांपा-
ईद हा महमदाचा पुत्र असा लोकांस माहीत झा-
नवा धर्म स्थापन केल्यावर त्याने त्याला जैनाब
दाची चुलत बहीण) ही बायको करून दिल्ही,
ोवर तो कित्येक वर्षें सुखाने राहिला.

ह्मी ज्या वर्षाची हकिकत पाहत आहों त्या वर्षीं
ाने जेईदाच्या बायकोविषयीं लंपट होऊन समारं-
ासीं लग्न लाविलें. सर्व प्रकारचे अरबी मोलवान
दार्थ मेजवानींत केले होते, तींत स्त्रीपुरुषांस आ-
केलें असतां मोठा समुदाय मिळाला होता. ह्या

लग्नावरून महमदाचे बहुतेक शिष्य आपल्या मनांत डच
कले. हीं नवरी तर त्यांच्या लेखीं केवळ महमदाचं
सूनच होती. हे संशय दूर करण्याकरितां महमदानें
कुराणाच्या तेहतिसाव्या सुऱ्यांत दुर्बुद्धीने याप्रमाणें ह्मटलें

"जेव्हां ईश्वर आणि त्याचा रसूल हे कांहीं गोष्ट
ठरवितात तेव्हां आपल्या गोष्टींविषयीं ठरविण्याचा अख
त्यार कोणी विश्वासणारा पुरुष किंवा स्त्री यांस नाहीं
आणि जो कोणी ईश्वराची आणि त्याच्या पैगंबराची अवज्ञा
करितो तो उघड भ्रांतीने वाट चुकला आहे. आणि ज्याज
वर ईश्वराने कृपा केली व त्वांहि कृपा केलीस त्यास जेव्हा
तूं बोलूं लागलास 'आपल्या बायकोला तूं आपल्यापासं
राहूं दे आणि ईश्वराला भी,' आणि एक गोष्ट आ
पल्या मनांत लपवून ठेवीत होतास, जी ईश्वर प्रगट करा
यास पाहत आहे त्याची आठवण कर. आणि तूं लो
कांस भीत होतास पण यापेक्षां त्वां ईश्वराला अधिक भ्यालें
पाहिजे. मग जेईदाला आपल्या बायकोविषयीं जें सव
ठरवायाचें होतें तें त्याने ठरविलें. तेव्हां आह्मी ती तुल
लग्नाने दिल्ही आहे. तर सर्व जे मुसलमान त्यांच्य
दत्तपुत्रांच्या बायकांविषयीं जें ठरवायाचें तें ठरविल्याव
त्यांसीं लग्न करितात त्यांस कांहीं दोष न लागावा ह्मणू
असें करण्याविषयीं ईश्वराचा हुकूम आहे." ह्याच सुऱ्या
मध्यें जितक्या पाहिजेत तितक्या बायका कराव्या असं
मुभा महमदाला दिल्ही आहे. ह्या कामांत कामातुरपण
ढोंग, धूर्तता किंवा ईश्वरनिंदा यांतून कोणता प्रकार स
र्वांहून वाईट आहे हें कोणालाहि फारकरून सांगतां येत
नाहीं.

ईश्वरी धर्माचें निमित्त करून असी अन्यायाची त्यांत मिसळ करणें हें अंतःकरणाला त्रासदायक आहे. महमदी धर्म आणि सर्व आवांतर खोटे धर्म यांमध्यें मोठा संबंध आहे असें सहज लक्षांत येईल. सर्व खोटे धर्म ज्या दुर्वासनांला मोकळीक देतात त्यांचा सत्य धर्म प्रतिबंध करितो.

पुढील वर्षांत तर बहुत अरबी कुळांवर स्वाऱ्या केल्या होत्या त्यांविषयीं फार सांगण्याची गरज नाहीं; तरी त्या स्वाऱ्यांमध्यें महमदाची वहिवाट कसी होती आणि आपले शिष्य पुढल्या वर्षांत विजय प्राप्त होण्यासाठीं त्याने कसे तयार केले हें दिसून येईल. जेईदाने सत्तर मनुष्यांनिशीं एक मातब्बर काफला लुटला. मोसलेम लोकांस कान्स्तांतिनोपलच्या हिराक्लियस बादशाहापासून त्याच्या रयतेसीं व्यवहार करण्याची ज्या वकिलाने परमानगी मिळविली होती तो मदिनेस परत येतांना हिस्माच्या खोऱ्यांत अलहोरीद याने त्याला लुटिलें. परंतु जेईदाने पांचशें मुसलमानानिशीं त्या लुटाऱ्यांवर जाऊन त्याचा पुत्र आणि तरकरून त्याचीं सर्व माणसें यांसुद्धां त्याला जिवें मारिलें. फिरास्ती लोकांपैकीं आठ असामी यानी महमदाचा धर्म स्वीकरला आणि ते दुखण्यास पडले असतां त्याने सांगितल्याप्रमाणें बरे झाले होते; मग त्यानी त्याच्या मेंढक्यांस मारिलें व त्याचे उंट चोरून नेले यावरून त्यांस मदिनेस आणविलें आणि लाल जरद तापविलेल्या लोखंडाने त्यांचे डोळे उपटून काढिले, त्यांचे हातपाय तोडून टाकिले आणि वधस्तंभावर मोठ्या दुःखाने त्यांस मारलें.

सुमारें ह्या वेळेस कित्येक ख्रिस्ती अरबी यानी हा

धर्म अंगिकारिला असें एक इतिहासक लिहितो. अब्दूल काहमान याने जीं प्रमाणें दाखविलीं त्यांवरून दौमत अल जंदल नामें राजा वळला. आणि त्याचा कित्ता बहुतकरून त्याच्या सर्व प्रजेने घेतला होता. जे सर्व आपल्या पूर्व धर्मांत टिकून राहिले त्यांजवर कर बसविला. ह्या यशस्वी उपदेशकाने त्या राजाच्या कन्येसीं लग्न केलें. आणि त्यांचा औरस पुत्र तर मदिनेमध्यें महमदी धर्माचा नामांकित शास्त्री झाला.

मुस्तलेकी नामें एक पराक्रमी कूळ यानीं आपला सरदार अल हारेथ यासहवर्तमान मोसलेम लोकांवर हल्ला करण्यासाठीं मोठी जमात मिळविली. महमद त्यासीं अलमोरैसी याच्या मैदानांतलि एका विहिरीजवळ भिडला. हें ठिकाण समुद्रापासून अर्धाच कोस व हास्फान यापासून दाहा कोस दूर आहे. अलहारेथाला एक तीर लागून तो मरण पावला. ह्या लढाईमध्यें महमदाला असा पूर्ण जय प्राप्त झाला कीं प्राचीन लोककथेंत याप्रमाणें गाजत आलें आहे कीं "त्याच्या पक्षी गाब्रियेल प्रगट झाला होता. तो शुभ्र वस्त्रें परिधान केलेला असतां जो घोडा कधींहि पाहण्यांत आला नाहीं अशावर स्वार झाला होता." जोवैरा नामें अलहारेथाची कन्या ही थाबेत याच्या वाट्यास आली परंतु महमद तिच्या सौंदर्याला मोहित झाल्यावरून त्याने तिला त्यापासून विकत घेतलें आणि त्याच्या बायकांमध्यें तीहि गणली गेली. ह्या लग्नाने त्या कुळासीं जो संबंध झाला तो संबंध महमदाला मोठ्या फायद्याचा होता.

ह्या स्वारींत आयेशा ही आपल्या नवऱ्याबरोब

होती. मदिनेस परत येतांना सैन्याचा रात्रीं कूच झाला असतां मदिना तेथून फार लांब नव्हती, तेव्हां तिला आपल्या सांडणीवरून उतरण्याचें कारण पडलें होतें; आणि ती परतून सांडणीवर बसणार होती इतक्यांत आपली द्वाफर आरक्त पाषाणाचा हार गमावला आहे असें तिला समजलें, ह्मणून त्याच्या शोधार्थ ती माघारी गेली. ती अंबारींत बसली आहे असें समजून सेवकांनी ती अंबारी पुन्हा सांडणीवर ठेवून ते पुढें चालते झाले. इकडे ती परत त्या रस्त्यावर येऊन पाहती तों सांडणी नाहीं ह्मणून ती पुढल्या ठिकाणीं पायीं गेली पण कोणी भेटला नाहीं. मी नाहीं असें पाहून माझा शोध करीत ते लोक येतील असें समजून ती तेथेंच थांबली असता झोंपीं गेली. सकाळीं महमदाचा एक सरदार साफवान याला ती आढळली. “आह्मी ईश्वराचे आहोंत आणि त्याकडेसच परत जाणार” हे शब्द हळु हळु बोलून त्याने तिला जागें केलें. तिने तोंडावरून बुरखा घेतला असतां त्याने तिला आपल्या उंटावर बसवून त्या सैन्यास आटोपेपर्यंत तो वाजूने पायीं चालत गेला. दुपार झाली असतां ती फार थकली होती. ह्या गोष्टीवरून संशयाविष्ट लोकांमध्यें विकल्प उठला. आणि त्यांतील कित्येकांनी आयेशेवर आळ घेऊन तिचा नाश करण्याचा रंग आणिला. बाहेरील गोष्टींवरून आणि आयेशेने जें सांगितलें त्यावरून महमदाला काय वाटलें असेल तें वाटो, तथापि ममतेने नाहीं तरी चातुर्याने तिची अब्रू बचावण्याविषयीं त्याने आपली नेहमीची युक्ति योजिली. ह्मणजे बनावटी हुकूम प्रगट

केला. "ज्या लोकानी हें तुफान घेतलें ते तुमच्यांतील एक जमात आहे. हें तुमच्या वाईटासाठीं आहे असें नाहीं पण बऱ्यासाठीं आहे असें समजा. प्रत्येकाकडून जितका दोष घडला असेल त्याप्रमाणें त्याला मिळेल, आणि ज्याने त्याचें मोठें ओझें उचललें आहे त्यास मोठी शिक्षा आहे." (कुरान सुरा २४.)

मक्केपासून महमद पळून गेल्याला साहा वर्षें झालीं असतां त्या नगराची शांतीने भेट घ्यावी असा हेतु धरून चौदाशें मनुष्यानिशी तो तेथें पोहंचला. जेव्हां तो त्या पुण्यभूमीच्या मर्यादेवर अलहोदे बीरगा एथें पोहं-चला तेव्हां कोरेश लोकानी त्याकडे निरोप पाठवून सां-गितलें कीं तुह्माला मक्केंत आह्मी येऊं देत नाहीं. या-करितां बळेंच आंत शिरावें असा त्याने निश्चय केला. इकडे कोरेश लोक विरोध करण्याचा डौल दाखवीत असतां महमदाने ओथमानाला सल्याचें बोलणें लावण्या-विषयीं पाठविलें. परंतु त्याला त्यानी कैद केलें. मक्के-कर ऐंशीं माणसें हेरावयास पाठविलीं असतां धरलीं गेलीं, पण त्यांस महमदाजवळ आणिलें तेव्हां त्याने त्यास सोडून दिल्हें, यावरून उभय पक्षांमध्यें तह झाला. तो तहनामा लिहिण्यांत कोरेश लोकांच्या वकिलानी मोठा दुराग्रह धरिला. महमदाने आलीला सांगितलें कीं आरंभीं "बिस्मिल्लाःहि रहेमा निर्रहीम," असें लिहावें. मक्केंतील मनुष्यांनी "हे आल्ला, तुझ्या नामाने" असा प्रा-रंभ करण्याविषयीं आग्रह धरिला होता. मग त्याने आ-पणाला "महमद रसूल आल्ला" हें नांव घेतलें त्यावरून अर्थांतच त्यानी तकरार केली कीं "जर आह्मी तुला

रसूल आल्ला असें कबूल केलें असतें तर आल्लाकडून सहसा तुला अडथळा झाला नसता." प्रतिपक्षाच्या दुराग्रही भाषणाविषयीं महमद कांहीं आढेवेढे न घेतां मान्य झाला हें त्याच्या शिष्यांस बरें वाटलें नाहीं. याकरितां ते सम्मत देण्यास उशीराने मान्य झाले. त्या तहनाम्यांतील हसील असा कीं दाहा वर्षेपर्यंत हा तहनामा चालेल आणि पुढल्या वर्षीं मक्केतील देऊळ पाहण्यास महमदाला तीन दिवसांची परवानगी दिल्ही आहे.

महमदाची जी मानमान्यता त्याच्या शिष्यांकडून होई ती आर्वा जो थाकिफी याने जें वर्णन केलें त्यावरून ध्यानांत येईल. याला मक्केपासून त्याच्या लष्कराकडे होदेबिर्गा एथें पाठविलें होतें. तो ह्मणतो, "मी इरानी राजाची सभा व रोमी बादशाहाचीहि सभा पाहून चुकलों पण महमदाची जसी मानमान्यता त्याचे सोबती करितात तसें कोणत्याहि राजाची करितांना माझ्या पाहण्यांत आली नाहीं. नमाजाच्या पूर्वीं तो हातपाय धुतो तेव्हां ते धावून त्याचें सांडलेलें पाणी तीर्थ असें घेतात. तो थुंकतो तेव्हां तो त्याचा प्रसाद मानून ते चाटितात. त्याचा गळून पडलेला प्रत्येक केस ते परम नम्र बुद्धीने जमा करितात." महमदाला आपल्या लोकांमध्यें जय प्राप्त झाल्यावरून धैर्य आलें असतां आसमंतातच्या राजांस आपल्या धर्मांत आणावें असी त्याने हिम्मत धरली [illegible] ल्या कागदपत्रावर "महमदरसूल आल्ला [illegible] मोर्तब करीत असे.

त्याने पहिलें पत्र इरानी राजा खोस्रू याकडे [illegible] होतें. खोस्रू या नांवाअगोदर महमदाने आपलें नां[illegible]

तलें असें राजानें पाहून त्यानें त्या पत्राच्या चिंधाड्या केल्या आणि अति क्रोधाविष्ट होऊन त्या वकिलाला माघारें पाठविलें. महमदानें याविषयीं ऐकिलें असतां तो ह्मणाला, "ईश्वर त्याचें राज्य याचप्रमाणें फाडून टाकील."

हराक्लियस बादशाहा सुरियांत असतां त्याकडे याच प्रकारचें पत्र दोजाइअन कालैफा याच्या हातें पाठविलें होतें. त्यानें तें पत्र बाहेरील सर्व प्रकारच्या आदरानें घतलें आणि देणगी देऊन त्या वकिलाची रवानगी केली त्यावरून मुसलमान लोक ह्मणतात कीं 'जर तो राजा आपल्या गादीविषयीं निर्भय असता तर अरबी धर्माचा स्वीकार करिता.' कोप्त लोकांच्या राजाला हराक्लियसानें मिसराचा गवर्नर करून पाठविलें होतें. पारस लोकांनीं कान्स्तांतिनोपलाला वेढा घातला त्या दिवसापासून त्यानें या प्रांताचा वसूल अटकावून ठेविला होता. महमदानें जसें त्या बादशाहाकडे पत्र पाठविलें होतें त्या मजकुराचें या राजाकडेहि पाठविलें. मुकौकस हें त्या राजाचें नांव होतें. यानें तें पत्र मोठ्या आदरानें हृदयीं धरून ज्या हस्तिदंती करंड्यांत तो आपली मोतीं ठेवीत असे त्यांत तें ठेविलें. त्यानें अनुकूळ उत्तरासहित चार मोलवान रत्नें व दोन कोप्त कन्या असा महमदाला नजराणा पाठविला. यांतील एक जी मरियम ती महमदाचा पुत्र इब्राहीम त्याची आई होती. हाबशी लोकांच्या राजाला ज्यानें संकटाच्या वेळीं महमदाच्या अनुयायांस मित्रत्वानें अंगिकारिलें होतें त्यास यानें मोलांब पत्र पाठविलें. त्या राजाला तें पत्र पावल्यावर त्यानें तें आपल्या डोळ्यावर ठेविलें. मग सिंहासनावरू

ठून नुसत्या भूमीवर बसला. अरबी पैगंबरच्या धर्मावर
झा विश्वास आहे असें त्याने बोलून तें पत्र हस्तिदंती
दुकेमध्यें ठेविलें आणि महमदाला नम्रतेचें व मान्यतेचें
त्तर पाठविलें.

याप्रमाणें दुसऱ्या कित्येकांस पत्रें पाठविलीं आणि त्यां-
रून भिन्न भिन्न परिणाम झाले.

कुरानांतील शेवटचे दोन सुरे हे आमच्या पैगंबरावर
ादू चालविली होती तिच्या चमत्कारिक गोष्टीविषयीं
ाहेत असें मुसलमानी टीकाकार ह्मणतात. ते येणेंप्र-
णें. "तूं सांग, मी प्रभाताच्या प्रभूकडे आश्रयाक-
तां आलों अशासाठीं कीं प्रत्येक वस्तु जी त्याने निर्माण
ली तिच्या बाधेपासून व रात्र येती तेव्हां अंधाराच्या
धेपासून व गांठीमध्यें फुंकणाऱ्या स्त्रियांच्या बाधेपासून
ाणि हेवायुक्त मनुष्य हेवा करितो तेव्हां त्याच्या बाधे-
ासून त्याने मला सोडवावें." "तूं सांग, लोकांचा प्रभु,
ोकांचा बादशाह, लोकांचा पूज्यमान त्याच्या आश्रया-
ालीं आलों, यासाठीं कीं जो कुजबुजतो व लपतो त्या-
या बाधेपासून आणि जो लोकांच्या अंतःकरणांत भूतें
वा मनुष्यें यांकडून कुकल्पना भरितो त्यापासून राखा-
." या वाक्यावर टीका असी आहे कीं लोबीद नांवें
का यहूदीने आपल्या कन्येच्या सहायाने महमदाला
ादू केली. ह्मणजे त्यानी एका दोरीला अकरा गांठी
रून ती एका आडांत लपविली, त्यावरून महमद [illegible]
ा पडला. तेव्हां ईश्वराने हा सुरा व दुसरा ए[illegible]
पाठविले. आणि यांचें काय करावें व तीं [illegible]
ठें लपविली याविषयीं हजरत गाब्रीएल याने [illegible]

ला कळविलें. तेव्हां त्याने दाखविल्याप्रमाणें पैगंबर
आलेला ती दोरी घेऊन या ह्मणून सांगितलें. ती आ
णिल्यावर पैगंबराने तिजवर ह्या दोन सुऱ्यांचा जप
ला आणि दरएक आयत जपल्याबरोबर एक ग
सुटे. कारण कीं ह्या दोन सुऱ्यांचे अकरा आयते आ
हेत आणि जेव्हां अकरावी आयत संपली तेव्हां तो
च्या चेटकापासून अगदी मुक्त झाला, असी कथा आहे

जरी महमदाने पूर्वीच्या सालीं आपल्या सोबत्यांस व
दिल्हें होतें कीं आपण आपल्या दाढ्या डोया मुंडवून म
जाऊं, तथापि त्यांस मक्केस जाऊं न देणें प्राप्त झालें स
सांगितल्याप्रमाणें शिष्यांला आशाभंगाचा विसर पड
व त्या यहूद्यांस जादूगिरीमुळें शिक्षा द्यावी ह्मणून त्या
त्यांस मदिनेपासून ईशान्येस साहा मजलांवर वाळवंटाम
खैबर नामें एका सुफल ठिकाणीं नेलें. ही जागा य
द्यांची होती आणि तिच्या संरक्षणार्थ अनेक गढ्या हो
त्यांतून एक गढी महमदाच्या हातीं लवकरच लाग
तथापि अलकामूसची गढी जी एका उंच पाहाडावर
ती, जींत त्या कुळाचा सर्व खजीना भरला होता तिज
सून तो वारंवार जीवाच्या धोक्यानें हटविला गेला. अ
बेकरहि याचप्रमाणें हटविला गेला, तेव्हां ओमार य
ती हस्तगत करण्याविषयीं प्रयत्न करून पाहिला
सिद्धीस गेला नाहीं. सरशेवटीं आलीने खैबर गढींत
मार्हाव योध्याची कत्तल करून ती हस्तगत केली. पा
व लोकांमध्यें साफिजा ही होती. तिला महमदाने मु
करून तिसीं लग्न लाविलें. त्या गढींतील जितका
जीन सांपडला तितका त्या जिंकणाऱ्यांच्या हातीं ला

बाकीचा ऐवज कोठें लपविला तो दाखवावा ह्मणून
ना नामें किल्लेदाराला तसदी दिल्ही. परंतु त्यानें
ी स्थिरतेने हें धन त्यांच्या हातीं न लागूं देतां आ-
प्राण दिल्हा. दुसऱ्या गढ्या तर एकामागें एक
ऱ्या गेल्या ; आणि सरशेवटीं तें शहर त्यांच्या हस्त-
झालें. तेथील राहणाऱ्याला ताकीद दिल्ही गेली
तुह्मी मागल्या चालीप्रमाणें आपल्या शेतांची लागवड
वी पण अर्धें उत्पन्न मुसलमानांस देत जावें आणि म-
येईल तेव्हां महमद तुह्मास काढून देईल. या ल-
ध्यें दुसरीं शहरेंहि हस्तगत झालीं आणि त्यांची
मिळाल्यावरून महमदाचे अनुसारी सधन झाले.
ीं लढाऊ माणसें अनेक स्वाऱ्या करण्यासाठीं चहूं-
पाठविलीं गेलीं आणि जे लोक जिंकले गेले त्यानीं
र्म अंगीकारावा, नाहीं तर कर द्यावा असा त्यांजवर
घातला. याप्रमाणें त्यांचा अधिकार व धर्म अरब-
ामध्यें लवकर वाढत गेला.

गतवर्षींच्या तहनाम्याप्रमाणें मकेचें दर्शन महमदानें
ाविषयींची मुद्दत आतां भरली होती. त्या शहरा-
र्ची यात्रा कादा जो अलहाजीन पर्वताचा एक भाग
तेथें भरली होती. खोऱ्यामध्यें ते उतरत असतां
ाद कास्वा ह्मणून जो त्याचा आवडता उंट त्यावर
ा आणि अब्दुल्ला त्याचा लगाम धरून पायीं चा-
गेला. त्याच्या भोंवतां मुसलमानांचा मेळा होता व
बल्यर्पणासाठीं सिद्ध केलेले सत्तर उंट येत आहेत
त्यांची स्वारी आजूबाजूच्या टेंकड्याच्या शिखरा-
र कोरेश लोक पाहत होते. मकेंत पोहंचल्यावर त्या

देवळाच्या दारापाशीं दर्शनाचे सर्व संस्कार यथाविधि के
ले गेले. काआबाच्या काळ्या पाषाणाचें चुंबन घेत
गेलें. मग त्यांनी त्या देवळाला दुडदुडा धांवून ती
प्रदक्षिणा केल्या नंतर हळूहळू चालून दोन प्रदक्षिणा के
ल्या. नमाजाची घटका पुकारणाऱ्याकडून सर्वांस क
ळविली गेली. आणि पैगंबर व त्याचे शिष्य यांनी स
फा व मेर्वा या दोन डोंगरांमध्यें धांवत सात वेरधारा केल्य
हा विधि इश्माएलाची आई हागार इच्या दिवसापासू
देशसंप्रदायाप्रमाणें चालत आला होता. मिना खोऱ्य
मध्यें त्या उंटांचें बल्यर्पण केल्यावर दर्शनविधि आटोपल
आणि मुसलमानांनी चालीप्रमाणें आपलें क्षौर केलें.

ही मक्केची यात्रा करण्यावरून कोरेश लोकांतील ती
नामांकित गृहस्थ लवकरच वळले गेले. ह्मणजे त्य
काळांत परम श्रेष्ठ योद्धा खालेद ज्याने ओहोदाजव
मुसलमानांचा पराभव केला तो, आम्रू जो अगोदर हाब
देशाकडील वकील तो; आणि ओथमान जो काआबाच
रखवालदार तो, त्या तिघां श्रेष्ठ मनुष्यांचें सहाय मिळ
ल्यावरून आपल्या सर्व शत्रूंविषयीं आपण निर्भय आहों
अरबस्थानाचें एकछत्री राज्य संपादण्याविषयीं आपल्य
अंगीं पुरतें सामर्थ्य आहे असें लवकरच महमदाला व
टलें. अगोदर ह्मटलें होतें कीं आपला धर्म अंगीकार
वा ह्मणून महमदाने अनेक राजांला बोलावण्यासाठीं त्य
कडे वकील पाठविले होते त्यावेळेस घात्फान कुळांती
आम्रू इब्न शोरकेल याने त्यांतील एका वकिलास मुता ग
वापाशीं मारिलें. हें गांव यार्देन नदीच्या पूर्वेकडे बाल्क
यामध्यें असतां हिराक्लियस बादशाहाच्या नांवाने तो अर

ा अधिकार चालवीत होता. या अपराधाचें परि-
ा करावें ह्मणून महमदाने तीन हजार निवडक सैन्य
ाबर देऊन जेईदाला पाठविलें. जेईदाला जातांना
मान लागलें कीं आपल्यावर हल्ला करण्याकरितां त्या
रशाहाची एक लाख फौज वाटेवर आहे अशा दड-
ू टाकणाऱ्या फौजेसीं भिडायास तो भ्याला. परंतु
ु चाल करण्याविषयीं आब्दाल्लाने मथाविलें असतां
क जिंकू नाहीं तर मरून जाऊं असा त्याने दृढ निश्चय
ला. जर लढाईंत जेईद पडला तर जुआफराने सर-
री करावी आणि जर जूआफर पडला तर आब्दालाने
रावी असी तजवीज योजिली होती. हे सर्व तिघेहि
कामागें एक मारले गेले आणि मुसलमान लोकांची
ा होऊन ते पळणार होते इतक्यांत खालेदाने मागून
स सांवरून जय मिळविला. ह्या जयावरून महमद
ढा संतुष्ट झाला कीं त्याने खालेदाला "ईश्वराची एक
वार" असी किताब दिल्हीं. आणि जे लढाईंत पडले
े त्यांस धर्मासाठीं मरणाऱ्यांचे जे मुगुट प्राप्त झाले
ंचें वर्णन महमदाने मोठ्या आनंदाने केलें. तथापि
कांतीं जेईदाची कन्या आपल्या वीर बापाच्या मरणा-
रून रडत असतां तोहि तिजबरोबर रडला. त्याच्या
का शिष्याने हें दुःख पाहून ह्मटलें हें हो मी काय पा-
ों ? महमदाने उत्तर दिल्हें कीं "आपला परम विश्वा-
मित्र गमावल्यावरून एक मित्र खेद करीत आहे असें
पाहतोस."

मक्का शहर घेतल्यावरून महमदाला आपला अधिकार
ापितां आला. तहनाम्याचीं दोन वर्षें गुजरल्यावर

आमच्या पक्षांतील कित्येकांचा घात झाल्यावरून तो
डला गेला असें मुसलमान सांगतात. अबुसोफियन
तहनामा पुन्हा करून घेण्यासाठीं मदिनेस गेला
महमदाने त्याला आपल्यासमोर येऊं दिल्हें नाहीं. त
मक्केच्या आसपास जितक्या कुळांवर हुकूम चाल
आला तितक्यांवर चालवून दाहा हजार मनुष्यें जमा
लीं. आपण तांबडा पोषाक करून उंटावर बसला आ
त्या दाहा हजार मशालींच्या उजेडाखालीं मक्केवर त्
चाल केली. दुसऱ्या दिवसीं सूर्याने डोकें काढत
त्याने मोठ्याने जयजयकार करीत त्या नगराच्या वे
पाऊल ठेविलें. हा जय कुरानाच्या अठ्ठेचाळीसा
सुऱ्यांत दाखल केला आहे. मग त्याने काआबांत
ऊन तीनशें साठ मूर्त्तींचा विध्वंस केला. मग त्या
ळांतील सर्व ठिकाणीं हिंडून "आल्ला अक्बर (ई
थोर आहे) आणि महमदरसूल आल्ला (त्याचा प्रे
आहे)" असें मोठ्याने ओरडत गेला. जे त्याच्या स
होते त्यांस त्याने सांगितलें कीं "हा तुमचा केब्ला आ
ह्मणजे नमाज करितांना त्यांनी आपलीं मुखें ह्या स्था
कडे करावीं. मग त्याने सूर्यास्त होईपर्यंत लोक
आपल्या मताचा उपदेश केला. कोरेश लोकां
श्रेष्ठजनांस बोलावून आणून उग्रमुद्रेने त्यांस तो बोल
कीं "आतां मी तुह्मास जिकलें आहे तर मी काय क
ह्मणून तुह्मास वाटतें?" तेव्हां ते ह्मणाले, "हे उदार
पुरुषा, जें चांगलें तेंच वाटतें." तो ह्मणाला, "जा, तु
स्वतंत्र लोक आहां." काआबाची देखरेख ओथमा
त्याचे वारीसदार यांजकडे त्याने सोपून दिल्ही. त्या

कारणाऱ्याने नमाजाच्या वेळेविषयीं मक्केच्या देवळाच्या शिखरावरून लोकांस कळविलें.

यापुढें ज्या लढाया व गराडे आणि विजय यांकडून महमदाने आपल्या नामाचा पराक्रम वाढविला व ज्या लुटींकडून अरब लोकांस सधन केल्यावरून आपल्या मोर्चाकडे त्यांस ओढिलें, आणि जें ऐहिक गौरव व विहिश्तविषयींच्या वचनावरून आपली शिष्यसंख्या बहुत वाढविली त्या सर्वांविषयींची सविस्तर गोष्ट सांगूं लागलों तर वाचणाऱ्यांस कंटाळा येईल. मदीनेमध्यें त्याच्या दरबारांत परदेशांतील वकील लोकांची इतकी गर्दी झाली होती की त्याच्या देशस्थलोकांच्या ह्मणीमध्यें त्यांची गणना खजुरीच्या एकेक झाडावरच्या खारकांपेक्षां अधीक होती.

त्याची शेवटली मोठी स्वारी ग्रीक लोकांवर होती. अबुबेकराने आपली सर्व मालमत्ता ह्या स्वारींत अर्पण केली. ओमाराने उंट व ओथमानाने सोनें आणि स्त्रियांनी आपले अलंकार दिल्हे. महमदाने हिरवीं वस्त्रें परिधान करून सुरियाच्या सुपीक देशावर चाल करावी व ग्रीक राज्याचा व त्याच्या धर्माचा विध्वंस करावा ह्मणून दहा हजार घोडेस्वार व वीस हजार पायदळ आणि बारा हजार सांडणी स्वार एवढ्या सैन्यासुद्धां त्यानें चाल केली; परंतु उन्हाळ्याची उष्णता, मैदानांतील तप्त रेती, पाण्याच्या झऱ्यांची कमताई आणि मनुष्य व पशु यांचा प्राण कासावीस करणारी असी मारक हवा या सर्व योगांनी त्याचें सैन्य फारच कमी झालें. आणि त्याचे मागें राहिलेले सोबती जे हंगाम व पक्क फळें सोडून आले नाहींत त्यांची घोकणी त्यानी केली. ह्या त्यांच्या कुरकुर-

ण्यात महमद उत्तर देतां बोलला कीं "नरक यापेक्षां तप्त आहे." सुरियाच्या हद्दीवर मदीना व दामास्कस यांच्या मधोमध ताबुक एथें पोहंचले असतां ताड झाडांच्या राईखालीं उतरले आणि आपली ताहान त्यांनी तेथील झऱ्याच्या पाण्यानें शांत केली.

लढाईविषयीं मसलत करणाऱ्या मंडळीमध्यें महमदानें कबूल केलें कीं ही लढाई चालविण्याविषयीं मला ईश्वराचा हुकूम नव्हता. ओमारानें आपलें मत दिल्हें कीं पूर्वेकडील रोमी राजाचा मोठा पराक्रम याचा नाश केवळ पृथक् पृथक् करितां येईल. आणि आपल्या शस्त्राच्या दहशतीनें तर आह्मी सर्वांच्या अंतःकरणास दरारा बसण्या पुरतें काम केलें, या गोष्टीला सर्व मान्य झालें.

मदिनेस परतल्यावर लवकरच आब्दाल्ला इब्न ओबा खाज्रादी जो मुख्य ढोंगी तो इतका रोगी पडला कीं त्याच्या जगण्याची आशा राहिली नव्हती. जरी ह्या माणसाच्या विश्वासघाताविषयीं व आपल्याविरुद्ध त्यानें कसे छकेपंजे गुप्तपणें सतत चालविले हें महमदाला पुरतें माहीत होतें तरी हा दुखणाईत होता तोंपर्यंत त्याच्या समाचारास तो वारंवार गेला आणि त्याच्या अंतकाळीं त्याजवळच असून मसणवटीपर्यंत त्याच्या प्रेताबरोबर गेला. त्या मयताच्या पुत्रानें आग्रहानें मागितल्यावरून त्याच्या पापाची क्षमा व्हावी ह्मणून महमदानें प्रार्थनाहि केली. असी ढोंग्यासाठीं प्रार्थना केल्यावरून ओमार यानें एकांतीं महमदाचे कान उघडले आणि आब्दाल्लानें किती वेळ त्यावर तुफान घेतलें याची आठवण त्यास दिल्ही; पण त्यानें त्यास धूर्त्ताईनें कुरानांतील

वाक्य काढून उत्तर दिल्हें; तें असें, "तूं आपल्या खुशीप्रमाणें ढोंग्यांसाठीं प्रार्थना कर किंवा नको करूं परंतु जरी तूं सत्तरदां प्रार्थना केल्यास तरी त्यांवरून त्यांस क्षमा प्राप्त व्हावयाची नाहीं."

खाज्रादि लोक व त्या मयत मनुष्याचे पराक्रमी मित्र यांची मर्जी संपादावी ह्मणून आब्दाल्लाला मूठमाती देतांना त्या प्रार्थना केल्या होत्या. आणि ह्या अर्थी त्या प्रार्थना सफळ झाल्या. कारण कीं त्या मयताचे बहुतेक आश्रित त्या पैगंबराच्या स्वाधीन झाले आणि तेव्हांपासून त्याची सत्ता मदिनेमध्यें बिनधोक चालत गेली. त्यानंतर त्यांत जो अविश्वासी असेल त्याच्या अंतकाळीं प्रार्थना करूं नये आणि मूठमाती देतांना जवळ उभें राहूं नये असा हुकूम उतरला ह्मणून महमद ह्मणाला.

परंतु जरी महमदाने आपल्या शिष्यांवर आणि दुसऱ्या लोकांवर असा अधिकार चालविला तरी आपल्या बायकांस आवरणें आणि आपल्या जनानखान्यांत शांति राखणें याविषयीं त्याला मोठें अवघड पडलें होतें. तो आपल्या बायकांसीं फारकरून समदृष्टीने वागे ह्मणजे एकएकीला निरनिराळें घर नेमून देऊन तिला तेथील स्वामिनी असें केलें आणि आपण पाळिपाळीने अहोरात्र एकएकीपासीं घालवीत असे. एका प्रसंगीं असें झालें कीं हाफ्सेची पाळी असतां ती आपल्या बापाची भेट घेण्यासाठीं बाहेर गेली होती. तिने अकस्मात परत येऊन पैगंबर हा मरियाम जी त्याची आवडती दासी तिजसंगतीं असतां त्याला गांठलें. यामुळें हाफ्सेने जो मोठा गोंगाट केला त्यावरून महमदाला असा धाक पड-

ला कीं आपला सर्व जनानखाना ऐकून आपल्याव
उलटून पडेल, ह्मणून तिचें सांतवन करण्यासाठीं त्या
प्रयत्न केले. परंतु इतःपर मरियामेसीं कधीं सहवास
करायाचा नाहीं असी त्यापासून तिने शपथ वाहून घेतली
तेव्हांच काय तें तिचें सांतवन झालें. ह्या अटीवरून
तिने त्याची क्षमा केली आणि ही गोष्ट कोठें फोडणार
नाहीं असें वचन दिल्हें.

तथापि तिने आपलें वचन मोडून पैगंबराच्या बेइमान
कीविषयीं आयेशेला कळविलें आणि लवकरच ती गोष्ट
सर्व जनानखान्यांत जाहिर झाली होती. तेव्हां त्या
च्या बायकानी त्यावर दोषारोपाचा एकसारिखा भडि
मार केला. त्याच्याने दम धरवेना तेव्हां त्याने हाफ्सेचा
त्याग करून वरकडांच्याहि घरीं जाणें येणें अगदी वर्ज
केलें. एक महिनाभर तो एका निराळ्या खोलींत खालीं
सत्रंजीवर एकटा निजे, परंतु असें ह्मणतात कीं शेवटीं
याच्या सडेपणाविषयीं मनांत आणून आल्लाने कुराणाचे
कांहीं भाग पाठवून त्याला मरियामेविषयींच्या शपथेपा
सून मुक्त केलें, तेव्हां ती लागलीच त्याची अंतःपुरांतील
सहेली झाली.

तेव्हां ह्या बेढंगी बायका आपल्या चुकांविषयीं शुद्धी
वर आल्या असतां त्याच हुकुमावरून त्यांस कळविलें गेलें
कीं जी मनाई सामान्य मनुष्यास लागती ती पैगंबरास
लागू नाहीं. सरशेवटीं हाफ्सा पश्चात्तापी झाल्यावरून
तिचाहि अंगीकार त्याने केला. आयेशेची व त्याची
समजूत झाली, (तिजवर त्याची मनापासून प्रीति होती,)
आणि सर्व दुसऱ्याहि स्त्रिया प्रसंगानुरूप अंगीकारल्या.

ल्या परंतु मरियाम दिसण्यांत सुंदर व त्याच्या एकुलत्या त्राची आई होती ह्मणून तो तिजसीं सहवास करीत हिला.

वार्षिक यात्रेचा पुण्यमास आतां जवळ आला होता. रंतु महमदाला घरचें दारचें इतकें काम पुरवलें कीं ाचें मदिनेंतून बाहेर जाणें होईना याकरितां आपल्या ठकाणीं अबुबेकराने जे यात्रेकरू मदिनेपासून पुण्यनगस जाणार होते त्यांवर अधिकार करावा ह्मणून महमने त्यास नेमिलें. त्याप्रमाणें तीनशें यात्रेकरू व बलिर्पणार्थ वीस उंट यांसहवर्त्तमान अबुबेकर निघाला.

त्यानंतर लवकरच महमदाने आपला जावई जो च्छिष्य आली त्यास बोलावून आणिलें आणि आपल्या ांडणींतून विशेष चपळ अलआधा ह्मणजे चिरलेल्या ानाची, तिजवर त्याला बसवून सांगितलें कीं मक्केस ारच त्वरेने जावें आणि हा नुकताच ईश्वरापासून जो कूम आला तो कुरानाचा सुरा चहुंकडून जे यात्रेकरू मा झाले असतील त्यांस जाहीर करावा.

आलीने आपल्या नेहमीच्या आवेशाने व प्रमाणिकपाने आपलें काम बजाविलें. तो धर्मसंबंधीं उत्साहाच्या नभरामध्यें त्या नगरींत पोहंचला. बलिअर्पणाच्या दवसीं मीना खोऱ्यांत बलि वधण्याने यात्राविधि संपावाचा होता आणि जेव्हां इस्लामी धर्माचीं सर्व मतें व धि हे अबुबेकराने लोकांस उपदेश करून शिकविले ोते, तेव्हां अलआकाबाच्या डोंगरावर जो मोठा मेळा ोता त्यासमोर आली उभा राहून बोलला कीं मी निकीचा हुकूम घेऊन महमदापासून वकील होऊन आलों

आहें. मग जो कुरानाचा सुरा त्याने आणिला होता तो वाचून दाखविला. त्यांत तरवारीच्या जोराने धर्म बेसुर्व्वतीने चालवावा असें प्रगट केलें होतें. जर मूर्त्तिपूजक व इतर अविश्वासु लोक आपल्या कराराविषयीं कोणत्याहि प्रकारें लबाडी करितात किंवा महमदाच्या शत्रूची मदत करितात तर त्यांच्यासीं जो तहनामा किंवा करार केला आहे त्यापासून महमद ह्या हुकुमावरून मुक्त होता. ह्या हुकुमावरून आतां खबर दिल्हेल्या वेळेपासून अविश्वासी लोकांस चार महिन्यांची मुदत दिल्ही जाती असी कीं ह्या चार महिन्यांच्या आंत त्यानी पृथ्वीच्या पाठीवर कोठें तरी सुखरूप जावें, "परंतु ही मुदत भरल्यावर सर्व दिल्हेली मुबा बंद होईल. मग जे अविश्वासूच राहतात त्यांसीं सर्व प्रकारें सर्वदा सर्वत्र लढाई केली जाईल. मग त्यानी धर्म स्वीकारावा नाहींतर कर द्यावा, यावांचून दुसरा कांहीं उपाय राहणार नाहीं पुण्य मास किंवा पुण्य क्षेत्रें हीं त्यांस अणखी आश्रय देणार नाहींत. त्या हुकुमांत असें ह्मटलें कीं "ज्या महिन्यांत तुह्मी हल्ला करूं नये ते गुजरल्यावर जेथें जेथें तुह्मास मूर्त्तिपूजक आढळतील तेथें त्यांस जिवें मारा किंवा त्यांस कैद करा, त्यांस वेढा घाला नाहींतर त्यांसाठीं दबा धरा, जातीचे किंवा मित्रत्वाचे संबंध कांहींच मानिले जायाचे नाहींत. आपले जवळचे नातलग आणि परम मित्र जर ते मूर्त्तिपूजकच राहतात तर विश्वासु लोकानी त्यांसीं कांहींच संबंध ठेवूं नये. चालतें वर्ष संपल्यावर कोणी अविश्वास्याला मक्केच्या पुण्य हद्दींत पाऊल घालूं देऊं नये आणि आल्लाच्या देवळांत जाऊं देऊं नये

ासी मनाई होती. ही मनाई हा काळपर्यंत चालत ालो आहे.

कित्येक यहूदी आणि मूर्त्तिपूजक अरब यांच्या वर्त्तणु-ीवरून महमदाला फार संताप आल्यावरून हा कुराना-ा निर्दय सुरा लिहिला गेला असें वाटतें. त्या लोकांसीं हमदानें करार केला होता परंतु त्यानीं त्यांसीं लबाडी ाली आणि त्याच्या प्राणावर देखील दगे फटके केले ोते. अणखी त्याचा दगलबाज आणि पराक्रमी शत्रु ो आब्दाल्ला इब्न ओबा याच्या मरणावरून आणि रबी कुळें त्याच्या अंकित झाल्यावरून त्याची उमेद वा-ली असें त्या सुऱ्यावरून दिसून येतें. त्याचाच धर्म व्या-तर्क करून चालविण्याविषयीं हा वास्तविक पूर्ण उपाय ासा होता.

अबुबेकर व अली हे मक्केस परत आले असतां अबुबेक-ानें ह्मटलें कीं मी रसूलाच्या ठिकाणीं पाठविला गेलों ासतां हा अगत्याचा हुकूम जाहीर करण्याचें काम मला ाल्हें नाहीं यावरून आश्चर्य व दुःख वाटतें. परंतु सर्व ा नवीन हुकूम ते पैगंबरानें स्वतां किंवा त्याच्या खाज-ात घराण्यांतील कोणी एकानीं मात्र प्रसिद्ध करावे असी ातरजमा करून दिल्ह्यावरून त्याची समजूत झाली.

कुराणाच्या सदरहू सांगितलेल्या सुऱ्याच्या जाहिराती-रून आणि जे सर्व हा धर्म अंगीकारण्याविषयीं अमान्य ाहेत त्यांचा लढाई करून समूळ नाश करण्याविषयींची मकी देण्यावरून झुंडीच्या झुंडी हा धर्म अंगीकारणा-ा व कर देणाऱ्या झाल्या. इतक्या कीं त्या महिन्याच्या खेरीस व हिजरा शकाच्या दाहाव्या वर्षाच्या आरंभीं

मदिनेंतील वेसीमध्यें दूर दूरच्या कुळांपासून व राजांपासून आलेल्या वकील लोकांची गर्दी झाली होती. त्यामध्यें जो पैगंबराच्या सांप्रतच्या अधिकारास वश झाला तो फार्वा जो सुरियांतील हराक्लियस बादशाहाचा सुभेदार हा होता. हा आमोन नामें जी आमोनी लोकांची प्राचीन राजधानी तेथील गवर्नरहि होता. तथापि ह्याची शरणागत कृति त्या बादशानें नाकारून त्यास तुरुंगाची शिक्षा दिल्ही.

महमद उत्तरोत्तर राजासारिखा आपल्याला समजून वर्त्तूं लागला. परंतु याच्या जयसंबंधी ज्या मोठ्या मसलती, त्या त्याच्या प्रेषितपणाच्या आवेशानें सर्वदा निर्दोष अशा दाखविल्या होत्या. त्याचे सरदार तर पहिल्यापेक्षां अधिक दूरच्या स्वाऱ्यांवर पाठविले होते, परंतु मूर्त्तींचा विनाश करून मूर्त्तिपूजक लोकांस आपल्या धर्मांत आणावें हाच काय तो त्याचा उद्देश होता. असा की त्याच्या धर्माच्या फैलावाइतकी मात्र त्याची जगिक सत्ता हि चालली. अरबिया फेलिक्स (येमेन) यामध्यें आपल्या नांवानें अधिकार चालविण्यासाठीं त्यानें दोन प्रतिनिधींची नेमणूक केली. परंतु त्या सधन व वजनदार देशाचा एक भाग अझून अमान्य आहे असें दिसल्यावरून त्या लोकांस मथावण्यासाठीं तीनशे स्वारांनिशी अलीला तिकडे पाठविलें होतें.

त्या तरूण शिष्यानें असें ह्मटलें कीं जेथें मी जातें तेथील लोक मजपेक्षां वयस्कर व शाहाणे आहेत याकरितां त्यांसीं प्रेषितपणा करण्याविषयीं मला संकोच वाटतो. परंतु महमदानें त्याच्या ओठावर एक हात

तीवर दुसरा हात ठेविला आणि त्याचे डोळे आकाशा-
डे उंचावून मोठ्याने बोलला, "हे भगवान, याची
भ मोकळी कर आणि याच्या अंतःकरणांत प्रेरणा
ल." त्याने न्यायाधीशी करितांना कसें वर्त्तावें ह्मणून
हमदाने एक नेम लावून दिल्हा कीं दोन पक्षांचीं मा-
सें तुजसमोर असतां दुसऱ्याचें ऐकून घेतल्यापूर्वीं एक-
र्फी फैसला कधीं करूं नको. मग त्याच्या हातीं धर्माचें
शाण देऊन व त्याच्या डोईस पागोटें घालून महम-
ने त्याची सुखरूपें रवानगी केली.

हे सैनिक प्रेषित येमेनाच्या अविश्वासी प्रदेशीं येऊन
हंचले असतां त्याच्या माणसांनीं आपले प्राचीन अरबी
सनाप्रमाणें लुटणें व नाश करणें सुरू केलें. अलि हा
ाच्या अनर्थाचा मोड करून त्या पळणाऱ्या निवास्यांला
ठें जाऊं न देतां त्यांस इस्लामी धर्ममतें उघड करून
खवूं लागला. त्याच्या जिभेविषयीं महमदाने प्रार्थना
ली असतांहि त्याचें भाषण लोकांच्या मनांत पटेना.
ानीं त्याला बरच्या व तीर मारून प्रत्युत्तर दिल्हें. मग
ाने तरवारीचा उपाय त्यांवर चालू केला, तो असा
फळ झाला कीं वीस अविश्वासी वधिले गेल्यावर वरक-
नीं आमची पुरती खातरी झाली ह्मणून कबूल केलें.
प्रमाणें दुसरीं कित्येक कामें सिद्धीस गेलीं असतां
येक वेळीं महमदाकडे अलि हा वकील पाठवून त्या
ोच्या नव्या विजयाचें वर्त्तमान कळवीत गेला.

चहूंकडून अशा विजयाचें वर्त्तमान आल्यावरून मह-
द आनंदभरित असतां घरांत एक जालीम हानि झा-
ावरून त्याच्या जिव्हारीं मोठा बाण लागला. त्याचा

पुत्र इब्राहीम जो त्याची आवडती दासी मरियाम इज
सून झाला, जो केवळ पंधरा महिन्याचें लेंकरूं त्या
एकुलतें पुत्रसंतान, ज्यावर त्याने आपल्या वंशपरंप
नांव चालत जाण्याविषयीं आपली आशा ठेविली होती त
ला काळरोगाने ग्रासिलें असतां त्याच्या दृष्टीसमोर त्य
प्राण सोडिला. महमदाच्या उमेदीची इमारत खचल्य
रून वेदनेने त्याची कंबर वांकली असतां त्याच्याने पोट
कळवळा सांवरेना. तो कण्हून ह्मणाला, "हे माइ
पुत्रा, तुझ्या वियोगाने माझें अंतःकरण खिन्न आहे, अ
णि माझ्या डोळ्यांतून अश्रुपूर वाहत आहेत आणि
लवकरच तुझ्या पाठोपाठ येणार आहें हें जर मला कळ
नसतें तर याहूनहि अधिक दुःख मला झालें असतें. क
रण आह्मी आल्लाचे आहोत, त्यापासून आलों आणि त्य
कडेच आह्मांला परत जायाचें आहे."

अब्दलरहमानाने त्याला अश्रु गाळितां पाहून वि
रिलें, "मेलेल्यासाठीं शोक करण्याविषयीं त्वां आह्मा
मनाई केली नाहीं काय?" महमदाने उत्तर केलें "नाह
किंकाळ्या व अरोळ्या मारणें, तोंड बडवून घेणें, आ
आपलीं वस्त्रें फाडणें याविषयीं मात्र मी तुह्मास मनाई के
आहे. कारण ह्या त्या दुष्टाच्या सुचना अशा आहे
परंतु अनर्थामुळें अश्रुपात तर हृदयास सांत्वनकार
असतां दयेने धाडिला आहे."

तो आपल्या लेंकराच्या पाठीमागें कबरस्थानापर्यं
गेला, तेथें विरहाच्या दुःखाने व्याकूळ असतांहि आपल
धर्माचे सिद्धांत आपल्या मनांत अखंड आहेत असें त्या
दुसरें एक प्रमाण दाखविलें. तें प्रेत कबरीमध्यें ठेवितां

मोठ्याने बोलला, "माझ्या पुत्रा, माझ्या पुत्रा, माझा प्रभु
ला आहे, आल्लाचा पैगंबर माझा बाप आणि इस्लामी
माझा धर्म आहे असें तूं बोल." दूत हे परीक्षा करि-
ना विश्वासप्रकरणीं जे प्रश्न करितील त्यांचीं उत्तरें
यास आपल्या लेंकराला तयार करण्यासाठीं हें त्याने
लें होतें. ही परीक्षा तर प्रत्येक मयताने कबरींमध्यें
वी असें मुसलमान लोकांचें मत आहे.

महमदाने मक्केचें जें अखेरीस दर्शन घेतलें त्याला
टची यात्रा असें ह्मटलें आहे. महमदाच्या शिष्यांस
ची यात्रा करण्यास हा नमुना असा आहे. डोली-
र त्याच्या नऊ बायका आणि ११४००० शिष्यमं-
ो त्याच्या समागमें होतीं. सदरहू काआबा ज्या
कोन स्थानीं आहे त्याची लांबी पावभेल आणि रुंदीहि
रें तितकीच आहे. त्यांत ३५००० मनुष्य मावण्या-
ी जागा आहे. त्याच्या सभोंवतीं जी पडशाळा
ग ५०० खांब व ३५ दरवाजे आहेत, ती पडशाळा
ान लाहान घुमटांनी आछादिली आहे. आणि
या चौं कोपऱ्यांवर दोहिरी जिन्याचे चार उंच
रे आहेत. काआबाच्या जवळ आब्राहामाचें सं-
न आहे. तें ठिकाण ईश्वराने नमाजासाठीं नेमिलें
कुरानाच्या तिसऱ्या सुऱ्यामध्यें सांगितलें आहे.
एका खडकामध्यें आब्राहामाच्या पादुका उमटल्या
ेत असें मुसलमान ह्मणतात. पूर्वेस जेमजेम नामें
ार आहे. तिच्या भोंवतें भिंतीचें आवार असून तें
ुटाने आच्छादलेलें आहे. तिचें पाणी चमत्कारिक
ाकारी आहे असें ते ह्मणतात. ह्या प्रसंगीं जो यात्रा-

विधि महमदानें केला तो त्याच्या पूर्वींच्या यात्राविधींहू
फारसा निराळा नव्हता. त्यानें आपल्या वयाच्या वर्ष
संख्येप्रमाणें ६३ उंट आपल्या हातानें मारून बलिअर्पण
केलें. आणि आपल्या धर्माचे मुख्य सिद्धांत अधिक
स्पष्ट करून लोकांस सांगितले आणि कुरानामध्यें जे
विधि आज्ञापिले आहेत त्या सर्वांचें कारण उघड करून
दाखविलें.

महमद एवढा पराक्रमी झाल्यावरून कोणाच्यानें त्या
विरुद्ध उभें राहवत नव्हतें खरें, तथापि त्याची बरोबरी
कोणी करूं लागल्यास वाईट न वाटावें अशा महत्वा
तो पावला नव्हता. त्यानें आपणाला पैगंबर आणि
रसूल ह्मणविल्यावरून त्याला जें मोठें यश प्राप्त झालें
होतें त्यावरून आपणाला ह्याच योगानें महत्व व ऐश्वर्य
प्राप्त करून घेतां येईल असी दुसऱ्यासहि सूचना झाली
मोसेलामा हा एक बलवंत प्रतिस्पर्धी उठला होता त्या
ला इस्लामाचे अनुसारी आजच्या दिवसापर्यंत लबाड मो
सेलामा असें ह्मणतात, तो तर होनेफाच्या कुळां
तील असतां येमामाच्या प्रांतांत श्रेष्ठ होता. ह्या नव्य
धर्माचें लक्षण व याच्या स्थापणाऱ्याचा स्वभाव आणि
सभाग्यपण याविषयीं विचार करून त्याच्या मनांत आलें
कीं दैवी प्रेषितपणाचा वांटा महमदाबरोबर युक्ति प्रयु
क्तीनें आपणाला प्राप्त करून घेतां येईल. तेव्हां सर्व मनु
ष्यमात्रास मूर्त्तिपूजेपासून वळवून खऱ्या ईश्वराच्या भक्तीस
लावण्यासाठीं बोलवावयाचा अधिकार महमदासहित मला
देऊन ईश्वरानें पाठविलें असें तो जाहीर करूं लागला
त्याच गाब्रियेल दूताच्या हातून कुराणाप्रमाणें लिहिलेले

कूम मला प्राप्त झाले असें मीस करून ते हुकूम लोकांस
ाहीर करूं लागला. त्याच्याच कुळांतील कित्येक लोक
ाला अनुकूळ झाल्यावरून धर्मसंबंधीं अधिकाराचा वांटा
ला असावा असें त्याने महमदाला सांगितलें. त्याच्या पत्रा-
ी सुरुवात येणेप्रमाणें होती. "मोसेलामा जो देवाचा रसूल
ाकडून महमद जो देवाचा रसूल यास. आतां ही पृथ्वी
र्धी तुझी व अर्धी माझी व्हावी." परंतु आपल्याला
रकत्याची गरज नाहीं असें वाटून महमदाने केवळ
प्रमाणें उत्तर पाठविलें. "महमद जो देवाचा रसूल या-
डून मोसेलामा जो लबाड यास. पृथ्वी तर देवाची आहे;
ापल्या सेवकांतील ज्यास तो इच्छितो त्यास ती देतो.
ाणि जे त्याचें भय धरितात त्यांस सद्गति प्राप्त होईल."
ह थोडक्या महिन्यानी तो मरणार होता तेव्हां त्या प्रति-
र्ध्याचें मत खंडन करण्यासाठीं खालेद जो "ईश्वरी
र्ग" ह्मटलेला त्याला महमदाने स्वारीवर पाठविलें. असें
टलें आहे कीं त्याला शेवटचें दुखणें लागलें असतां
ांत ह्या अनपेक्षित प्रतिस्पर्ध्याविषयीं विचार मनांत येऊन
ा घाबरा होई. महमदाच्या मरणानंतर खालेदाला जय
प्त झाला आणि त्या मताचा शेवटीं अगदीं लोप हो-
न गेला. जे रणांगणीं वधिले गेले नव्हते ते विजयी
ाकांच्या तरवारीपासून लखलखीत प्रमाण जें चकाकलें
ावरून त्याची खातरी होऊन त्यानी आपले दोष पदरीं
तले आणि मुकाट्याने महमदाच्या मंडळींत माघारें वळून
ाले होते.

खैबराचें यहूदी नगर कौल देऊन सोडल्यावर त्यांत
हमद गेला असतां हारेथाच्या घरीं त्याला मेजवानी

झाली होती. हारेथाची जैनान नामें कन्या इने अगोद
रच जो मेंढराचा फरा विषयुक्त केला होता तो जेवणा
मध्यें महमदाच्या पुढें वाढला. त्याच्या एका सोबत्या
त्या फऱ्याचें पुष्कळ मास खाल्ल्यावरून तो लवकर मरण
पावला. आणि महमद जरी बराच हात राखून जेवल
होता तरी त्याला जी बाधा झाली तिजपासून तो कध
निभावला नाहीं. मक्केची यात्रा करून माघारें आल्याव
त्याची प्रकृति क्षीण होत गेली. त्याच्या डोक्यांती
तीव्र वेदना व अंगीं माहा ज्वर लागल्यावरून त्याचें मर
जवळ आलें असें लक्षण दिसलें. त्याने आपल्या बाय
कांस समोर बोलावून आणून आयेशेने दुखण्यांत माझ
सेवा करावी असें इच्छिल्यावरून त्याला तिच्या घरीं ने
ऊन ठेविलें. ज्या त्याच्या सोबत्याला खैबर एथें विषा
योग झाला होता त्याची आई ह्या घरीं महमदाच
समाचारास आली तेव्हां तिला पाहून तो ह्मणाला, '
बाशराच्या माते, जें मांस तुझ्या पुत्रासंगतीं म्या खैबरा
खाल्लें तेणेंकरून माझ्या अंतःकरणाचीं अंतर्डीं आ
तुटत आहेत." दुसऱ्या दिवशीं आलि आणि त्याचा दुस
एक मित्र यांवर टेंकून महमद मशिदींत गेला. आपल
पापाची क्षमा व्हावी ह्मणून त्याने प्रसिद्धपणें प्रार्थ
केली. मग उपदेशस्थानीं चढून तो लोकांसीं बोलूं ल
गला. "अहो मनुष्यानो, म्या कोणी एकाला क्रूर
फटके मारले असल्यास तेच फटके मला मारले जावे
म्या कोणाचें नांव बुडविलें असल्यास माझेंहि बुडवि
जावो. म्या कोणाला फसविलें असल्यास यथान्य
त्याची फेड करण्यास मी आतां सिद्ध आहें." तेव्हां स

ांतील एकजण उठून बोलला, "तूं माझे तीन रुप्य
रम लागतोस." त्याने तत्काळ त्याची फेड करून
टलें, "परलोकांपेक्षां एथें लाजविलें जाणें बरें आहे."
तर त्याने मध्यान्हींचा नमाज केला, त्यांत विशेषेंकरून
ाने मयतांची आठवण केली. तो आपल्या परम वि-
सू शिष्यांस शेवटची निरवणूक करितां बोलला, कीं
ुह्मी अरबस्थानांतून सर्व मूर्त्तिपूजकांस धुडावून लावा;
ा हक्कांचा माझे शिष्य उपभोग घेत आले ते सर्व तसेच
ायिम ठेवा; आणि नमाजांत तत्पर असा." शेवटल्या
न दिवसांत तो आपल्या खोलीच्या बाहेर आला नाहीं.
ने आपल्या बहुत दासांस मुक्त केलें. आपल्या अनु-
ऱ्यांस आपले शेवटील नियम लिहून द्यावे ह्मणून त्याने
वन शाई व कागद मागविले असतां ओमाराने त्याला
डथळा घातला. त्यावरून वादविवाद होऊं लागल्या-
ून माझ्यासमोर असा वादविवाद करूं नये असें महम-
ने त्यांस सांगून तो मिटवून टाकला. त्याने त्या आपल्या
त्रांस सांगितलें कीं काल दुताने मजजवळ येण्याची
ापासी परमानगी मागितल्यावरून मीं त्याला रुकार
ऱ्हा. त्याने आयेशेच्या मांडीवर आपलें डोकें टेकि-
असतां त्याला मूर्छा आली. आणि आपले डोळे वर
ून अडखळत बोलला कीं "होय दिव्य सोबत्या-
ंत." त्याने सतरंजीवर आपले हातपाय ताणून प्राण
डला. ही गोष्ट हिजरा सनाच्या अकराव्या वर्षीं
णे त्याच्या वयाच्या त्रेसष्टाव्या वर्षीं घडली.

आपला पैगंबर खरोखर मरण पावला हें बहुत लो-
स फारकरून खरें वाटेना. ओमार मोठ्याने बोलला,

"देवाचा पैगंबर मेला नाहीं, तो मोशे, इब्न आम्राम य
सारिखा चाळीस दिवसपर्यंत गेला किंवा इसा इब्न मरिया
यांप्रमाणें पुन्हा परत येण्याकरितां आकाशांत गेला आहे
आणि त्याने आपलें खर्ग उपसून शपथ वाहिली कीं "
पैगंबर मेला असें जर कोणी ह्मटलें तर मी त्याचे काप
तुकडे करीन." परंतु अबुबेकराच्या शाहाणपणाने ह
भ्रांत्या दूर झाल्या. त्याने सोमोपचाराने त्यांस बोध
रून ह्मटलें, "तुह्मी कोणाची भक्ति करितां ? महमदाच
किंवा महमदाच्या ईश्वराची ? जर तुह्मी ईश्वराची भ
करितां तर तो सर्वकाळ जगतो असें जाणा. परंतु म
मद मर्त्य आहे असें कुरानांतच सांगितलें आणि मरण
ज्यांचा समाईक वांटा त्याला प्राप्त झाला आहे."

त्या पैगंबराचें प्रेत कोठें पुरावें याविषयीं वाद पडत
मक्का ही त्याची व आमची जन्मभूमि आहे ह्मणून त्या
तेथें न्यावें असा कोणी कोणी पक्ष धरिला. यरूशा
हें पैगंबरांचें नगर आहे ह्मणून तिकडे त्याला न्यावें
दुसऱ्यांचें मत होतें. परंतु अबुबेकर पुन्हा मधीं प
त्यांस बोलला कीं पैगंबर जेथें मरतो तेथेंच तो पुर
जावा असें महमदाला बोलतांना म्या वारंवार ऐकिलें है
याकरितां त्याला मदिनेंतच राखावें असें सर्वांनी क
केलें. तें प्रेत एका शोभायमान तंबूमध्यें ठेवून आत
अतिशुद्ध पाणी घेऊन मोठ्या भक्तिभावाने तें धुतलें.
त्यांनी तो मुर्दा टिकून राहण्यासाठीं कापुराने सुवा
केला आणि त्याचें तोंड व तळहात व तळपाय
सुगंधिक मसाल्यांनी लेपन केलें. तदनंतर त्यांनी त्य
शुभ्रवस्त्राने गुंडाळून त्याच्या सभोंवतीं क:रूबा, क

ाणि गंधकाष्ट यांचे तुकडे ठेविले. ह्या सिद्धता झा-
ावर शवयात्रेच्या पुढें त्याचें घराणें झालें. त्यांच्या-
ागून त्याच्या पळण्याच्या वेळेचे जे त्याचे सोबती उत-
ऽ होते ते. त्यांच्या मागें मदिनेंतील मुख्य ग्रामाधिकारी,
ाणि त्यांच्याहि मागून पुरूष, स्त्रिया, लेंकरें यांचा निः-
ब्द समुदाय, असे चालले. कुरानांतील प्रार्थना उच्चा-
ल्या गेल्या. ज्या खोलींत तो मरण पावला तिच्या
लींच त्याला पुरिलें.

महमदाच्या इतिहासाविषयीं एवढ्याच काय त्या मुख्य
ष्टी आह्मास माहीत झाल्या आहेत. ह्या गोष्टीवर
ह्मी कितपत भरंवसा धरावा, असी शंका उत्पन्न होती.
मदाच्या इतिहासकांतून मोठा विवेकी अबूलफेदा, तो
मदाच्या मरणानंतर ७०० वर्षांच्या आंत आला नव्ह-
असा जेव्हां आह्मी विचार करितों तेव्हां ज्या सर्व
ष्टी त्याविषयीं लिहिल्या आहेत त्यांविषयीं आह्माला
ांतच अंदेशे येण्याजोगे आहेत. ह्या ह्मटलेल्या पैगं-
च्या मरणानंतर बहुत काळाने जीं चरित्रें कल्पिलीं
त्याच्या इतिहासांत मिळविलीं नसतील याविषयींचा
य भरंवसा आहे ! जर कुरान नसतें तर त्याविषयींचा
ार पाहण्यास मोठा घोटाळा पडला असता. ह्यांतील
र सुरे आणि वाक्यें महमदाला जसीं गरज लागली
त्यांत घातलीं गेलीं असें तर प्रमाणच आहे. आणि
कोणत्या गोष्टीविषयीं लागतात त्यांचा समज त्यावरू-
पडतो. आणि महमदाच्या स्वभावाचा सुमार बांधितां
ा व ज्या उपायानी त्याने आपला धर्म जगामध्यें स्था-
ा त्यांचा समज पडावा असे खातरीचे मुद्दे पुरतेपणीं
ास लागले असें कदाचित आह्माला ह्मणतां येईल.

अध्याय ४.

महमदाचें गुणलक्षण.

याप्रमाणें महमदाचा जगिक काजकारभार आट
पला. तो एक मनुष्यांमध्यें परम लक्ष्य व महान विज
यी धुतारा असा होऊन गेला. त्याच्याठायीं अतिमह
प्राप्तीचा विशेष लोभ सुटला असतां त्याने आपली विश
ल बुद्धि चालवून अरबी राष्ट्रांमध्यें हलक्या पदवीपासू
चढतां चढतां अधिकाराच्या थेट कळसास जाऊन पो
चला. आणि आपल्या मरणापूर्वीं मनुष्यांच्या इतिह
सांत वर्णिलेल्या एका विशेष राज्यासंबंधीं उलटापा
टीचा आरंभ केला. त्याने ज्या राज्याचा पाया घा
ला त्याचा अधिकार केवळ ऐशीं वर्षांच्या अवधींत इ
क्या राज्यांवर व देशावर पसरला कीं आठशें वर्षांस
देखील तसा अमल रोमचा झाला नव्हता. त्याच्या अ
लाचा विचार एकीकडे ठेवून त्याने धर्मसंबंधी जें
बल्य संपादन केलें त्याची जेव्हां छान करितों आ
ह्या महमदी पाखंडाची त्वरित वाढ, त्याचा मोठा फैल
आणि त्याचा टिकाव कसा झाला यांविषयीं विच
करितों तेव्हां तर आह्मी चकित होऊन जातों. जे
कोणाच्या दैवाचा व योजलेल्या उपायाचा योग अस
जमून येत नाहीं आणि त्याचें प्राबल्य सर्वांच्या सुम
पलिकडे धांव घेतें तेव्हां हें शुद्ध ईश्वरी सुत्राने घ
असा सिद्धांत करणें जसें प्राप्त होतें तसें ह्याहि गोष्टी
षयीं प्राप्त झालें आहे. असे मोठे परिणाम कांहीं
मान्य गोष्टीने झाले नाहींत. यहोवा ज्याचें ज्ञान

ाध व ज्याचे बेत पूर्ण झाल्या अगोदर आमच्या बुद्धि-
लिकडे आहेत त्याने कांहीं चांगल्या कारणास्तव हा
हमदी धर्म उत्पन्न होऊं दिल्हा आहे, यांत संशय नाहीं.

महमदाच्या स्वरूपाविषयीं त्याचे इतिहासक असें
र्णन करितात कीं त्याचा बांधा मध्यम व त्याचा वर्ण
ालभडक होता. त्याचें डोकें मोठें व सुघड होतें.
ाचे केस मृदु व चकचकीत काळे व डोळेहि त्याच
गाचे होते. त्याच्या शरीराचा बांधा इतका पराका-
चा जिवट व मजबूद होता कीं मरणपर्यंत फारकरून
ांहीं तुटारी किंवा गात्रशैथिल्य त्यास प्राप्त झालें नव्हतें.
ाचा तोंडवळा मोठा असून दर्शनीय होता. त्याचे
ाल तरतरीत, कपाळ उंच, त्याच्या भोवया लांब व
ऊ असून एकमेकींजवळ असतांहि परस्परें लागून
व्हत्या. त्यांमध्यें एक शीर दिसत होती, तो रागा-
ळा ह्मणजे तत्काळ ती ताठून उभी राही. त्याचें
ाक गरूडाच्या सारिखें आणि तोंड मोठें होतें. त्याचे
ांत विशेष लखलखीत आणि विलक्षण आकाराचे होते
ागजे ते करवताच्या दांताप्रमाणें सुतीक्ष्ण असतां त्यां-
ध्यें परस्परें थोडेसें अंतर जरी होतें तरी त्यांची मांड-
क सुंदर होती. तो हंसतांना ते दाखवी तेव्हां ते
ढांप्रमाणें गारेसारिखे किंवा मोत्यासारिखे दृष्टीस पडत.
ाचें हंसणें देखील पूर्ण राजतेजाचें होतें ह्मणजे तो
ासे तेव्हां त्याच्या तोंडवळ्यावरील मुद्रा अस्या दिसत
ीं त्यांकडे लक्ष लागल्यावांचून राहायाचें नाहीं असें
टलें आहे. तो आपल्या वृद्धापकाळीं स्थूळ झा-
ा. तथापि त्याचा डौल सर्वदा उघड व चाल थो-

खट व बोलण्याची ढब सर्वांस आवडती होत
मोसलेम लेखकानी ह्या पैगंबराच्या मानवी गुणलक्षणांच
अपार प्रशंसा केली आहे. त्यांतील कित्येक असें ह्मणता
कीं महमद हा लेंकरूं असतां त्याला दोघां दुतानीं उचलू
नेऊन त्याचें शरीर सुरीने विदारिलें आणि त्याचें अंत
करण काढून त्याची मुळची भ्रष्टता मोठ्या काळ्य
दुर्गंध थेंबानी अगदी निचरून निघेपर्यंत त्यानी तें दा
बिलें व पिळिलें. मग तें शुद्ध व परिपूर्ण झालेलें अंत
करण पूर्ववत त्याच्या हृदयीं ठेविलें आणि ती जख
चमत्कारिक रीतीने बरी केली. ही गोष्ट मूर्खकादंबर
आहे असें दुसरे कित्येक कबूल करितात, तथापि त
आपल्या सद्गुणांवरून सामान्य मनुष्यापेक्षां फार थो
होता असें तेहि मानितात. त्याच्या सुंदरपणाविषय
योग्यतेपेक्षां चांगलें वर्णन केलें ह्मणून संशय वाटतो
परंतु त्याच्या वर्तणूकीमध्यें त्याच्या न्यूनता आह्मास त्य
चा इतिहास व कुरान यावरून खचीत काढिता येता
त्याचे जे अनुसारी ते त्याचें धार्मिकपण, प्रमाणिकपण
न्याय, औदार्य, नम्रता आणि इंद्रियनिग्रह यांची बढ
करितात. आणि ह्या सर्वांमध्यें तो विश्वासणाऱ्यांचा पू
कित्ता आहे असें ह्मणतांना कांहीं किंतु आणीत नाहीं
विशेषेंकरून त्याच्या दान धर्माचा एवढा लौकिक ते स
गतात कीं त्याच्या हातासीं फारकरून पैसा राहत न
तो आपल्या कुटुंबाच्या उपजीविकेपेक्षां कांहीं अधिक
वीत नसे आणि गरीबांच्या गरजा पुरविण्यासाठीं वारंव
आपल्या खाजगत उपजीविकेंतूनहि तो देई. घटकाभ
असें ह्मणा कीं ह्या सर्व गोष्टी अस्याच्य असतील, पर

। सद्गुणांचा निवाडा करितांना जे गुप्त हेतु सिद्धीस
याचे त्याच्या मनांत होते तेहि जमेस धरिले पाहिजेत;
णि याप्रमाणें ममताळू व थोर हृदय यांतील उदार
ळवळे हे किंवा आपमतलबी नीतीचीं कृत्यें हीं होतीं या-
र्यीं बरोबर ठरवितां येत नाहीं. मनांत मुख्य व प्रबळ
ती हावा असतां तर तिने मनाच्या वर्कड हावा ज्या विशेष
रुद्ध व विपरीत कां असेनात त्या सर्वांस आपल्या हुकु-
खालीं एकोप्याने नांदवावें हीं असाधारण गोष्ट आहे असें
हीं. महत्वेच्छा कधीं कधीं लोभावर अधिकार करिती.
णि सुखेच्छा तर ह्या दोघांवरहि वारंवार अधिकार
रिती. पैगंबरपणा आणि राज्याधिकार संपादनाचा
ु कोणी एकाच्या मनांत उत्पन्न होतो तेव्हां त्याला
गोष्टीकरितां नीतिमान व उदार होतां व साधुवृत्ति-
धारण करितां येती. महमदाने पैगंबराचे सद्गुण दा-
विले होते खरे असें जरी ह्मटलें तरी निःसंशय पैगंबरा-
ा फळाकडे त्याचें लक्ष लागलें होतें. परंतु याच्या
गावगुणांचा निवाडा करितांना उगीच आह्मी निष्ठूर
ऊं असें नाहीं. त्याचा स्वभाव खरोखर मोकळा, उघड,
जमान्य, आवडता आणि तो कदाचित थोर मनाचा
सा होता हें असंभव्य आहे असें आह्मास वाटत नाहीं.
स्ती लेखकांनी त्याच्या ठकविण्याचा अति द्वेष कर-
ावरून त्याच्या स्वाभाविक गुणांविषयीं अयोग्य गोष्टी
हिल्या असाव्या असें आह्मास वाटतें. परंतु इस्लामी
र्म आणि त्याचा स्थापणारा याविषयीं जो इतिहास आहे
चें खरेपण जितकें आह्मास पटतें तितक्यावरून पाहा-
ना स्पष्ट नजरेस येतें कीं जर याच्याठायीं मुळींच वा-

खाणावयाजोगे गुण होते तर तो जसजसा वाढत गे
तसतसे ते कमी होत चालले. त्याच्या यशाच्या पावल
बरोबर त्याच्या सद्गुणांची भ्रष्टताहि पाऊल टाकीत गेल
आणि त्याचे अवगुण अधिक अधिक भारी आणि ट
टळीत असे होत गेले.

याचप्रमाणें त्याचे शिष्य त्याच्या मानसिक गुणावि
यींहि मोठी बढाई करितात. त्याचें एवढें बुद्धिवै
होतें कीं अभ्यासाची गरज पडली नाहीं. त्याला विद्येच
प्रकाशाची मदत नसून ग्रंथाचाहि अभ्यास नव्हता; तथ
पि त्याच्या स्वाभाविक शक्तीने भविष्य व कविता यांच
उत्कृष्टतेमध्यें त्याला प्रवीण केलें. आणि कांहीं नमु
किंवा गुरु नसतांहि त्याच बुद्धिवैभवाच्या बळाने त्या
अनुपम वक्तृत्व करितां आलें. परंतु एथें तर त्या पैगं
राची बढाई करितांना ते त्याच्या कुरानावर दोष आ
णितात. ह्मणजे शास्त्र रचल्यावरून जितकी त्या
अब्रू दाढवितात तितकी त्याच्या ईश्वरीप्रेरणेविषयींच
प्रमाणास बाध आणितात. कारण कीं हें कुरान अ
क्षर पैगंबर यापासून आहे ह्मणून त्यांतील अनुपम रचने
योग्यता मनुष्याकडे लागत नाहीं, ईश्वराकडे लागती अ
महमद हमेशा स्वतां प्रमाण दाखवी. तथापि कुराना
रून त्याच्या कवितेची योग्यता व त्याच्या रचणाऱ्या
बुद्धिवैभव जें दिसून येतें त्याविषयीं वाचणाऱ्याला आपल
आपण निवाडा करितां येईल. त्याची बुद्धि तीव्र, त्या
स्मरण शक्ति दृढ, मनुष्याच्या स्वभावाचें ज्ञान प्रवास
व विशेष सहवासाने वाढलेलें जें त्याला होतें तें सखोल
बेताबाताचें होतें, आणि मनधरणी व मधुरभाषण य

असा निपुण होता कीं त्याचा हात धरण्यासारिखा
णी नव्हता, असें त्यांनी त्याविषयीं आह्मास सांगि-
ं असतां आह्मी त्यांस रुकार देतों. तो वाचाळ न-
ता पण बोलून चांगला होता. त्याची समाधानवृत्ति
ी, त्याचें भाषण आवडतें व मृदु होतें आणि आपल्या
र्गीं आपल्या मित्रांची व आश्रितांची निष्ठा जडविण्याची
च्या अंगीं आश्चर्यकारक युक्ति होती, असें त्यांनी त्याचें
न केलें तर आमच्याने त्याविरुद्ध देखील कांहीं सांग-
नाहीं.

त्याचें जिणें आणि कृत्यें याविषयीं निःपक्षपातानें चौ-
ी केल्यावरून महमद हा स्वभावानें थोरांतील एक
ा आणि त्याकाळीक लोकांपेक्षां श्रेष्ठ होता, असें आ-
स निर्बाधपणें ह्मणतां येतें. परंतु ज्या काळीं व ज्या
ांत तो उत्पन्न होऊन प्रसिद्धीस आला तो अडाणी व
टी असा होता आणि ज्या नेमानें अरबस्थानांतील
णाऱ्या कुळांमध्यें तो थोर असा ठरतो त्याच नेमानें
हलें असतां युरोपाच्या सुधारलेल्या देशांतील सामान्य
ष्यापेक्षां विशेष मानिला गेला नसता. माणसांचीं
लक्षणें जसें त्याचें बुद्धिवैभव आणि त्याची प्रधान
ञा यावरून होतात त्याच प्रकारें त्यांच्या प्रसंगानें व
योदयानेंहि होतात. जसे पर्जन्यबिंदु वाळवंटामध्यें
रून जातात, तसे दुसरे योग जमून आला असतां
लेमधर्माचा व सारसेन राज्याचा स्थापक आपल्या
ातीय लक्षावधि लोकांसारिखा विस्मरणांत बुडून गेला
तां. त्याच्या सर्व इतिहासावरून असें दिसून येतें
धर्मवेड, महत्वेच्छा, आणि कामातुरपणा ह्या त्याच्या

प्रधान हांवा होत्या; त्यांतून महत्वेच्छा व कामातुरप
यांचें प्राबल्य झाल्यावरून धर्मवेडाचा उत्तरोत्तर क्षय ह
गेला. तो स्वभावाने आवेशपूर्वक असतां लौकिकार्
ढोंगी झाला. त्याच्या दुर्व्यसनांचा विशेष जोर
ल्यावरून त्याची तृप्ति करण्यासाठीं सत्यता, न्याय, मि
आणि भूतदया यांचा खर्च करण्याविषयीं त्याने म
पुढें पाहिलें नाहीं. त्याच्या आचरणांतील विशेष त्र
दायक विषयांचा अदमास करितांना ज्या लोकांमध्यें
राहिला त्यांचें अज्ञान, अविचार, वर्त्तणूक आणि का
हेहि आह्मी जमेस धरिले पाहिजेत. ख्रिस्तीं नी
प्रमाणें मूर्त्तिपूजकांचा निवाडा करूं नये; त्यांसच
प्रकाश मिळाला तो पाहून ठरवावें. त्याने बहुत ब
का केल्या ह्याविषयीं पाहिलें असतां त्याच्या देश
लोकांमध्यें अनेक बायका करून घेण्याची पुरातन
ळापासून जी चाल होती तीच त्याने धरिली.
सोफियन आणि काआब यानीं ह्या पैगंबराचा वैर
धरून त्याचा जीव धोक्यांत घातला होता असें सम
महमदाने त्यांचा जो घात करविला त्याविषयीं य
जरी आमच्याने निर्दोष असें मानवत नाहीं तरी क
प्रकारें निमित्त आहे असें दिसतें; कारण कीं ती
अरब लोकांच्या चालीविरुद्ध कांहीं नव्हती. स
काळीं देखील त्या सर्व देशांतील मुसलमानी लो
जिवाचा हलकेपणा वाटतो; हें लक्षण तर देशाच्या स्व
विक क्रूरतेकडे जसें लागतें तसें राष्ट्रांच्या चालीक
निःसंशय लावितां येतें. असल्या लोकांची नीति
केवळ हलकी असी आह्मास दिसेल. आणि हा न

पैगंबर आपल्या देशांतील लोकांच्या नीतीचा सुधा-
असें आपल्याला ह्मणवीत असतां त्यांतील कित्येक
ते दुष्ट मतांचा आपण स्वीकार करून आचरीत रा-
ता यावरून आह्मी त्याला क्रोधदृष्टीनें पाहतों. एथें
मदावर जो मुख्य दोषारोप आहे तो हाच. जे नी-
चे नेम त्यानें स्वतां लिहून दिल्हे आणि जे दुसऱ्याक-
त्यानें भयंकर अधिकारानें पाळविले ते त्यानें स्वतां
ळले नाहींत या बाबतींत ह्या महाठकाला कांहीं नि-
र दाखवितां येत नाहीं. त्यानें आपल्या पैगंबरपणानें
ले घरगुती अनुचित भोग आच्छादिले, आणि मला
ष हुकूम प्राप्त झाल्यावरून जे नेम दुसऱ्यांस लागतात
ासून मी मुक्त आहें असें ह्मणून, आपल्या इच्छेनुरूप
गतीहि बायको करून घेण्याची मला मुभा आहे, असें
ट केलें. "हे नबी त्वां आपल्या ज्या बायकांस
चें मूल्य दिल्हें त्यांविषयीं तुला आह्मी मोकळीक
हीं. आणि तुझ्या हातांतल्या ज्या दासी तुझ्या हातीं
लागूं देतो आणि तुझ्या चुलत्याच्या लेकी व तुझ्या
च्या लेकी आणि तुझ्या मामाच्या लेकी व तुझ्या मा-
च्या लेकी ज्यांनी तुझ्याबरोबर मक्केस सोडिलें;
ण कोणी स्त्री मुसलमान आहे ती आपल्याला नबीस
न देती किंवा नबी तिला आपली बायको करून घे-
स इच्छितो तर सदरहू गोष्टीविषयीं वरकड साऱ्या
लमानांशिवाय त्याला मात्र विशेष मुभा दिल्ही आहे."
ान सुरा ३३.) याप्रमाणें लग्नसंबंधी जी मोकळीक अति
रपणानें नबीला दिल्ही होती ती आणि त्याच्या शि-
त जी मोकळीक दिल्ही त्यामध्यें केवढें अंतर आहे तें

पाहावें. "तुमच्या मर्जीप्रमाणें दोन दोन, तीन ती
चार चार लग्नें करा परंतु तितक्यांशीं आपल्याला स
दृष्टीने वागतां येत नाहीं असें भय असल्यास केव
एकच लग्न करा." (सुरा ४०)

महमदाची ही वर्तणूक आणि हा स्वभाव याविष
लाजेमुळें आमच्याने सविस्तर लिहवत नाहीं. सद
लिहिलेल्या गोष्टीवरून त्याने आपल्या दैहिक हावां
कसी तृप्ति केली हें वाचणाऱ्याच्या लक्षांत आल्यावांचू
राहणार नाहीं. त्याने आपणांस जें नाम लावून घेत
त्याचा दुर्व्यय करण्याविषयीं मरियाम जी मिसरी दा
तिजशीं सहवास करण्याच्या गोष्टीमध्यें एक महा दोषा
दाखला आढळतो. त्याने आपल्या ह्या दासींशीं अ
चित कामव्यवहार केला ही गोष्ट ऐकून, होय, दृष्टी
हि पाहून त्याच्या एका लग्नाच्या बायकोला समज
असतां तिने त्याच्या बेइमानकीवरून त्यावर दोषारोपा
पराकाष्ठेने निखरून वर्षाव केला. तेव्हां तिचें शांत
करण्यासाठीं असा अन्याय पुन्हा मजकडून व्हावया
नाहीं असें तिला शपथपुरःसर वचन देणें त्याला प्राप्त झा
परंतु थोडक्याच वेळाने त्याच्या कामातुरपणाचा ज
इतका झाला कीं त्यापुढें त्याच्या निश्चयाचें बळ कां
चालेना, तेव्हां त्या निर्लज्ज झक मारण्याचा कळंक उ
विण्यासाठीं त्याने आपल्या बनावटी हुकुमाचा आश्रय
ल्यावरून कुरानाच्या पृष्ठावर व त्याच्या कर्त्याच्या अ
वर फारच काळा डाग मात्र लागला. त्याने आप
शपथेच्या बंधनापासून धादांत ढोंगाने मुक्तता करून
ऊन पुढील वाक्य बनाविलें. "हे पैगंबरा, ज्याची तु

राने परवानगी दिल्ही आहे त्याची मनाई कां करि-
स? तूं आपल्या बायकांची मर्जी संपादण्यास पाह-
स परंतु ईश्वर क्षमा करणारा व मेहरबान असा असतां
च्या शपथेपासून तुह्मास मुक्त करावें असें ठरवितो;
णि ईश्वर तुमचा धनी आहे." (सुरा ६८.) ही तर
ची बनावटी मोकळीक पाहिली असतां हें सिद्ध होतें
जो आपल्याला ईश्वराचा पैगंबर ह्मणवीत होता त्याने
पण जरी खोटी शपथ वाहिली तरी कायद्याविरुद्ध होत
हीं. त्याने आपल्या शिष्यांस याप्रमाणें शिकविलें,
ह्मी आपसामध्यें करार करितां तेव्हां देवाचा करार
ा करा आणि देवाला आपला जामीन करून ज्या शुद्ध
था वाहिल्या त्या तोडूं नका; जें तुह्मी करितां तें ईश्वर
णतो." (सुरा १६.)

त्याच्या वृत्तांताचे दोन विभाग, ते सहज लक्षांत येण्या-
गे आहेत, ह्मणजे ज्या वेळेस तो आपल्या देशस्थ मा-
तांमध्यें आपलें वजन पडावें ह्मणून उद्योग करीत होता
णि संकटाने तें काम चालवीत होता तेव्हांचा; आणि
वेळेस त्याला आपले हेतु सिद्धीस नेण्याकरितां सा-
र्थ प्राप्त झालें तेव्हांचा. पहिल्या भागांत तो बाहेरून
, मर्जी संपादणारा, गरिबावर कृपाळु, थोरासीं अंकित
ा होता. दुसऱ्या भागांत तर तो तीव्र, कठोर आ-
खुनी असा होता.

महत्वेच्छेविषयीं उद्योग करण्यांत व आस्था धरण्यांत
सारिखें लक्ष लागल्यावरूनच काय ते पहिल्या पहील
च्या मनांत सर्व उपाय सुचले आणि सर्व हलक्या वि-
रांचा अगदी लोप होऊन गेला. हा उद्योग करि-

तांना विशेषेंकरून त्याचा पाया घालण्यांत फारच शाह
णपण व सावधगिरी त्याला धरावी लागली. ज्या धूर्त
ईवरून त्याची अब्रू इतकी मोठी झाली तिच्या योग
कांहीं वेळपर्यंत आपल्या दुष्ट हावांचा छंद त्याला
राखणें आणि कदाचित अकळणेंहि प्राप्त झालें. ना
तर ज्यांची सुइच्छा त्याला अनुकूळ करून घेण्याची हो
त्यांस याच्या दुराचरणावरून अडथळा झाला अस
आणि जें जाळें तो ढोंगानें विणीत होता तें पुरतें खंब
आणि टिकाऊ झाल्यापूर्वी त्याच्या गैरचालीनें त्याच
अंतःकरणांतील गुप्त हेतु व भावना प्रसिद्धीस आणून
जाळें उलगडून टाकिलें असतें. त्याच्या प्रेषितपणा
नूतन स्थिति असतां व त्यापूर्वींहि जोंपर्यंत त्याचे स
सिक बेत पक्के झाले नव्हते आणि ते सिद्धीस जाण
विषयीं निश्चय नव्हता तोंपर्यंत ह्या धूर्त महाठकानें
पली सर्व वर्तणूक बाह्यात्कारी मोठ्या नेमनिष्ठेनें राख
होती असें वाटतें. परंतु त्याच्या पैगंबरपणाचा लौकि
स्थापित झाला आणि त्याचा अधिकार समान्य कारण
ढळला जायाचा नाहीं असा दृढतेनें मुळावला ग
आणि त्याची महत्वेच्छा ही सामर्थ्य प्राप्त झाल्याव
कांहीं प्रकारें तृप्त झाली होती, तेव्हां लागलीच त्य
दुसरी एक हांव प्रबळ झाली. आणि ज्या प्रतिबं
ती आंकळली होती त्यापासून मुक्त होऊन महत्वेच्छेप्र
सारिख्या जोरानें त्यास तिनें अगदी बेताल करून
किलें. शेवटीं सारासार विचाराची जशी गरज न
सी झाली तसें त्यानें तो करणें सोडून दिल्हें, अ
शुद्धाचरणाचा डौल एकीकडे गुंडाळून ठेवून

सद्धपणें स्वच्छंदानुरूप अतिशय दुराचरण करण्यास
प्रवर्तला. ज्या बोधावरून इहलोकीं दैहिक हांवांस
च्छंदानुरूप चालण्याविषयीं इतकी मोकळीक होती
णि परलोकीं त्या हांवा पूर्ण दशेस येऊन अनंतकाळ-
त विषयभोगानें तृप्त होण्याविषयीं वचन दिल्हें गेलें,
एक अत्यंत मोहक पाश असा होता. त्याने आप-
ा देशस्थ माणसांपुढें तो पाश पसरल्यावरून त्यास
ऊं यश प्राप्त झालें होतें. जे कायदे त्याने ह्या हांवा
रण्याविषयीं लावून दिल्हे ते इतके पळपळीत होते कीं
णी भला मनुष्य त्यांस मान्य करणार नाहीं. आणि
अत्यंत विषयासक्त मनुष्यांस इतके अनुकूळ आहेत कीं
स कुरकूर करण्याची कांहीं जागा राहत नाहीं.
जीं मतें ह्या महाठकाने प्रवृत्तींत आणिलीं तेणेंकरून
बी लोकांच्या चालीची वास्तविक सुधारणा त्याने
री, या गोष्टीचा नाकार आमच्याने कदाचित करवत
ीं. जो धर्म त्याने स्थापिला त्यामध्यें सर्व प्रकारच्या
तकारक व असमर्पक गोष्टी असतांहि खऱ्या धर्मां-
ऽ कांहीं सिद्धांतहि त्यामध्यें आहेत आणि अनर्थक व
गळ मूर्त्तिपुजेचा जो सांप्रदाय अर्बस्थानांत चाल-
होता त्यापेक्षां हा धर्म सर्व प्रकारें निःसंशय बरा
. परंतु त्याच्या परदेशांतील फैलाव आणि त्याच्या
टील परिणाम याविषयीं जेव्हां आह्मी विचार करितों
णे ज्या धर्मांत परिपूर्ण आणि प्रियकर सिद्धांत व नीति
त त्याचा नाश ह्या धर्माकडून होण्याविषयीं कसें
होतें आणि अझूनहि परोपकारिक कामाविषयीं कसा
थळा होतो याचें जेव्हां आह्मी मनन करितों आणि

ह्याच्या मोहानें किती असंख्य लोक अत्यंत गाढ अंधक
व भ्रांति यांकडून आतांपावेतों व्यापले आहेत असें जे
आह्मी मनांत आणितों तेव्हां लागलेच महमदाविषयीं
त्याच्या ठकपणाविषयीं आमचें ठरविणें होतें आणि त्य
भयंकर आणि वेडेवांकड्या रूपाचें वास्तविक ज्ञान अ
ह्मास होतें.

सदरहू जें महमदाच्या गुणलक्षणाविषयीं वर्णन के
त्यापेक्षां विशेष अनुमत धरणारे ख्रिस्ती देशांत देखं
कित्येक आढळले आहेत. जगामध्यें परोपकारिक क
सिद्धीस नेण्याकरितां देवानें मला पाठविलें आहे असें त्य
आपल्याला अंतःकरणपुरःसर मानिलें आणि तो मनु
मात्राचें कल्याण करण्याचा वास्तविक हेतु मनांत धर
वागला असें मानायाला ते तयार आहेत. त्यानें एव
मोठी व दीर्घदर्शी ठकविण्याची योजना करून ती आप
अंतकाळपर्यंत इतकीं वर्षें चालवावी हें असंभाव्य अ
असें ते ह्मणतात. त्यानें आपल्या अंतकाळीं जी स
धान व शांत वृत्ति धारण केली तिजविषयीं आह्मी विच
करावा ह्मणून ते सांगतात; आणि विचारतात कीं त्य
समजून उमजून आपलें सर्व आयुष्य ढोंगांत घालवावें आ
तें उघडकीस न आणितां याप्रमाणें मरावें हें होईल त
कसें? पण जे अशा शंका आह्मास करितात ते मा
मनाचा एक गुण आपल्या ध्यानांत आणीत नाहींत.
गुण तर आत्मवंचना आहे. दुसऱ्यास फसविण्याचे
उपाय तेणेकडून आपणच फसणें हें तर त्याचें लक्षण अ
दुसऱ्याच्या मनांत भ्रांति आणावयाकरितां आपलें आ

ालविणें हें फारकरून आपल्या मनाचे डोळे अंधळे करणें
सें आहे. आपले डोळे उघड असल्याशिवाय दुसऱ्यास
सविता येतच नाहीं हें ह्मणणें खरें नाहीं. कोणी ठक-
णारा ज्या साहित्याने काम करितो त्याचा एक भाग
त्याचें खाजगत मन आहे, आणि दुसरा भाग हीं दुस-
ाचीं मनें असीं आहेत. आपल्या समोरासमोर सत्य-
ा आहे आणि तिजसीं लढलें पाहिजे असें ठकास अढ-
तें. परंतु सत्यतेसीं उघडपणें युद्ध करणें याचा मनु-
ाच्या मनाला अगदीं कंटाळा आहे, आणि याकरितां
ऱ्याचें खोटें आणि खोट्याचें खरें करून दाखविणें हें
ाचें दुसरें काम होतें. दुसऱ्याने जें खरें मानावें ह्म-
न इच्छितो तें आपण स्वतां मानिलें पाहिजेत, याक-
ितां ज्या गोष्टी आपल्या योजनेसीं प्रतिकूळ आहेत
ांची घोकणी करण्यापासून तो अर्थातच राहतो आणि
ा गोष्टी अनुकूळ आहेत त्यांचा ध्यास करण्याचा
राव त्यास लागतो. येणेंकरून विवेकबुद्धि भ्रष्ट होती
तकेंच केवळ नाहीं पण स्तब्धहि होती. महमद मह-
च्छेने नवा धर्म स्थापण्यास कसा पहिल्याने उत्तेजित
ाला होता आणि उत्तरोत्तर आपल्या विवेकाच्या तक-
ारी कशा निवारीत गेला हें ह्या नियमाचें ज्ञान झाल्या-
रून आह्मास सहज समजतें.

महमदाच्या गुणलक्षणांविषयीं सदरहू जें सांगितलें त्या-
ा घडलेल्या गोष्टींचा आधार आहे. विशेषकरून एक
ोठी गोष्ट असी आहे कीं त्याला जें खोटें ह्मणून बरो-
र माहित होतें त्यांतून बहुत त्याने खरें करून दाखविलें
ाणि जें ईश्वरापासून नव्हतें ह्मणून त्याला ठाऊक होतें

तें ईश्वरापासून आहे असें त्यानें माणसांस दर्शविलें. मनु
ष्याला आपल्याच मनांतील सुचना घेऊन त्या ईश्वरापा
सून आहेत असें भ्रांतीनें कसें ह्मणतां येतें हें आह्मास
समजतें; परंतु आपल्याला आकाशांतून दूत येऊन भेट
ला, तो साकार सजीव बोलता चालता, स्पर्शनीय अस
असतां आपण त्यासीं बहुत भाषण केलें आणि तें केवळ
एकदा असें नव्हे परंतु २३ वर्षेंपर्यंत शेकडों वेळा केलें
एवढी पराकाष्ठेची चूक कोणाला करितां येईल? को
णाच्यानें करवत नाहीं, असें सर्व सूज्ञ मनुष्यें कबूल
करितील.

मनुष्याचें कर्तव्य कर्म याविषयीं जें त्यालाच योग्या
योग्य वाटतें त्यापेक्षां ठराव करण्यासाठीं अणखी कांहीं
पाहिजे असा सिद्धांत जोंपर्यंत बहुधा मनांत ठसत नाहीं
तोंपर्यंत या अरबी पैगंबराविषयीं जसे मतभेद आतांपा
वेतों पडत आले तसेंच पुढें सर्वदा पडत जातील. आ
पल्या जबाबदारीविषयीं ठराव करणें असल्यास माणसानीं
जो बोध अंगिकारून घेतला तेणेंकरून नव्हे, पण ईश्व
रानें जो बोध लावून दिल्हा तेणेंकरून तो करावा
आपला मनःसाक्षी सुधारावा व तो ईश्वरी वचनाप्रमाणें
बोले असा करावा ह्मणून ईश्वरी शास्त्राचा उत्कंठेनें शोध
करणें व त्याचें मनन करणें हा मनुष्यमात्राचा धर्म होय
ज्यांस मानवी ज्ञान थोडेबहुत आहे ते सर्व तेव्हांच
कबूल करतील कीं मनुष्य मात्रांस लाभ किंवा लाभाचा
भास याचा ओढा असल्यावरून अमुक करणें भाग आहे
याविषयीं ते ठरवितात. कांहीं मालमत्तेविषयीं बिनवा
रसी मनुष्याची खातरी करून देण्यास जीं प्रमाणें पाहि

ात त्यापेक्षां जो त्या मालमत्तेवर आपला वारसा आहे
ासें सांगतो त्याचा दावा खोटा करून दाखविण्यासाठीं
ाशेष अधिक प्रमाणांची गरज आहे. ज्या माणसाचें
न महत्वेच्छेने अगदी भरलें आहे तो आपल्या गोष्टीवि-
र्यी सबब सांगावयास समर्थ होतो; तोच पूर्वी महत्वे-
छेचा कमजोर असतां त्याच सबबी दाखविण्याविषयीं
ाचला असतां. स्वार्थबुद्धि, हांव किंवा निष्काळजी
णेकरून माणसास सदसद्विवेकास जर भ्रष्ट करूं दिल्हें
ाणि त्या भ्रष्ट विवेकाप्रमाणें त्याचा निवाडाहि होऊं
ाल्हा तर कोणाच्या गुणावगुणाविषयीं पाहण्याची गरज
ाहत नाहीं.

महमद केवळ एकला सृष्टीनिराळा पापी होता असा
ांहीं आमचा अभिप्राय नाहीं. त्यावर ठकपणाचा
ाष लागतो पण ठकपणा हें कांहीं देशानिराळें व लो-
ानिराळें अलौकीक पाप आहे असें आह्मी समजत नाहीं.
ासे तर अनेक महमद आहेत; आपली वाणी ही
श्वरी वाणी मानिली जावी याविषयीं ते खुशी आहेत
ाणि जीं माणसें त्यांच्या आज्ञेने चालायास मान्य आहेत
ांसाठीं ईश्वराचें नाम घेऊन ते विधी लावून देण्यास
ायारहि आहेत. हा तर खरोखर महत दोष; अवाच्य
ाटाई; परंतु विरळ आहे असें नाहीं.

अध्याय ७.

महमदाचा धर्म.

जर आह्मी महमदाच्या धर्ममतांचें संक्षिप्त वर्णन करीत
ाहीं तर त्याचा वृत्तांत अधुरा होईल, इतकेंच केवळ

नाहीं पण त्याचा पुरता समजहि पडणार नाहीं. हीं मतें त्याने मोठ्या आवेशाने व वक्तृत्वाने शिकविलीं; याशिवाय तेवीस वर्षांच्या अवधींत त्याने ह्या मतांचें ज्या ग्रंथांत निरूपण केलें तो खंडशः देत देत गेला. हा ग्रंथ तर कुरान; हा अरबी शब्द आहे व त्याचा जो अर्थ "वाचन" तो जसा सगळ्या ग्रंथाला लागतो तसा त्यांतील प्रत्येक वचनालाहि लागतो.

ह्या ग्रंथांत एकशें चवदा सुरे ह्मणजे अध्याय असे विभाग आहेत. कित्येक सुरे तर तीन चार आयते ह्मणजे ओव्या यांचे आहेत आणि दुसरे तीनशें आयतेपर्यंत आहेत. मुसलमान लोक कुरानाचा एवढा मान राखितात कीं हातपाय आदिकरून धुतल्यावांचून ते त्याला स्पर्श करीत नाहींत. त्याचीं आयतें ते पताकांवर आणि मशिदीच्या भिंतीवर लिहितात. आणि ते त्याची प्रती सोन्याच्या किंवा रूप्याच्या पेट्यांत घालून त्या पेट्या तोडगे असे आपल्या संगतीं बाळगितात. खालिफांनी तर कुरान जवाहिरानी शृंगारिलें होतें; आणि तुर्कलोकांचे बादशाह हेहि अझून तसेंच करीत आले आहेत. एर्पेनियस आणि गोलियस अस्या युरोपांतील अरबी महान विद्वानांनीं वेळोवेळ कुरानाचे विभाग छापिले होते. आणि तें सगळेंहि वारंवार छापिलें गेलें. सन १८३४ यांत लैप्सिक एथें त्याचा एक सुंदर प्रतीचा छाप झाला होता. मुसलमान लोकांसाठीं त्याचा तर्जुमा पारसी, तुर्की, जावानि आणि मालाई या भाषेंत केला गेला आहे. आणि ख्रिस्ती विद्वानांकरितां लाटीन व युरोपांतील सर्व अर्वाचीन भाषा यांत त्याचा तर्जुमा झाला आहे,

ह्या ग्रंथांत केवळ धर्ममतें आहेत असें नव्हे पण मुसलमानी देशामध्यें दिवाणी व फौजदारी यांच्या सर्व कायद्यांचा आधारहि आहे असें मनांत धरिलें पाहिजे.

कुरानाशिवाय मुसलमान लोकांजवळ अनेक संप्रदाय आहेत. ते महमदाने सांगितलेले, असें मानिलें आहे. त्याला ते सुन्नत ह्मणतात. ह्या संप्रदायांस अवलंबून जे जे राहतात ते सुन्नी असे ह्मटले आहेत. आणि त्याचे प्रतिपक्षी जे ह्या संप्रदायाला मानीत नाहींत त्यांस शीई ह्मणतात.

साक्षात्कार दाखवून आपल्या ईश्वरी प्रेषितपणाविषयीं प्रमाण दे असें महमदाजवळ मागितल्यावरून त्याने पुराव्यासाठीं कुरान पुढें केलें. तथापि कुरानांत कधीं कधीं पूर्वापरविरोध आढळतात. मागील हुकूम रद्द करण्यासाठीं पुढील हुकूम दिल्हे आहेत असें ह्मणून ते त्या विरोधांचें निवारण करायास पाहतात. उघड साक्षात्कार दाखविण्याविषयीं जरी महमदाने स्वतां मागें पुढें पाहिलें होतें तरी त्याचे मागाहून झालेले शिष्य इतके शाहाणे नाहींत. बहुत चमत्कार त्याने केले असें मुसलमान लोक मानितात. ते ह्मणतात कीं त्याच्या हातांतील रेती गात होती, अनेक पशूनी त्यासीं तोंडातोंड भाषण केलें; त्याच्या बोटांच्या संधींतून पाण्याचे ओघ वाहिले; आणि त्याच्या आज्ञेसरसें चंद्राने अभाळांतून उडी मारून काबाच्या भोंवत्या सात फेऱ्या केल्या, आणि मग त्याच्या कळसावर थांबून ज्या भाषेने व ज्या प्रकारें त्याचे शिष्य बोलत असत त्या प्रकारें तो महमदासीं बोलल्यावर त्याच्या उजव्या बाहींत शिरून डाव्या बाहींतून पार निघाला,

आणि त्याच्या पांघुरणावरून चहुंकडे फिरल्यावर त्याचे
दोन तुकडे झाले आणि वायूमार्गें जात असतां ते पूर्ववत
जुळले गेले.

सर्व कुरान तर आकाशामध्यें एका पुस्तकांत लिहून
ठेविलें होतें; आणि तें खंडशः प्रसंगानुरूप गाब्रिएलाने
वेळोवेळ मजकडे आणिलें, असें महमदाने बाह्यात्कारें
दाखविलें. हे भाग शिष्यानी पाठ करून राखिले, नाहीं
तर ते ताडपत्रावर किंवा चर्मावर लिहिलेले असे होते.
ह्या लेखांचा संग्रह जो महमदाच्या एका बायकोच्या
स्वाधीन होता तो अबुबेकर जो त्याचा उत्तराधिकारी
किंवा खालिफ याने अनुक्रमाने जुळून एक पुस्तक केलें.

थोड्या वर्षानी ओथमान जो तिसरा खालिफ याने त्या
सर्व प्रती आणविल्या आणि त्या सर्वांचा नाश करून एक
नवा ग्रंथ केला तोच आतांचें कुरान आहे. प्रत्येक सु
ऱ्याला निरनिराळी संज्ञा आहे, ह्मणजे गाई, इम्रान, बा
या, तारा, मेज, किल्ला, लूट, बनी एस्राएल, हाज, कवी,
चंद्र, प्रकाश, इत्यादि.

प्रत्येक सुराच्या वर ज्या गांवांत तो लिहिला हो
ता त्याचें नाम सांगितलें, ह्मणजे "मक्केस उतरला"
किंवा "मदिनेस उतरला" असें आहे. नवव्या सुऱ्या
खेरीज सर्वांच्या आरंभीं "बिस्मिल्ला हिर्रहमानिर्रहीम"
आहे. कुरानाची भाषा पुरातन अरबी असतां हल्ली
मक्केकरास ती अभ्यासाने शिकली पाहिजे. कुरा
गद्यरूप लिहिलें आहे परंतु तें गळ्यावर वाचतात. वि
द्वान गोलियस याने एर्पीनियसाच्या अरबी व्याकरणाच्या
पुरवणींत कुरानाचा मुख्य उद्देश जो दाखविला तो ये

माणें. "कुराणाचा उद्देश असा दिसतो कीं त्या वेळेस भरंभीं भरवस्तीच्या देशांत तीन धर्माच्या मतांस अंगीकार करणारे जे लोक होते त्यांस अनंत व अदृश्य जो एक ईश्वर याचें ज्ञान शिकवून त्याच्या भक्तिमार्गी लावून एकवट करावें. त्यांतील बहुतेक मूर्त्तिपूजक आणि वरकड जे ख्रिस्ती व यहूदी तेहि बहुधा बहकलेले असे होते. त्यांस कांहीं प्राचीन व कांहीं अर्वाचीन विधी कांहीं नियम व बाह्यात्काराच्या कांहीं रीति देऊन ऐहिक व पारलौकिक दंड व देणग्या दाखवून चालवावें. आणि त्या सर्वांस महमद जो ईश्वराचा प्रेषित पैगंबर याच्या अधिकाराखालीं आणावें. अगोदर बहुत वेळा उपदेशक, वचन देणारे आणि धाक घालणारे होऊन गेल्यावर सर शेवटीं पृथ्वीच्या पाठीवर देवाचा धर्म तरवारीच्या जोराने स्थापिला जाऊन फैलाव्याकरितां महमद धर्मसंबंधी गोष्टींविषयीं मुख्य अध्यक्ष व राजसंबंधी गोष्टींविषयीं पादशाहा असें सर्वांकडून मानिलें जावें, हाच काय तो कुराणाचा मुख्य उद्देश दिसतो."

कुरान हें अनक्षर मनुष्याच्या हातून असतां त्याच्या रचनेची सर्वोत्कृष्ट धाटणी आहे यावरून तें ईश्वरदत्त आहे असें महमद ह्मणत असे.

जीं विदेशीय माणसें कुरान वाचतील, विशेषेंकरून जीं त्याचा तरजुमा घेऊन वाचतील, त्यांस त्याच्या रचनेच्या उत्कृष्टतेविषयीं निवाडा सहज करितां येणार नाहीं. असें असतांहि त्याची तुलना दुसऱ्या तसल्या पुस्तकांसीं होती. त्याची वाक्यरचना सफाईदार, त्यांतील कित्येक भावार्थ उत्कृष्ट, त्यांत ठिकाणोठिकाणीं शुद्धनीति प्रदर्श-

विली, आणि प्रसंगोपात्त ढबदार कल्पना, या सर्वांवरू
कुरान नामांकित आहे असें निपक्षपाती ग्रंथकार कबू
करितात. परंतु अपूर्व रचनेचा मान त्यास ते देत न
हींत. त्यांतील कित्येक गोष्टी यहूदी व ख्रिस्ती शास्त्र
तून व कित्येक तालमूद व राब्बीनी संप्रदाय यांतून, कां
कल्पिलेल्या शुभवर्त्तमानांतून, आणि कांहीं अरबस्थान
तील दंतकथा त्यांतून काढून घेतल्या ह्मणून त्या ग्रंथक
रानी थांग लाविला आहे. त्याची उत्कृष्टता इब्री
ख्रिस्ती शास्त्रासारिखी आहे असें कांहीं नाहीं. त
शास्त्रांत जें आहे त्यापेक्षां त्यांत कांहींच वर्त्तमान अधिक
त्तर नाहीं, परंतु त्यांच्या विरुद्ध मात्र यांमध्यें बहुत गो
आढळतात. नव्या करारांतलि घडलेल्या गोष्टीविषयीं प्र
चीन पाखंड्यानी अगदी गैरशिस्त मिथ्या वर्णनें लिहि
होतीं तीं यांत घेतलीं आहेत. याचा यांतच वारंव
विरोध आढळतो. युरोपियन विद्वानांचीं असीं मतें अ
तां अरबलोकांला कुरान इतकें आवडतें कशावरून झा
तर याचीं कारणें दिसतात. ते आपली भाषा विपु
आणि सुंदर असें समजून सर्वदा अहंपणा धरितात.
कधींच विद्वान लोक झाले नाहींत; दुसऱ्या राष्ट्रा
विद्येचा आपल्यामध्यें अगदी रीघ झाली नाहीं; त्यांच
पूर्वजानी हें कुरान तरवारीच्या धारेवर अंगिकारिलें हो
ते पिढोपिढीं ह्या ग्रंथावर एकनिष्ठ व अविधिनिष्ठा धर
आले असे आहेत; त्या सर्व गोष्टी पाहिल्या असतां
ग्रंथाचा एवढा बहुमान ते ठेवितात यावरून आह्मास नव
वाटण्याची गरज नाहीं.

जे सुरे मक्केस दिल्हे गेले त्यांतील अभिप्राय बलात्क

र्वक नाहीं. परंतु महमद आपलें संरक्षण करण्यास व
ापल्या शत्रूंवर चढाई करण्यास पुरता समर्थ झाल्यावर
ा सुरे मदिनेस प्रसिद्ध झाले ते अविश्वासू लोकांसीं लढाई
ारण्यास अत्यंत जाज्वल्य हिम्मत देणारे होते. तेव्हां
ाने उपदेश केला कीं "ही तरवार आकाशाची व
रकाची किल्ली आहे. एक रक्तबिंदु ईश्वराकारणें खर्च-
ं, एक रात्रभर हत्यार घेऊन राहणें हें तर दोन महि-
ाचे उपास व प्रार्थना यापेक्षां अधिक श्रेयस्कर आहे.
ो कोणी युद्धांत पडतो त्याचीं पापें क्षमा होतात त्यांच्या
ाखमा न्याय दिवसीं हिंगुळाप्रमाणें तेजस्वी व कस्तूरीप्र-
ाणें सुवासिक होतील आणि त्याचे अवयव तुटून गेले
ासल्यास त्याबद्दल दुतांचे पंख जोडिले जातील."

घडलेल्या गोष्टींच्या वर्णनाविषयीं ह्या पुढील इतिहा-
ाच्या हकीकतींत कुराणाचा जुन्या करारासीं बहुतकरून
ाडताळा मिळतो. ह्मणजे जगाची उत्पत्ति; आदामाचें
ातन; जलप्रळय; नौकेमध्यें नोहा व त्याचें कुटुंब यांचें
ारक्षण; आब्राहामास बोलावणें; इझाक व इस्माएल यां-
ाा कथा; याकोब व बारा पूर्वज; ईश्वराचें निवडक लोक
ावे ह्मणून यहूद्यांस निवडणें; मोशे याचा भविष्यभाषी-
ाा, त्याचे चमत्कार आणि त्याचा अधिकार; इब्री इति-
ासक, भविष्यवादी, आणि स्तोत्रकवि, विशेषेकरून दा-
ाद व शलोमोन यांचे ईश्वराच्या प्रेरणेने केलेले ग्रंथ;
ाणि शेवटीं मशिहाच्या आगमनाविषयीं वचन आणि
ासहवर्त्तमान अनेक भविष्यें अस्या गोष्टी आहेत.

तसेंच नव्या करारासीं कुरानाची जी सम्मति मिळती
ी येणेंप्रमाणें. येशू ख्रिस्त यहूदी लोकांचा प्रतिज्ञात

मशिहा; ईश्वराच्या आत्म्याकडून त्याचें अलौकिक गर्भ
धारण; कुमारी मारया इजपासून त्याचा निष्कलंक जन्म
लागास ह्मणजे देवाचा शब्द ही त्याची किताब; त्याच्य
पुढें आलेला जो जखाऱ्याचा पुत्र बाप्तिस्मा करणारा यो
हान्न त्याचा अलौकिक जन्म; येशूचे बहुत चमत्का
ह्मणजे रोग्यांस निरोगी करणें, मेलेल्यांस उठविणें, आ
णि भुतांवर अधिकार मिरवून त्यांस घालविणें; त्याच्या
देशस्थ माणसांकडून त्याचा अव्हेर व पाठलाग; त्याल
वधस्तंभीं मरणाचा दंड ठरविणें; त्याचें देहासहवर्त्तमा
आकाशांत आरोहण; तेथील त्याचें काम ह्मणजे देव व
माणूस यांमध्यें मध्यस्थी व रदबदली करणें, आणि शेव
टील दिवशीं सर्व माणसांची न्यायाधीशी करणें, असें आहे
तथापि कित्येक प्राचीन पाखंड्यांचें मत धरून महमदा
ह्या तारणाऱ्याच्या वधस्तंभीच्या वास्तविक मरणाविषय
नाकार केला. "त्यानी येशूवर विश्वास ठेविला नाह
आणि ते मरियामेवर मोठें तुफान घेऊन बोलले, आणि
मशिहा इसा मरियामेचा पुत्र जो ईश्वराचा रसूल होत
त्याला आह्मी मारिलें असें ते ह्मणाले. तथापि कोण
त्याला मारिलें नाहीं आणि वधस्तंभावर चढविलें नाह
त्यांच्या पुढें त्याचें रूप धरणारा होता. त्यानी वस्तुत
त्याला कांहीं मारिलें नाहीं; परंतु ईश्वराने त्याला आप
ल्याजवळ उचलून नेलें. आणि परमेश्वर पराक्रमी
चतुर आहे आणि त्या काफिरानी क्लृप्ति योजिली आणि
ईश्वराने क्लृप्ति योजिली आणि ईश्वराच्या योजना सर्व
हून चांगल्या आहेत." मुसलमानाच्या ह्मणण्याप्रमाणें
युक्ति असी कीं परमेश्वराने येशूला आकाशांत नेऊन त्यां

ःप दुसऱ्यास दिलें असतां तो ह्याच्या बद्दल धरला जा-
ऊन वधस्तंभीं मारला गेला. त्यांचें सर्वदा असें मत कीं
याला असें अपकीर्तीचें मरण झालें तो स्वतां येशू नव्ह-
। पण दुसरा कोणी त्याच्या सारिख्या स्वरूपाचा होता.
कुरानांतलि ज्या अनेक गोष्टीचा ख्रिस्ती शास्त्रांतल्या
डलेल्या गोष्टी व सिद्धांत यांसीं पडताळा मिळतो, त्यां-
यामध्यें वाढविलेल्या दंतकथा, अघटित गप्पा, आणि
पहासयुक्त व अनिवार पोरकटपणा असल्या अत्यंत असं-
त गोष्टी विलक्षण रीतीनें मिळविल्या आहेत. याचें
ारण असें असावेंसें वाटतें ह्मणजे जेव्हां ख्रिस्ती शास्त्रां-
ल सत्य गोष्टी काढिल्या गेल्या तेव्हां त्याबरोबर ताल-
दी व राबिनी ग्रंथकारांच्या संप्रदायांतून कांहीं व कांहीं
राधार शुभवर्त्तमानें किंवा आदामाचीं, शेथाचीं, हनो-
ाचीं, नोहाचीं आणि ह्यासारिखीं दुसरीं बनावटी पुस्तकें
तूनहि कल्पित कादंबऱ्या व असंभूत गोष्टी घेतल्या
ल्या. ह्या बनावटी पुस्तकांची प्रवृत्ति पहिल्या शत-
ांत पाखंडी लोकांमध्यें फारच होती असें ख्रिस्ती मंड-
च्या बखरींत पुरतेपणें जाणविलें आहे.

जुन्या करारांतील प्रख्यात गोष्टी ज्या कुरानांत आढ-
ात त्यांतून एक दोन एथें मासल्यासाठीं काढिल्या
तां अनुचित होणार नाहीं.

"आणि आमचे दूत खुशालीचें वर्त्तमान घेऊन आब्रा-
ाकडे गेले. ते बोलले सलाम; तो बोलला, सलाम
हे. मग तो उशीर न करितां एक तळलेलें वासरूं
ऊन आला. आणि त्याची बायको उभी होती ती
ली; मग आह्मी इझाकाविषयीं आणि इझाकाच्या

मागून याकोबाविषयीं खुशालीचें वचन तिला दिल्हें. त
बोलली अरेरे ! मी ह्मातारी आणि हा माझा नवरा ह्म
तारा असें असतां मी प्रसवेन काय ? ही तर आश्चर्याच
गोष्ट आहे. ते ह्मणाले काय तूं ईश्वराच्या हुकुमावरू
आश्चर्य मानितीस ? तुह्मावर ईश्वराची कृपा व आशीर्वा
आहेत. मग जेव्हां आब्राहामाचें भय उडालें आ
त्याला इझाकाविषयीं खुशालीचीं वर्त्तमानें आलीं तेव्ह
तो लोटाचा पक्ष धरून आह्मासीं वाद करूं लागल
खरोखर, आब्राहाम हा दयाळु, कोवळ्या मनाचा, आ
सद्भक्त असा होता. ते दूत ह्मणाले हे आब्राहामा, ही गो
सोडून दे. हा तर तुझ्या प्रभूचा हुकूम येऊन चुकल
आणि त्यांच्यावर अरिष्ट येत आहे तें टळायाचें नाह
आणि आमचे दूत जेव्हां लोटाजवळ पोहंचले तेव्हां
त्याच्या येण्यावरून कष्टी आणि जिवामध्यें कासावी
झाला आणि ह्मणाला आजचा दिवस फार कठीण आ
आणि त्याचे लोक त्याकडे बेलाशक धांवत आले. आ
ते पहिल्यापासून दुष्कर्में करीत आले होते. तो बोल
हे माझ्या लोकानो, ह्या माझ्या कन्या हजीर आहेत ह
तुह्मास त्याच्या पेक्षां योग्य आहेत ह्मणून ईश्वराला भ
आणि माझ्या पाहुण्यामध्यें माझी बेआब्रू करूं नक
काय तुमच्या मध्यें एक माणूस देखील नीतिमान रा
ला नाहीं ! ते बोलले तूं तर आह्माला जाणतच आहे
कीं तुझ्या कन्यांसीं आह्मास कारण नाहीं आणि जें अ
ह्मास पाहिजे तें तर तुला माहीतच आहे. तो ह्म
लागला तुमच्या समोर मला कोठून तरी बळ अस
किंवा कोणी खंबीर पाठिंबा मला मिळता तर बरें हो

ाहुणे बोलले हे लोटा, आह्मी तुझ्या प्रभूचे दूत आहोंत.
ो सर्वथा तुजपासीं येऊं शकणार नाहींत. ह्मणून तूं
ात्रींतून केव्हां तरी आपल्या कुटुंबाला घेऊन नीघ आणि
ुह्मांतून कोणी मुरडून मागे पाहूं नये. तथापि जें त्यां-
च्या वर पडणार आहे तें तुझ्या बायकोवर पडायाचें
ाहे. त्यांच्या नाशाची वेळ ही सकाळ आहे." (कु०
ु० ११)

"आणि आब्राहाम ह्मणाला, मी आपल्या प्रभूकडें
ातों तो मला मार्गीं लावील. हे प्रभू, मला कोणी
ीतिमान पुत्र दे. मग एक लेंकरूं जें नम्र होईल त्या-
िषयीं आह्मी त्याला खुशालीचें वचन दिल्हें. नंतर तो
त्र त्याच्या संगतीं धावण्या इतका वयांत आला असतां
ो त्याला ह्मणाला, हे पुत्रा, तुझें बलिअर्पण मी करीत
ाहें, असें स्वप्नांत म्यां पाहिलें. तर मग याविषयीं
ुला कसें दिसतें? तो बोलला, हे बापा, तुला जसा
ुकूम असेल तसें तूं कर. जर ईश्वर इच्छितो तर मी
हनशील असा तुला मिळेन. आणि ते उभयता हुकू-
ास मान्य झाले असतां याने त्याच्या डोक्याच्या केसांला
ात घातला तेव्हां आह्मी असें ओरडलों कीं हे आब्रा-
ामा, तूं आपलें स्वप्न खरें करून दाखविलें आहेस. तसे
ाह्मी नीतिमानास प्रतिफळ देतों. सर्व जाणतील कीं
ी निश्चित गोष्ट आहे. आणि त्याच्या मोबदला आह्मी
ाला मोठा बलि दिल्हा." (सुरा. ३७)

नव्या करारांतील इतिहासासीं कुरानांतील गोष्टींचा
सा संबंध आहे हें पुढील वाक्यावरून ध्यानांत येईल.

"जखाऱ्याने आपल्या प्रभूपासीं प्रार्थना केली. तो

बोलला हे प्रभू, मला तुजपासून चांगलें संतान प्राप्त कर
निश्चय तूं प्रार्थना ऐकणारा आहेस. तेव्हां त्या खोलीं
प्रार्थना करीत उभा राहिला असतां दूतांची वाणी त्या
झाली कीं योहान्नाविषयीं परमेश्वर तुला खुशालीचें वच
देतो. तो परमेश्वरापासून येणार शब्द त्याविषयीं सा
देईल. तो माहान होईल, आणि तो बायकोजवळ जा
णार नाहीं आणि तो नीतिमानामध्यें भविष्यभाषी अस
होईल. तो बोलला, हे प्रभू, मला पुत्र कोठून होईल
कां कीं मी म्हातारा व माझी बायको वांझ आहे. दू
म्हणाला कीं परमेश्वर जें इच्छितो तें करितो. तो बो
लला, हे प्रभू, मला कांहीं चिन्ह दे. दूत म्हणाला,
तीन दिवसपर्यंत लोकांसीं बोलणार नाहींस हेंच तुल
चिन्ह आहे; केवळ खुणावितां येईल. आणि दूत बोलले
हे मरियामे ईश्वराने तुला पसंत व पवित्र केलें आहे, आ
पृथ्वींतील स्त्रियांमध्यें तुला निवडिलें आहे. मग दू
म्हणाले, हे मरियामे, परमेश्वर तुजकडे निरोप पाठवितो क
तूं त्याजपासून जो शब्द उतरतो त्याला जन्म देसील
त्याचें नाम ख्रीस्त येशू, मरियामेचा पुत्र असें होईल; तो
इहलोकीं व परलोकीं आणि ईश्वराच्या संनिध जे आहे
त्यांमध्यें सन्मान्य होईल. ती म्हणाली कीं हे प्रभू, मल
कोणी पुरुषाचा स्पर्श नाहीं मग पुत्र कसा होईल ! त
म्हणाला, याच प्रकारें जें परमेश्वर इच्छितो तें उत्प
करितो. जेव्हां तो एका कामाविषयीं हुकूम करित
तेव्हां "होवो" असें त्याने त्याला म्हटलें म्हणजे तें हो
आणि परमेश्वर त्याला शास्त्र व कामाच्या गोष्टी आ

रेत व इंजील हें शिकवील. आणि तो इस्राएल
तानांचा रसूल होईल." (सुरा ३)

जुन्या व नव्या करारांतील प्रत्यक्ष गोष्टींचाच कुराना-
ध्यें पडताळा मिळतो असें केवळ नाहीं परंतु ख्रिस्ती
स्त्रांतील मतें व दाखले आणि लिहिण्याची धाटणी
विषयींहि अधिक उणा सारखेपणा अनेक ठिकाणीं
सून येतो. कुरान हें यहूदी व ख्रिस्ती शास्त्राची
नावटी नक्कल आहे असें फारकरून वाटतें. ख्रिस्ती
स्त्रांतून किती विषय चोरून घेऊन कुरान बनाविलें
हे हें शोध करण्याकरितां कोणी त्या उभयतांची
ळना करण्यास प्रवृत्त झाल्याशिवाय ते त्याला समजणार
हींत. तथापि ख्रिस्ती शास्त्र व कुरान यांमध्यें ज्या
कसारिख्या गोष्टी सहज अढळण्यांत येतात त्यांतून
कडों पैकीं हें पुढील प्रसंतर एक मासला आहे हें पा-
न जुन्या व नव्या करारांतील पुष्कळ सामग्री घेऊन
रान रचिलें आहे असें खरोखर दिसेल.

ख्रिस्ती शास्त्र.	कुरान.
लोकानी पाहावें ह्मणून ह्मी आपला धर्म त्यांच्या-समोर न करावा याविषयीं सावध असा. नाहींतर तु-मच्या आकाशांतील बापा-पासून तुह्मास फळ नाहीं.	धिक्कार किंवा उपद्रव करण्याने तुह्मी आपला धर्म निष्फळ करूं नका, माण-सास दिसावें ह्मणून जें आ-पल्यापासीं आहे तें धर्मार्थ जो खर्चितो त्याप्रमाणें.
येशू जो नाजोरी त्या-च्या हातून देवाने जे चम-	येशू जो मरियामेचा पुत्र त्याला आह्मी प्रसिद्ध

ख्रिस्ती शास्त्र.

त्कार आणि अद्भुतें आणि चिन्हें तुह्मामध्यें केलीं ह्मणून तुह्मी जाणतां त्यावरून तो देवानें प्रदर्शविलेला असा मनुष्य होता.

तूं जिवाबद्दल जीव देवीव, डोळ्याबद्दल डोळा, दांताबद्दल दांत, पायाबद्दल पाय, पोळण्याबद्दल पोळणें, जखमाबद्दल जखम, क्षताबद्दल क्षत, असें ठरीव.

परंतु त्यांच्या बुद्धि मंद झाल्या कां कीं जुना करार वाचण्यांत तेंच मुखवस्त्र काढिलें नसतां आजपर्यंत राहिलें आहे. परंतु आजपावेतों जेव्हां मोश्याचें नेमशास्त्र वाचिलें जातें तेव्हां तें मुखवस्त्र त्यांच्या अंतःकरणावर राहतें.

तेव्हां त्यांनी त्याला ह्मटलें आह्मी पाहून तुजवर विश्वास ठेवावा ह्मणून तूं

कुरान.

चिन्हें दिल्हीं आणि पवि[illegible] आत्म्याकडून त्याला सब[illegible] केलें आहे.

आह्मी त्यास हुकूम [illegible] ल्हा कीं त्यांनी जीवाबद्द[illegible] जीव, डोळ्याबद्दल डोळ[illegible] नाकाबद्दल नाक, काना[illegible] द्दल कान, दांताबद्दल द[illegible] द्यावा आणि जो घाय [illegible] रितो त्यास प्रत्यपकार क[illegible] ण्यानें शिक्षा करावी.

तूं कुरान वाचितोस [illegible] व्हां जे ऐकतात त्यांम[illegible] कोणी आहेत, आह्मी त्य[illegible] च्या अंतःकरणावर पड[illegible] टाकिले आहेत यासाठीं [illegible] त्यांनी ते समजूं नये, आ[illegible] णि त्यांच्या कानीं बधिर[illegible] दिल्हें.

पाखंडी ह्मणतात कीं त[illegible] वर त्याच्या प्रभूपासून [illegible] हीं चमत्कार धाडिले [illegible]

ख्रिस्ती शास्त्र.	कुरान.
ाय चमत्कार करितोस.	त्यावांचून आह्मी विश्वास ठेवणार नाहीं.
प्रारंभीं देवाने आकाश पृथ्वी यांस उत्पन्न केलें. ेव्हां देव बोलला कीं उजेड ावो मग उजेड झाला.	ज्याने आकाशें व पृथ्वी यांस उत्पन्न केलें तोच तो आहे आणि जेव्हां कधीं एक वस्तु होवो असें तो ह्मणतो तेव्हां ती होती.
नंतर त्याला (मोश्याला) ाळीस वर्षें भरलीं असतां ाच्या मनांत आलें कीं ापले भाऊ इस्राएलाचे ा यांची भेट घ्यावी.	मी तें (कुरान) प्राप्त झाल्यापूर्वीं चाळीस वर्षांचा होईपर्यंत तुह्मामध्यें राहिलों होतों ह्मणून तुह्मी समजत नाहीं काय ?
आणि त्याच्या राज्या- ा अंत्यवेळीं पातकें परिपूर्ण ालीं ह्मणजे कठोर मुख ाणि दृष्टकूटबोधी असा ाजा उत्पन्न होईल.	तुझ्या स्वप्नाप्रमाणें तुझा प्रभु तुला निवडील व तुला दृष्टकूटाचा अर्थ शिकवील. आह्मी त्याला दृष्टकूटाचा अर्थ शिकविला पण बहुतेक लोक समजत नाहींत.
मी आपलें तोंड दाखानीं उघडीन, जगाच्या ाडण्यापासून जीं लपून ाहेलीं तीं प्रगट करीन.	हे प्रभू, तूं मला त्या राज्याचा विभाग दिल्हा आहे व दृष्ट ह्मणीचा अर्थ शिकविला आहे.
मग सातव्या दूताने वा- ाजवलें तेव्हां आकाशांत मो- ा वाण्या झाल्या अशा कीं	ज्या दिवसीं तो करणा वाजेल तेव्हां राज्य त्याचें होईल.

ख्रिस्ती शास्त्र.

जगांतील राज्यें आमच्या प्रभूचीं व त्याच्या ख्रीस्ताचीं झालीं आहेत.

कां तर पाहा मी नवीं आकाशें व नवी पृथ्वी उत्पन्न करितों. नवें आकाश व नवी पृथ्वी यांची वाट आह्मी पाहतों. मी तुह्माला तुमच्या कबरांतून वर चढवीन आणि प्रत्येक आपल्या श्रमाप्रमाणें आपली मजुरी पावेल.

म्या फुशारी करणाऱ्याचा हेवा केला; दुष्टांचें कल्याण मला दिसलें तेव्हां माझें मन कष्टी झालें.

हे प्रभू, जर तूं अन्यायाची झडती घेतोस तर कोण उभा राहील?

तूं माती आहेस आणि मातींत परत जासील.

कुरान.

असा दिवस येईल
तेव्हां ही पृथ्वी पालटून
सरी पृथ्वी व हीं आका
पालटून दुसरीं आका
असीं होतील आणि मनु
आपल्या कबरांतून जो ए
ला समर्थ आल्ला त्यास
दृश्य होण्यास पुढें येत
आल्लाने प्रत्येक प्राण्यास
थायोग्य मजुरी द्यावी ह्मण

ज्या संपत्ति आह्मी
त्येक अविश्वास्यांस दि
त्यांचा लोभ धरून त्य
आपली नजर लावूं न
आणि त्यांच्यामुळें तूं
होऊं नको.

जर देव अन्यायामुळें
ष्यांस दंड करिता तर पृ
वर तो कोणत्याहि स
नास न सोडिता.

आह्मी तुह्माला मात
उत्पन्न केलें आहे आणि

ख्रिस्ती शास्त्र.

दयाळू मनुष्य आपल्या जिवावर उपकार करितो परंतु क्रूरजन आपल्या देहाला सतावितो.

वाईटाबद्दल वाईट फेडूं नका परंतु उलट्या प्रकारें आशीर्वाद द्या.

तुम्ही आपल्या देवाचें नाम घ्यावें आणि मी आपल्या परमेश्वराचें नाम घेईन. तेव्हां त्यानीं मोठ्या शब्दानें हाक मारिली; तथापि कांहीं शब्द किंवा कांहीं साक्ष झाली नाहीं.

सर्व जे मसणामध्यें ते त्याची वाणी ऐकतील व बाहेर येतील. त्यासमोर सर्व राष्ट्रें एकवट केलीं जातील.

परंतु अहो प्रियानो, ही एक गोष्ट तुम्ही विसरूं नका कीं प्रभूजवळ एक दि-

कुरान.

तच तुम्ही परत जाल असें आम्ही करूं.

जर तुम्ही बरें करितां तर आपल्याच जिवाचें बरें कराल आणि जर तुम्ही वाईट करितां तर आपल्याच जिवाचें वाईट कराल.

जें चांगलें आहे त्याकडून वाईट टाळ.

आणि मूर्त्तिपूजकांस असें म्हटलें जाईल कीं आल्लासहवर्त्तमान ज्यांस तुम्ही मानितां त्यांचें नाम घ्या. आणि ते त्यांचें नाम घेतील परंतु ते साक्ष देणार नाहींत.

आणि तो करणा फिरून वाजला जाईल आणि पाहा ते आपल्या मसणांतून बाहेर येतील व प्रभूकडे त्वरा करितील.

परंतु जें ईश्वरानें भय घातलें तें सिद्धीस नेण्यांत तो अंतर करणार नाहीं,

ख्रिस्ती शास्त्र.

दिवस हजार वर्षांसारिखा आणि हजार वर्षें एक दिवसासारिखीं आहेत.

आतां चला जे तुह्मी ह्मणतां कीं आज किंवा उद्यां आह्मी अमुक नगरास जाऊन तेथें एक वर्षभर राहूं आणि व्यापार करून लाभ मिळवूं, ते तुह्मी उद्याची गोष्ट समजत नाहीं. त्यापेक्षां तुह्मी असें ह्मणावें जर प्रभूची इच्छा असेल तर आह्मी जगूं आणि हें किंवा तें करूं.

परंतु त्या दिवसाविषयीं आणि त्या घटकेविषयीं कोणाला कळलें नाहीं. आकाशांतील दुतांसहि नाहीं, आणि पुत्रालाहि नाहीं; बापाला मात्र कळलें.

कुरान.

आणि जीं हजार वर्षें तुह्मी गणितां तीं प्रभूजवळ एक दिवस असीं आहेत.

'देवाची मर्जी असल्यास' हें वाक्य जोडल्यावांचून उद्या मी निश्चय करीन असें कोणत्याहि गोष्टीविषयीं बोलूं नका.

ते तुला शेवटील घटकेविषयीं विचारतील, तिच्या येण्याचा निश्चित काळ केव्हां ह्मणता? उत्तर दे कीं त्याविषयीं माझ्या प्रभूला ज्ञान आहे. त्यावांचून कोणीहि तिचा नियमितकाळ प्रगट करणार नाहीं.

सदरहू उदाहरणांवरून साफ नजरेस येतें कीं ख्रिस्ती शास्त्रांतील मुख्य घडलेल्या गोष्टी व कथा ह्याच कुराणांत घातल्या असें केवळ नाहीं परंतु अक्षरशः अने

वेषय, त्यांतील विचाराचे प्रकार व दाखले, आणि प्रयो-
ांच्या धाटण्या ह्या देखील घातल्या आहेत. तथापि
ा ईश्वरदत्त ह्मणविलेल्या ग्रंथामध्यें निश्चित घडलेल्या
ोष्टींविषयीं अनेक ठिकाणीं असल्या मोठ्या चुका आढ-
ळतात कीं ह्या ग्रंथाचा लिहिणारा पराकाष्ठेचा अज्ञानी
किंवा अट्टल लबाड असावा असी खातरी होईल. त्या
स्या कीं एलिया भविष्यभाषी मोश्याच्या वेळेस होता असें
ो दाखवितो, इझाकाच्या बद्दल इस्माएल याचें बलि-
ान झालें, गिदोनाबद्दल शाऊलाने दाहा हजारांस त्या
दीच्या तिरीं नेलें. आणि काळगणनेविषयीं पराका-
ची गफलत करून मारिया जी येशूची आई तीच मो-
याची बहीण मरियाम आहे असें दाखवितो.

कुरानाचे मुख्य सिद्धांत येणप्रमाणें.

१ देवावरील विश्वास. सर्व वस्तूंचा निर्माण कर्त्ता,
र्विकार, सर्वज्ञ, सर्व शक्तिमान, परम दयाळु आणि
नंत जो आहे व होता आणि सर्वकाळ होईल, असा
वळ एकच देव आहे.

२ महमदावरील विश्वास. तो पैगंबरामध्यें शेवटला
सर्वांहून थोर आणि देवाची इच्छा व तारणाचा सत्य
ार्ग पुरा प्रगट करणारा असा आहे. हें प्रगटविणें
रानांत आहे; त्यांतील नियम, क्रिया व संस्कार यांकडे
र्व मनुष्यानी लक्ष द्यावें आणि कोणताहि धर्म किंवा
य अगोदरचा किंवा नंतरचा असो तो त्यानी वर्जावा
सा हुकूम आहे.

३ दुतांवरील विश्वास. ते एक आस्मानी प्राण्यांची
ाति, अग्नि जो शुद्ध तत्व त्यापासून झालेली, आकाराने

अव्यंग व सुंदरतेने प्रकाशमान परंतु लिंगभेदरहित असी
आहेत. ते दैहिक हांवा व मानवी अशक्तता यांविर
हित, आणि अक्षय व टवटवीत तारूण्यावस्थेत आहेत
विशेष नामांकित असे चार मुख्य दूत आहेत ह्मणजे
गाब्रिएल जो प्रगटविण्याचा दूत दैवी नेमानेम याविषयं
लिहून ठेवितो तो; मिखाएल जो धर्मार्थ लढाया करिते
तो; आज्राएल जो काळदूत तो; आणि इस्राफिल जे
पुनरूत्थानाच्या दिवसीं करणा वाजविल तो. अणखं
एक अजाजिल नामें दूत होता परंतु तो गर्विष्ट व फितुरं
होऊन परमेश्वराचा हुकूम असतांहि आदामाची भक्ति
करण्यास त्याने नाकारिलें, सबब त्याला बिहिश्तांतू
घालविल्या दिवसापासून तो एब्लीस या नामें प्रख्यात
आहे. कुरानांत जीन किंवा जीनी या खालच्या पद
वीच्या प्राण्यांची जाति सांगितली आहे. ते पाप
मरण यांपासून मुक्त नाहींत असें दाखविलें.

४ प्रारब्धवादाविषयीं. कुरानांत असें सांगित
आहे कीं सर्व गोष्टी अपालटपणें परमेश्वराकडून ठ
विल्या आहेत. त्याने मनुष्यांची अभाग्यता व सभा
ग्यता याविषयींच केवळ सविस्तार ठरविलें असें नाह
परंतु तो धार्मिक किंवा अधार्मिक, अज्ञांकित किंवा अन
ज्ञांकित, सर्व काळपर्यंत सुखी किंवा दुःखी होईल हें
ठरविलें आहे. आणि कोणत्याहि दीर्घ दृष्टीने किं
शाहाणपणानें पूर्वनियमित गोष्टी फिरवूं ह्मटलें तर अस
ध्य आहे. महमदाने आपल्या शिष्यांस आपल्या ध
वृद्धीसाठीं निर्भयपणें, आपलें शीर तळहातावर घेऊ
लढण्यासाठीं उत्तेजन दिल्हें असें कीं तुमच्या सर्व का

जीने तुमचें अनिवार दैव टळवितां किंवा आयुष्य क्षणभर वाढवितां येईल असें तुह्मी समजूं नका. मनुष्याच्या स्वतंत्रतेचा ह्या सिद्धांतासीं मेळ जमण्याविषयीं अडचण पडली ह्मणजे मुसलमान लोक मनुष्याची स्वतंत्रता सोडून देतात.

९ पुनरूत्थान व शेवटला न्याय यांवर ते विश्वास ठेवितात. मरण आणि पुनरूत्थान यांमध्यें जो काळ, त्याला र्जाक ह्मणजे अभ्यंतर काळ असें ह्मणतात. ह्या काळांत शरीर कबरेंत राहतें परंतु आत्मा हा आपल्या ढील फळाचा पूर्वानुभव स्वप्नाने किंवा दृष्टांताने अगोदर घेतो. पैगंबराचे आत्मे लागलेच बहिश्तांमध्यें घेतले जातात; तेथें ते हिरव्या पक्ष्यांच्या गळ्यांतल्या पिशयांत राहतात. पुनरूत्थानाच्या दिवसाअगोदर आकाशांत व पृथ्वीवर चिन्हें व उत्पात होतील. खग्रास चंद्रग्रहण; सूर्य पश्चिमेस उगवून त्याच्या गतींत पालट; ढाया व दंगे; जगभर धर्मभ्रष्टता; ख्रिस्त विरोध्याचें आगमन; मोठी धुराडी सर्वत्र व्यापणें; हे इतके होतील कीं प्राण जाईल तर बरें असें मनुष्यास वाटेल. करण्याच्या आवाजासरसे सर्व मेलेले उठतील; आकाशें अंधकारमय होतील; अंतराळ विरघळून जाईल आणि सूर्य, चंद्र व नक्षत्रें हीं समुद्रांत पडतील. तो करणा फिरून वाजेल, आणि सर्व प्राणी मात्र मरतील. केवळ थोडेसे निवडक ते मात्र परमेश्वराकडून बचाविले जातील. सरशेवटीं आज्राएल जो काळदूत त्याला मरण प्राप्त होईल. सतत पावसाचे चाळीस दिवस किंवा चाळीस वर्षें येतील; आणि मग तिसऱ्याने तो

करणा वाजेल. हें न्याय ठरविण्यासाठीं बोलावणें आहे
त्यावरून सर्व मेलेल्यांचीं शरीरें व आत्मे पुन्हा जोडं
जाऊन देवाला आपल्या कर्माची झडती देण्यासाठीं
त्यापासून त्या धर्माचें फळ पावण्यासाठीं न्यायाकरित
आणिले जातील. गाब्रिएल दूत आपल्या हातीं मोठ
तराजू घेऊन एका पारड्यांत प्रत्येक मनुष्याचें सुकृ
व दुसऱ्यांत त्याचें दुष्कृत घालून तोलील. मग पू
ओलांडण्याची परीक्षा होईल. सर्व समुदायाला तरवार
च्या धारेप्रमाणें निरुंद पुलावरून महमदाच्या मागें जा
पडेल; अविश्वासू तर त्यावरून नरकांत पडतील परं
विश्वासू सुरक्षित पैलपार पडून बिहिश्तमध्यें जातील.

६ नरक या ठिकाणीं सर्व प्रकारचीं दुःखें भरलेल
आहेत. तेथील झाडांस फांद्याबद्दल सर्पाचीं वेटोळीं
फळांबद्दल भूतांचीं शिरें येतात. ज्याला सर्वाहून अग
हलकी शिक्षा देण्याची आहे त्याला अग्नीचे जोडे पा
घालणें पडेल, तेणेंकरून त्याच्या टक्कीस देखील ऊ
पाण्याच्या हंड्याप्रमाणें अधण येईल. अधर्मी मा
अनंत काळाच्या दंडास पात्र होतील. ज्या मुसलमाना
अघोर पातकें केलीं ते त्यामध्यें पाठविले जातील, परं
तेथील दुःखें भोगल्याने त्यांच्या दोषाचा परिहार झाल्या
वर ते मुक्त होतील.

७ बिहिश्त ह्मणजे सौख्य लोक. त्या आशीर्वादि
बागांतील निवासी हे जवाहीरयुक्त वस्त्रें ल्याले असतां झ
कतात. ते सुवर्णमुगुट ज्यांस मोतीं व रत्नें गुंफि
आहेत त्यांस आपल्या मस्तकीं धारण करितात. ते मह
मूल्य महालांत किंवा रेशमी तंबूंत राहून विलासाच्या प

वर निजतात. तेथें प्रत्येक मुसलमानाला सर्व प्रकार-
ा खाण्यापिण्याचे पदार्थ सुवर्ण ताटें व वाट्या यांत
रून त्यांपुढें सादर करण्याकरितां शेंकडो चाकर प्राप्त
तील. तो वीट न येतां खाईल आणि निशेवांचून पि-
ल; शेवटील ग्रास व घोट त्याला पहिल्याप्रमाणेंच रुचि-
र होईल. त्याला अति तृप्ति वाटणार नाहीं व मलमू-
त्सर्गाचें कारण पडणार नाहीं.

इस्राफिलाचा सुस्वर आवाज आणि कन्यांचीं गायनें
त्यांत घुमतील. तेथील झाडांच्या फांद्याला आयुता-
धे घंटा बांधिल्या असतां देवाच्या सिंहासनापासून मंजूळ
रा वाहण्यावरून तीं झाडें हलतील आणि मनोहर नाद
घेल.

ह्या सर्वांखेरीज मुसलमानास त्याच्या कल्पनेप्रमाणें
स्त्रयांचा मेळा प्राप्त होईल. त्याला ज्या बायका पृथ्वी-
: होत्या त्या सर्व आपल्या मुळच्या सौंदर्यानें युक्त अस्या
ळतील. त्यांशिवाय त्याला हुर आलओयुन किंवा
रिया प्राप्त होतील; हें नांव त्यांच्या विशाल काळ्या
ांवरून त्यांस पडलें. त्या दैदीप्यमान, मानवी न्यूनता
वा नाशवंतपणा या सर्वांपासून मुक्त, आपलें तारूण्य
सौंदर्य व कुमारित्व अक्षय राखणाऱ्या अस्या आहेत.
येक मुसलमानास अस्या बाहत्तर बाहत्तर स्त्रिया मिळ-
ल. त्यांच्या सहवासानें त्याची इच्छा असल्यास संतति
ईल, नाहीं तर होणार नाहीं, आणि संतति झाल्यास
आपल्या आईबापांएवढी एका घटकेंत वाढेल.

खरा मुसलमान ह्या सौख्य स्थानांतील विषयसुखाचा
भोग घेण्यास पूर्ण समर्थ व्हावा म्हणून तो कबरेंतून

भरजवानीने, तीस वर्षांच्या वयाचा उठेल. त्याच
शरीराची काठी आदामाच्या इतकी ह्मणजे तीस ह
उंचीची होईल. त्यांचीं सर्व बळें सुधारून अद्भुत प्र
दशेस येतील. त्याला शंभर मनुष्यांचा जोम प्राप्त ह
ईल. आणि उपभोगाने त्याच्या इच्छा व वासना धाल
न जातां प्रदीप्त होतील.

सर्वांहून हलक्या मुसलमानांस देखील हीं व ह्यासारि
दुसरीं सुखें प्राप्त होण्याविषयीं वचन दिल्हें आहे. तें
योग्यतेनुरूप सुखोपभोगाच्या पायऱ्या आहेत. परंतु प
योग्य मनुष्यासाठीं जीं सुखें सिद्ध केलीं आहेत त्यां
वर्णन करितांना महमद अगदी थकून गेला.

धर्मसंबंधी जे आचार ते येणेंप्रमाणें आहेत.

१ नमाज स्नानासहवर्त्तमान. (स्नान हें नमाज
साठीं सिद्धता होण्याकरितां नेमिलें आहे.) असा नमा
दररोज पांचवेळा केला पाहिजे, त्यामध्यें "आल्ला थो
आहे, आल्ला पराक्रमी आहे, आल्ला सर्व पराक्रमी आहे
असा स्तुतिरूप जप फारच करावा लागतो. शुक्रवा
मसिदीमध्यें उपदेश होत असतो. त्या वारीं ईश्वर
मनुष्याला उत्पन्न केलें ह्मणून लोकांनी तो दिवस बहु
पवित्र मानिला होता आणि महमदाने कांहींसें पुरात
चालीवरून परंतु मुख्यत्वेंकरून ख्रिस्ती व यहूदी यांपास
भिन्न असावें ह्मणून तोच दिवस आपला शाब्बाथ अ
स्थापिला.

२ धर्म करणें. धर्म करण्याचे दोन प्रकार आहे
ह्मणजे जो शास्त्राकडून नेमलेला आहे त्याला जका
आणि खुशीचा दान धर्म त्यास सादाकात असें ह्मट

हे. गरीब व पीडित यांचें सहाय करण्यासाठीं आप-
ा उत्पन्नाचा दशमांश कोणत्याहि रीतीने दिल्हा पा-
े असा सर्व मुसलमानांस हुकूम आहे.

३ रोजे. वर्षामध्यें रमजान ह्या सर्व मासांत सूर्योदया-
ून सूर्यास्तपर्यंत मुसलमानानी अन्न, पाणी, स्नान, सु-
ा, स्त्रीसंग आणि दुसरे सर्व दैहिक उपभोग व सुखें हीं
ावीं असा कडकडीत हुकूम आहे. परंतु रात्रीमध्यें
त इतर दिवसाप्रमाणें मोकळीक आहे. महमद ह्मणत
ा कीं जो कोणी रोजे करितो त्याच्या मुखाचा सुगंध
तूरीपेक्षांहि ईश्वराला फार आवडता आहे. मोहरमची
ावी तारीखहि उपवासाचा दिवस आहे.

४ यात्रा. प्रत्येक मुसलमानाने आपल्या आजन्मांत
दां स्वतां किंवा दुसऱ्याच्या योगें मक्केची यात्रा अवश्य
ी पाहिजे; जे पोक्त नाहींत किंवा पोक्त बुद्धीचे ना-
, शरीराने अशक्त किंवा यात्रेचा खर्च करण्याविषयीं
ार आहेत ते जर न गेले तर त्यांस न जाण्याचें
य निमित्त आहे. जिल्हेज ह्या महिन्याच्या आरंभीं
स पोहंचतां येईल असा वेळेविषयीं पूर्वीं हिशोब करून
दा यात्रेस निघतात. मक्केपासून अमुक अंतराबर पो-
ले ह्मणजे आपण यात्रेकरू आहों असें दाखविण्या-
ीं प्रत्येक जनाने एका प्रकारचा झगा अंगीं ल्यावा.
स पोहंचल्यावर यात्रेकरू अगोदर काआबा एथें लव-
जाऊन त्या काळ्या पाषाणाचें चुंबन घेतो, आणि
क विधियुक्त क्रियाकर्में करितो.

महमदाने जो धर्म स्थापिला त्यांत सद्धर्मांतल्या तीन

मुख्य आवश्यक विषयांची न्यूनता आहे तेवढें सांगून
विषय संपवितों.

१ त्याच्या सत्यतेविषयीं प्रमाणांची न्युनता आ
मी ईश्वराकडून पाठविला गेलों असें महमदानें कांही
प्रमाण दिल्हें नाहीं. त्यानें कांहीं चमत्कार केला ना
जरी अलिकडे त्याचे अनुसारी ह्मणतात कीं त्यानें अ
ख्यात चमत्कार केले तरी तो कुरानांत वरचेवर सांग
कीं मी कांहीं चमत्कार केला नाहीं. हें कुरान स्व
चमत्कारादाखल पुढें केलें जातें. परंतु तेविस वर्षांम
एक पुस्तक तयार होणें हा कांहीं चमत्कार ना
बरेंच सुधारलेल्या लोकांमध्यें पहिल्या प्रतीच्या कुळांत
मोठ्या घराण्याचा असा तो होता ; त्याचें राहणें व्या
राच्या मध्यस्थानीं होतें; देशाटणें घडण्यासाठीं त्या
विशेष अनुकूळ असे प्रसंग मिळाले असतां ज्ञानाचीं
धनें मिळविणें सवघड होतें; मग कित्येक वर्षें एकां
ध्यान करून विशाळ बुद्धिवैभवानें तीं साधनें रेघारूप
आणण्याचा अवकाश सांपडला. तर असल्याला अ
न ह्मणणें हें अगदी साजत नाहीं. त्याला लिहि
येत नव्हतें हें मत जरी लोक मान्य करितात तरी
खचीत आहे असें वाटत नाहीं. परंतु त्याला लिहि
येत होतें किंवा नाहीं याविषयीं काय चिंता! जीं व
कुरानांत आहेत तीं दुसऱ्याकडून लिहविणें यांत का
अलौकिकपणा नाहीं. कुरानासीं नवा करार लावून
हतां हा त्यापासून केवढा भिन्न दिसून येतो. न
कराराच्या सत्यतेविषयीं विश्वासूला जितकीं पाहिजेत
तर्कीं, किंवा अविश्वासू जितक्या कल्पना घेईल तितक्य

तीं असीं प्रमाणें आहेत; आणि त्या प्रमाणाकडून तें
ारी शास्त्र असें स्थापित होतें. साक्षीदारांच्या झुंडी-
ा झुंडी नव्या करारांतील घडलेल्या गोष्टीविषयीं
ाणें देतात. महमदी धर्म खरा आहे असें प्रमाण दा-
वण्यासाठीं कुरानांतील घडलेल्या गोष्टीविषयीं एक
ील साक्षीदार नाहीं.

२ कुरानांत यज्ञार्पणाची न्यूनता आहे. त्यामध्यें
हीं पापासाठीं प्रायश्चित्त नाहीं. ईश्वराच्या अपालट
ावास व त्याच्या पूर्ण नियमास योग्य असा क्षमा मि-
ण्याकरितां त्यास शरण जाण्याचा कांहीं उपाय नाहीं.
ार्पणाविषयीं तर मोश्याची कर्मपद्धति भरून गेली
े, तेणेकरून भक्ताच्या मनीं पापाची आठवण
, आणि ज्या तारणाऱ्याविषयीं भविष्यशास्त्रांतला
य विषय होता त्या वरच्या भक्ताने आशा धरा-
असें करी. ख्रिस्ती धर्म जो ईब्रीविधीचा उल-
ा करितो व त्यास पूर्ण करून आपल्यासीं मिळवून
ा तो तारणाऱ्याविषयीं असें कळवितो कीं "देव देहाने
ट झाला" ह्मणून तो तारणारा अनंत थोर आहे; जे
र विश्वास ठेवितात त्यांच्या आज्ञाभंगाच्या ठिकाणीं
ं आज्ञापालन अंगीकारिलें आहे, पापाच्या प्रायश्चि-
ारितां त्याचें मरण होतें, आणि तो सर्वदा मध्यस्थी
ण्यासाठीं जगतो ह्मणून तारायास समर्थ आहे. ह्या
ायाकडे क्लेशित मन धांव घेतें. एथें दंडपात्र
ात्ताप्याला शांति मिळती. जो ईश्वराच्या क्रोधापा-
भयाने पळायाचा त्याचा ईश्वरासीं समेट होतो;
ा देव आपला प्रिय बाप आहे असें तो त्याची सेवा

आणि स्तुति करून आनंद पावतो. ज्या प्रायश्चित्त
षयीं इब्रीशास्त्राने अगोदर छाया दाखविली व पुरा
भविष्यभाष्यानीं कथन केलें व जें ईश्वरी पुत्राचें शुभ
मान विशेष गौरवाने सादर करितें तें महमदाला ठा
नव्हतें, किंवा तें त्याला ठाऊक असतांहि तें त्याने
कारिलें आणि आपल्या लक्षावधि शिष्यांपासून गुप्त
खिलें. प्रार्थना व नवस व उपवास व यात्रा व अवि
स्यासीं लढणें, इत्यादिकांत पापाविषयीं प्रकाशित मन
प्रचंड वादळ शमविण्यास काय सामर्थ्य आहे? ईश
विरुद्ध जे अपराध त्यांचें निरसन करण्याविषयीं ते उ
काय पुरे पडतील?

३ त्यामध्यें सामर्थ्याची न्यूनता आहे. भ्रष्ट अंत
रण नवें करण्याविषयीं, मनोवृत्ति व कल्पना शुद्ध कर
विषयीं, दुःखामध्यें आत्म्याला आधार देण्याविषयीं अ
इंद्रियनिग्रहाच्या मार्गीं जीवास नेण्याविषयीं त्यामध्यें
हींच सामर्थ्य नाहीं. त्याचे सर्व हेतु फार नीच अ
कित्येक तर अत्यंत भ्रष्ट असे आहेत. त्याच्या प्रा
तर अंतरानुग्रहाविषयीं कांहीं नाहींत. मनुष्याला के
आपल्या शक्तीचा भरंवसा आहे. मनुष्याला यापेक्षां अ
उंच किंवा अधिक उत्तम असें कांहींच त्यांत सांगि
नाहीं. त्याची अत्यंत गंभीर अपेक्षा, चिरकाळिक अ
सार्वत्रिक अपेक्षा ह्या पुरविण्यासाठीं त्यांत कांहीं सा
नाहीं. ज्या मोठ्या युद्धावरून मनुष्याच्या ठायीं व अ
मध्यें वास्तविक जय व्हावयाचा आहे त्याविषयीं महम
कांहींच शिकविलें नाहीं. अधिकारयुक्त असून

ताळू आणि परिपूर्ण गुरू मनुष्याला किस्त्यासाठीं पाहिजे कीं त्यानीं त्याला आपल्या पुढें ठेवून गिरवावा व त्याचें वळण धरावें; पण असा कित्ता कुरानांत नाहीं.

जर कुरानाची ग्रीक पुराणासीं किंवा हिंदु शास्त्रासीं तुलना करून पाहिली तर कुरान सर्वोत्कृष्ट निघेल. ईश्वराविषयींचें उत्कृष्ट वर्णन; ईश्वरी ऐक्यतेचें संस्थापन; ईश्वरी सूत्र व नीतीचा अधिकार यांविषयीं निश्चित वचन; पुढील न्याय आणि परलोकींचा दंड व देणगी यांचें प्रतिपादन; ज्या सुंदर धाटणीने त्यांतील नीतिवाक्यास शोभा येती ती; जसें श्रीमंतास तसें गरिबासहि एकसारिखें शिकविण्यावरून त्यांचा निःपक्षपात; या सर्वांवरून असें प्रमाणें पटतात कीं महमदाला इब्री व ख्रिस्ती शास्त्रापासून बहुत फलश्रुति प्राप्त झाल्या आहेत. परंतु त्यामध्यें दंतकथा, वचनविरोध आणि दुभाषणें, वेडगळ सोंगें, व क्रूर व घातकी नियम हीं भेसळिल्यावरून त्या सत्यतेवर महमदाने अंधार धरिला. आणि आपली हांव व विजय यांच्या योजनांस आधार देणारा असा धर्माचा आश्रय करावा ह्मणून हें सर्व धोरण त्याने अधम हेतूवर बांधिलें. सारांश, कुरानाची नव्या करारासीं—महमदाची येशूसीं — इस्लामी धर्माची ख्रिस्ती धर्मासीं तुलना करूं जातां त्यामध्यें जमीन अस्मानचा फरक आहे असें दिसून येतें.

अध्याय ६.

महमदी धर्माची प्रसिद्धि आणि तिचीं कारणें.

महमदाच्या मागें त्याच्या गादीवर कोणी बसावें याविषयीं मोठा गोंधळ पडला होता परंतु ह्या पुढील नेम-

णुका झाल्यावरून त्या गोंधळाचें निवारण झालें. त्य
येणेप्रमाणें. पहिल्याने अबुबेकराची नेमणूक; मग ओ
माराची; त्यानंतर ओथमानाची ; आणि मग आलीची
अबुबेकराने आपणाला खालिफ ह्मणजे उत्तराधिकारी ह
किताब घेतली. खालेदाने मागें सांगितल्याप्रमाणें मोसे
लामा जो प्रतिस्पर्धी नबी त्यास जिंकलें; आणि तीं फि
तुरी आरबी कुळें पुनः अधिकाराखालीं आणिलीं होतीं
तेव्हां लागलीच इस्लामी धर्मांत सर्व राष्ट्रें वळतील तोंप
र्यंत जगामध्यें ह्या धर्माचा प्रसार करावा असा जो महम
दाचा हुकूम तो अमलांत आणण्याविषयीं अबुबेकराने मना
वर घेतलें. इरानी व ग्रीक बादशाहामध्यें ज्या बहुकाळिक
लढाया झाल्या तेणेकरून तीं पराक्रमी राज्यें जेरदस्तीस
आलीं होतीं, तेव्हां सिरिया देश हस्तगत करून घेण्या
विषयीं उद्योग चालविण्याचा त्या खालिफाने निश्चय
केला. त्याने केवळ सव्वादोन वर्षें अमल चालविल
परंतु जीं सैन्यें त्याने सिरिया व इराक यांकडे पाठविलीं
त्यांच्या विजयांचें आनंदकारक वर्त्तमान आपल्या मरणा
पूर्वीं ऐकलें होतें. तो मरण पावला त्याच दिवशीं दमा
स्कस शहर घेतलें गेलें.

ओमाराच्या अमलांत ती लढाई तशीच विजयाने च
लत गेली. इसवी सन ६३६ यामध्यें एर्मुक एथील
लढाईमध्यें मुसलमानांस ग्रीक बादशाहाच्या सैन्यावर पू
जय प्राप्त झाल्यावरून सिरिया देश त्यांच्या अमलांत अ
ला. यरूशालेम, आलेपो आणि आंतिओख हीं नगरें ल
गोपाठ हस्तगत झालीं. आणि साहा वर्षें लढाई झाली
असतां सन ६३९ यामध्यें सर्व सिरिया मुसलमान

च्या हस्तगत झाला. आम्रू सरदाराने मिसर देशांत सन ६३८ यामध्यें एक स्वारी केली; आलेक्षांद्रिया जी राजधानी ती लवकरच घेतली गेली आणि दोन वर्षांच्या आंत तो मोठा प्रांत खालिफास मिळाला.

महमदाला मरून बावीस वर्षें झालीं असतां ज्या आलेजाहां आरबी राज्याला सिरिया, इरान, आणि मिसर हे देश जोडिले होते ते ओथमानाच्या मरणानंतर महमदाचा चुलत भाऊ व जावाई जो आलि त्याच्या स्वाधीन झाले. जरी आलीच्या संतानास राज्याधिकार नाहीं तरी तीं आपल्या नबीचीं लेंकरें असें समजून मुसलमान लोक त्यांचा सर्वदा आदर करितात. सिरियामध्यें व तुर्कस्थानामध्यें लोकांचा तिसावा हिस्सा आलीचें संतान आहे; ते हिरवीं पागोटीं घालितात व त्यांस शरीफ असें म्हणतात.

आलीचा प्रतिस्पर्धी जो मोआविहा याला सैन्याने खालिफ नेमिला आणि तो महमदासहवर्त्तमान जरी एका घराण्यांतला नव्हता पण एकाच कुळांतील असतां आलीच्या व आब्बास जो महमदाचा काका त्याच्याहि लेंकरांचा हक्क तो बळकावून बसला. आणि त्याने आपल्याच घराण्यामध्यें खालिफांची वंशावळी स्थापिली व त्याच्या वंशाने नव्वद वर्षें तो राज्याधिकार चालविला. त्यांस उमियादी ह्मटलें गेलें. हीं नव्वद वर्षें झाल्यावर राज्याची उलटापालट होऊन आब्बासाचा निपणतू जो इलब्राहीम याच्या पक्षाकडे तें राज्य झालें त्या वेळेपासून (सन ७५० यापासून) त्या राज्याचे युरोप, आफ्रिका आणि एशिया यांमध्यें तीन निरनिराळे इलाखे झाले.

वून अत्यंत देदीप्यमान किंवा अत्यंत भयंकर गोष्टीं
स्मरण होतें. इतर सर्वांपेक्षा सालादीन ज्याच्या राज्या
च्या वैभवाविषयीं इतिहासकारांनी आनंदेंकरून वाखाणणू
केली त्याचें तर फारच स्मरण होतें.

सारासेनी राज्याचा एक विभाग बागदादाची खालि
फात होती त्यामध्यें महमदाचा चुलता आब्बास याच्य
घराण्यामध्यें पांचशें वर्षेंपर्यंत वंशपरंपरेने मुख्य अधि
कार बिंधोक चालला होता. पुढें तीनशें वर्षेंपर्यंत तो अ
धिकार रडत कसत चालला. शेवटीं त्या हतभाग्य रा
जांनी मोगल व तारतार यांच्या बादशाहाच्या हातीं तं
राज्यकारभार दिल्हा. तरी त्या राजांनी अणखी ती
नशें वर्षेंपर्यंत एक प्रकारचें धर्मसंबंधी स्वामित्व राखिलें
होतें परंतु जगीक अधिकाराला ते अगदी मुकले होते.

एशिया खंडाच्या ईशान्येकडील सुदृढ मेंढके मुसल
मानी राज्यांवर चालून आले. हिंदु राज्याची स्थापन
महमुदाने सन ९९९ या मध्यें केली. या बादशाहा
आपणाला सुलतान ही किताब पहिल्यानेच घेतली. त्या
नंतर सन १३९९ यांत तें राज्य तिमूर याने जिंकू
घेतलें. त्यालाच तिमूरलेन ह्मणतात. हें नांव, तिमु
ह्मणजे राजकुमर, आणि लेन ह्मणजे पारसीमध्यें लंगड
या दोन शब्दांचें होऊन झालें आहे. तिमूराचा जन
समरकंद जी तारतार लोकांची राजधानी तिच्या जवळ
झाला होता. त्याने आपल्या जन्म देशाला असंभूत ब
क्षर्थीने व शौर्याने हिंदुस्थान, इरान, आणि सिरियाच
मोठा भाग जोडला आणि चीन देशहि जिंकण्याविषयं
तो पुढें चाल करणार होता तेव्हां त्याच्या अघोर विजय

झोटिंग बादशाही चरित्राची समाप्ति त्याच्या सत्तराव्या
र्षीं झाली.

बाराव्या शतकाच्या मध्यें आत्तमान तुर्की लोकांचे
र्वज हे कास्पियनाच्या उत्तरेपासून निघून खोराजानांत
ाले आणि चवदाव्या शतकांत ते एशिया मैनराच्या
ल्जूक लोकांसीं मिसळून गेले होते.

ह्या एकत्र झालेल्या लोकांमधून ओथमान जो अर्वा-
ीन तुर्की राज्याचा स्थापणारा तो उत्पन्न झाला. तो
ीक राज्याच्या सरहद्दीवर असतां त्याच्या मनीं महत्वेच्छा
द्भवल्यावरून त्याने ओलिंपसाच्या मार्गाने बिथिनियापर्यंत
ोड केली. तेथें सत्तावीस वर्षेंपर्यंत विजयी स्वाऱ्या
ल्यावर त्याने राज्याधिकार स्थापिला तो त्याचा पुत्र ओ-
ीन यास प्राप्त झाला. आणि त्या गादीवर तसेंच वंश-
रंपरेने आमराथ बजाजेत, आणि दुसरा आमराथ हे
सत आले. दुसऱ्या आमराथाचा पुत्र जो दुसरा मह-
द याने सन १४५२ यांत कान्स्तांतिनोपल घेतलें आ-
ा पूर्वेकडील रोमी राजाचा नाश केला.

शेवटीं आत्तमान लोकांनी सन १६६९ यांत कांडि-
ा आणि सन १६७२ यांत कामेनीक हें जिंकून घेतलें.
ह्यांपासून तुर्की राज्य उत्तरोत्तर क्षीण होत आलें आहे.

तारतारी देश यांत थैबेताचा ग्रांडलामा याचे अनु-
ारी; ग्रीक मंडळीचे ख्रिस्ती; सरकासी व दुसरीं कुळें
ांस कोणताहि धर्म नाहीं असें दिसतें तीं; आणि मुस-
मान; हे लोक यथाविभागें राहत आहेत. मुसलमान
ोक ज्या मोठ्या प्रदेशीं राहतात त्याचा विस्तार का-
पयनांपासून तर बलुचाच्या पर्वतापर्यंत आणि बालुका-

स्थळापलिकडील जें गौर त्याच्या डोंगरापासून तर रुसि याच्या सरहद्दीवर जें इसिम तेथपर्यंत आहे. त्या लांबी पंधराशें मैलांला कमी नाहीं आणि रुंदी आठ मैलांपेक्षां जास्ती आहे.— चिन देशांतहि महमदी धर्म चा प्रवेश होऊन कित्येकांनी तो अंगीकारिला आहे.

हिंदुस्थानांत जे मुसलमान मांडलीक राजे व काज होत आले ते बहुधा सुन्नी आहेत. आणि जे इरानापासू आले ते शिई आहेत. याखेरीज बहुत हिंदुहि मुसल मान झाले आहेत. पंजाबामध्यें शीकलोकांत दोन धर्माची कालवाकालव झाली आहे. हिंदुस्थानामध्ये मुसलमानांची संख्या कोटी दीडकोटी आहे. पूर्वेकडी मोठाल्या बेटामध्यें ते तर पुष्कळ आहेत परंतु किती अ हेत असा आकार करण्यासाठीं आह्मास कांहीं उपा नाहीं.

मक्केस यात्रेचा मेळा दरसाल कमी कमी होत चा तो. परंतु अमीर व उमराव अशा पदवीचे पुरुष स्त्रिया हीं आपल्या यात्रा दुसऱ्याकडून करवितात. मो ठाले रस्ते, जहाजें आणि चौकी पाहरे येणेकडून मु लमानी राजे सहाय करितात. आणि तारतारी मनु सिद्धीसीं भेटतो आणि सरकासीं, इरानी, आणि हिं यांसीं जे यात्रेकरू बारबरी व माराकोपासून येता त्यासीं मिळून चालतात; आणि तेथून आपापल्या लो कांकडे काश्मीरी शाला किंवा बंगाली मलमल, खिला मोती, लंकेची दालचिनी किंवा गवळकोंडाचे हि असे नेतात.

जगामध्यें या धर्माची पहिली स्थापना व त्याचा

त पराक्रमयुक्त फैलाव, त्याचें इतक्या अनेक पिढ्यांप-
ा टिकणें, आणि ज्या राष्ट्रांनी तो अंगीकारिला
च्या मनावर व चालींवर खंबीर सत्ता धरून त्याचें रा-
ों, यांचें वास्तविक कारण काय असेल ? असा विचार
पन्न होतो. बाह्यात्कारिक विजयावरून त्या धर्माला
मान्य करितो याचें आणि सत्य मंडळीचें हें लक्षण
हे असें समजावें कीं काय ?
असें अगदी नाहीं; कारण कीं जो प्रकार मनुष्याला पसंत
ला तो देवालाहि पसंत आहे, असें आह्मी ठरवूं नये.
मनुष्य मात्र ईश्वराशीं समचित्त असतें तर असें मत धरणें
भतें. लोभाची व्याप्ति तर सर्व जगभर झाली आहे आणि
एक देशांत पाहिलें तर लोक फारकरून लोभाच्या
ात आहेत आणि उत्पत्तीपासून असीच गोष्ट आहे. परंतु
ारून लोभ हा ईश्वरापासून आहे असें कोण ह्मणेल ?
ष्यामध्यें या धर्माचा विजय झाल्यावरून तो देवापासून
ाण्याचें प्रमाण आहे असें अनुमान करण्यापेक्षां नि-
ठ सिद्धांत करावा हें अधिक योग्य होईल, ह्मणजे
रप्रणीत जो धर्म त्याविरुद्ध सर्व उठतील आणि
वा जगामध्यें पायंडा राखला जाणें देखील कठीण
ल. सरशेवटीं खरेपणाचा विजय होईल असें आ-
समजावें खरें. परंतु सांप्रत तर खरें व खोटें मि-
ा होऊन चालत आहे. जरी ईश्वर कांहीं प्रकारें
ाल्या इच्छेप्रमाणें मनुष्यास आकळितो व उत्तेजन
तरी पूर्ण प्रतिफळाचा समय येईल तोंपर्यंत मनुष्यास
ाल्या इच्छेनुरूप स्वतंत्रतेने वर्त्तूं देतो हें उघडच आहे.
ा मंडळीचीं लक्षणें तिच्या मताच्या सत्यतेवरून आ-

णि तिच्या लोकांच्या धार्मिकपणावरून समजावीं. चिन्हें दुष्ट मंडळीचींहि असतील त्यापासून तिला वेगळ पाहिजे, नाहीं तर प्रमाण दिसणार नाहीं.

हे दोष आतां एकीकडे ठेवून जो इतिहास आह्माप घडला आहे त्याकडे सूक्ष्म दृष्टीने पाहूं.

१ धर्माविषयीं अरब लोकांचा स्वभाव कसा होता ते चंचळ बुद्धीचे होते; त्यांच्या मध्यें अनेक पंथ हो त्यांच्या मध्यें मूर्त्तिपूजक, नास्तिक, यहूदी, आणि बिघ लेला ख्रिस्ती धर्म अंगीकारणारे अस्या लोकांची भेळमे झाली होती.

कोणी धैर्यवान व हुशार सुधारणारा जो शाहाणा भक्तिमान असा मानिलेला होता त्याने ह्या सर्व प्रकारच्य लोकांमधून थोडक्याजनास त्यांच्या आसमंतात ज्या भ्र त्यांचें प्राबल्य झालें त्या पाहण्याकरितां व ज्या धर्ममतां प्रत्येक मनुष्याला आपला मतलब काईम राहून दुसऱ्या दोष दिसूं येतात तें मत अंगीकारण्याकरितां उत्तेजि करावें यांत हो काय नवल आहे ? प्रमाण व सत्यते आवड यांस धरून चालावें असा आरबी मनुष्यांचा स भाव नव्हता. परंतु त्यापेक्षां ते आपल्या कल्पना मनोवृत्तीचा उत्साह याप्रमाणें चालत असत. त्यांच्य भावना व मनोवृत्ति यांस बरें वाटेल असें मत सांगित त्यास तें अंगीकारलें गेलें यांत काय आश्चर्य मानावें !

२ महमदाची स्थिति व गुण यांकडे आपण लक्ष देउ त्याच्या जन्मनगरीमध्यें त्याचें घराणें कित्येक पिढ्यांप सून धर्माधिकारी असें मोजिलें होतें. "एक ईश्वर आहे अस्या ज्या मोठ्या सिद्धांतावर त्या लोकांचे वाडवडी

ास धरीत होते आणि अवस्थेची सुधारणा, या
ा गोष्टीकडे कांहींसें लोकानी लक्ष द्यावें व यथाकाळीं
ा अनुकूळ व्हावें असी अपेक्षा तर त्यास सहज धारितां
ली.

३ महमदाने जो उद्देश धरिला त्याकडे आपण लक्ष
ं. सर्वभोम राज्याची स्थापना व्हावी, हाच काय
महमदाचा उद्देश होता याविषयीं कुरान व त्याचा
ांत वाचणाऱ्याला कांहीं संशय राहणार नाहीं. प्र-
ा मत प्रत्येक नियम आणि बेत यांत केवळ हाच
श दिसूं येतो. मनुष्याच्या निरनिराळ्या धर्मावरून
ऱ्या स्थितीवर जीं महत्कार्यें घडलीं होतीं तीं पाहून
ाव्या तीव्र बुद्धीस असें समजलें कीं जर मी धर्माचें
ित्त करून एक सैन्य तयार करितों आणि धर्माच्या
ाशाने आपल्या शिष्यांचा युद्धोत्साह प्रदीप्त करितों
ाणे ऐहिक विजय व पारलौकिक सुख यांची निश्चित
ाा दाखवितों तर हें जग जिंकून हस्तगत करण्यावि-
ाची जी आपली आशा ती निःसंशय सिद्धीस जा-
 हाच उद्देश त्याच्या तीव्र बुद्धीस सुचला असतां
ल्या आयुष्याचा हा मुख्य उद्देश आहे असा त्याच्या
वेच्छेने धरिला. आणि त्या कार्यार्थ धर्मपिस्याने तो
ां व त्याचे शिष्य विशेष प्रदीप्त उत्कंठेने प्रवृत्त झाले.

४ लोकांचें चित्त वेधणें व यश संपादणें यांसाठीं
ादाने जे उपाय निवडून घेतले त्याकडे आपण लक्ष
. त्याने आपल्या देशांतील प्राचीन धर्ममतांतून
ों घेतलें ; आपल्या ग्रामस्थ लोकांच्या भक्तिभाववि-
 प्रशंसा केली; त्याने त्यांच्या देवळाची आणि त्या

विलक्षण काळ्या पाषाणाची उपासना पहिल्याप्रम
राखिली; आरबस्थानांतील सर्व कुळें आणि दुसऱ्या
ष्ट्रांतील मनुष्यें यांनी मक्केची यात्रा करण्यासाठीं ज
व्हावें ह्मणून त्याने सांगितलें. यहूदी लोकांबरो
त्याने मोशे हा ईश्वरी पैगंबर होता असें कबूल के
ख्रिस्ती लोकांबरोबर मोशे व येशू हे ईश्वरी पैगंबर ह
असें मान्य केलें. आणि मोश्याने ज्या भविष्यभाष्या
षयीं व येशू ख्रीस्ताने ज्या संबोधकाविषयीं भविष्यें सां
तलीं तो मी आहें असें त्याने आपल्याला पुढें केलें.
कुरानाविषयीं त्याच्या देशांतील कवींनी ह्मटलें कीं तु
ना करून पाहतां कुरानासारिखें आमच्याजवळ का
नाहीं, तें त्याने आपल्या पैगंबरपणाच्या पुराव्यास
केलें. त्याने एकांतीं पहिली आपली बायको, मग अ
पला दास, नंतर आपला चुलत भाऊ (तो तर सो
वर्षांचा तापड तरूण होता) यांस, आणि ह्यानंतर अ
बेकर ज्याने अणखी दाहा अब्रूदार व वजनदार मनुष्य
वळविलें त्यासहि आपला पैगंबरपणा अंगीकारण्यास
मनाविलें. त्याचा प्रतिपाळ त्याच्या चुलत्याने के
आणि जी संपत्ति त्याला लग्न करण्यावरून प्राप्त झा
तिजवरून तो वजनदार झाला. आपल्या गोष्टीची
द्धता करण्यासाठीं एकांतीं कित्येक वर्षेंपर्यंत त्याने मेह
केली. काआबा एथें जे यात्रेकरू मिळाले होते त्य
त्याने उपदेश केला. आबुतालेबाच्या मरणापासून त्या
पाठिंबा नाहींसा झाल्यावर त्याने पळ काढिला. प
ण्यापूर्वीं तो आपल्या मतांत सौम्य, वर्त्तणुकींत नम्र, य
लागांत सहनशील, असा होता आणि मृदु भाषणाने

ळें काम चालवीत असतां त्याने आपल्या कुटुंबाबाहेरचे
न वर्षांत अकरा शिष्य आणि साता वर्षांत सुमारें
भर शिष्य केले. मदिनेस तो पळून गेला तेव्हां आ-
ऱ्याला हातेरबंद अनुसाऱ्यांचा सेनापति करून भांड-
ार कुळांचा वैरभाव अगदी मोडून टाकावा, असा हेतु
ाने प्रगट केला. लढायांमध्यें विजयी होऊन त्याने
ार्याची कीर्ति मिळविली, आणि लूट विभागून देण्याने
ापल्या अनुसाऱ्यांस संतोषविलें. त्याने फौजा जमवि-
ा. आपला हुकूम चालविण्यापुरता जेव्हां त्याला
ऱ्याधिकार मिळाला होता तेव्हां जे लोक द्राक्षारस सर्व-
नेमस्त पीत असत व ज्यांस कधींहि त्याची चट लागली
हती तस्या अरबी लोकांस तो पिणें वर्ज केलें. ज्या दुसऱ्या
तनांविषयीं त्याचे अनुसारी अगदी लंपट होते तिजवि-
ीं त्याने त्यांस मुभा दिल्ही. अविश्वास्यांच्या परलौ-
िक दुर्दशांविषयीं अखंड उत्कंठेने व पराकाष्ठेच्या
ांकर रूपाने त्याने वर्णन केलें. जे धर्मासाठीं लढतात
ास रेशमी झगे, संगमरवरी महाल व कारंजीं, आणि
ार कुमारी मिळतील असें त्याने वचन दिल्हें. जें
ीं लिहिलें तें कधीं चुकत नाहीं असें त्याने शिकविलें.
या एकवटलेल्या व शिक्षित फौजांचा तो सरदार
ातां विजयी झाला आणि शत्रूपुढें "कुरान, कर देणें,
वा तरवार," यांतून एक निवडून घेण्याविषयीं त्याने
कांस निकड लाविली. त्याने लढायांचा उपाय ला-
ग नसता तर त्याचा धर्म त्याच्या देशापलिकडे कधीं
रला गेला असता असें वाटत नाहीं.

९ त्याच्या अनुसाऱ्याच्या विजयाविषयीं विचार करूं

जातां त्याचीं कारणें सहज ध्यानांत येतील. तेव्हां
मोठालीं राज्यें अशक्त झालीं होतीं म्हणून त्यांच्याने त्यां
मागें हटवेना. दुसरी गोष्ट ते महमदी योद्धे आ
दांड शौर्य, खुनसी स्वभाव, आणि प्रज्वलित धर्मपि
या गुणानीं युक्त असतां वालुकास्थळांतून येऊन त्या ज
रित राज्यावर व त्या वेळच्या भ्रष्ट मंडळ्यांवर तुटून पडं
हन लोकांच्या व गाथ लोकांच्या दौडी व त्यापेक्षां प्
चीन काळचे विजय यांची आठवण केली असतां सा
सेन लोकांच्या त्वरीत विजयावरून आह्मांला फार आश्
वाटूं नये.

इसलाम हा पूर्वेकडे ब्रिटिश अधिकाराखालीं आव
ळिला व पश्चिमेकडे सर्व युरोपाचा चौकी पाहरा ठें
ला असें असतां पिंजऱ्यांत घालून अरवस्थानाच्या वा
कास्थळापासून आणिलेल्या सिंहासारिखा आहे; किं
जो गरुड पक्षी पेत्रियाच्या खडकाळ डोंगरापासून आ
ला असून ज्याचे पर निःसत्व व ज्याचीं पंखाडें मोड
असतां आपल्या पिंजऱ्यांत झुरत आहे त्यासारिखा आ
प्राचीन काळांत घडलेल्या लढाया पुन्हा व्हायाच्या न
हींत. सांप्रत जे अधिकार जगामध्यें चालत आहेत त्य
वरून असें पुन्हा होण्याची आशा व भय अगदीं नाहीं
होतें. तर जसा महमदी इतिहासावरून त्याच्या धर्
चा प्रारंभ दाखविला गेला तसा आतां त्यावरू
त्याचा शेवटहि स्पष्ट दाखविला जातो. विद्यां
शोध त्याविरुद्ध आहेत. कला कौशल्यांच्या योज
त्याविरुद्ध आहेत. राज्य कारभाराच्या सुधारणा त्या
प्रतिकूळ आहेत. राष्ट्रांची संपूर्ण बढती त्यास प्रतिकू

ाहे. या सर्वांशिवाय ख्रिस्ती धर्माची सत्यता त्याविरुद्ध
ाहे. बालाभ्यासाचें पुस्तक, लोहचुंबक, दुर्बीण, छाप-
ाना, ख्रिस्ती शास्त्र जें आतां इकडील सर्व भाषेंत प्रसिद्ध
लें आहे असें हीं सर्व त्यांस प्रतिकूळ आहेत. हीं
स्त्रें तरवारीपेक्षां खोल घाय करितात; तोफेच्या गोळ्या-
क्षां लांब पोहंचतात; आणि "वेळ व समय" गणून
ांगण्याविषयीं आह्माकडून कदाचित कांहीं चुक घडेल
री ज्या पराक्रमासमोर महमदाच्या धर्माचा आणि त्या-
या राज्याचा टिकाव कधीं व्हावयाचा नाहीं त्याचीं मूळ
त्वें तर आहेतच.

महमदाची व येशू ख्रीस्ताची वास्तविक तुलना करूं
टलें तर कठीण आहे.

"देवाचा पुत्र" याविषयींच्या भिडेने आह्मास प्रतिबंध
ाला नसता तरी दुर्व्यसनी, बहुपत्निवादी, लुटारू, जा-
ल्य योद्धा, कठोर धर्माभिमानी याची "मनुष्याचा पुत्र"
ा परोपकारिक आणि पवित्र यासीं आमच्याने कसी
ाम्यता करवेल?

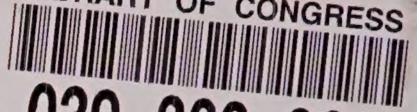
कित्येक गुणलक्षणांविषयीं तर फेरफार उघडच आहे
येणेप्रमाणें. येशू यहूदांतच राहिला व मेला; महम-
ने तर अनेक राष्ट्रांच्या व विरुद्ध धर्माच्या लोकांमध्यें
डून त्यांसीं वहिवाट केली. महमद तर आरबी लुटा-
चा पुढारी होता; येशू चहुंकडे कल्याण करीत फि-
ा. महमद फौजांचा अधिपति असतां योद्धा झाला;
ू "शांतीचा अधिपति" होता. महमद पराका-
चा विषयलंपट होता; येशू तर "पवित्र, निष्पापी,
ष्कलंक, पाप्यापासून वेगळा," असा होता. महमद

महत्वेच्छु होता; येशू "अंतःकरणांत नम्र व लीन" हो
महमदाने आपल्या पैगंबरपणाविषयीं प्रमाणार्थ एका
बनावलेलें कुरान पुढें केलें; येशूने तर "जीं कामें म
ष्याला करितां यायाचीं नाहींत असीं कामें केलीं," त्य
रोग्यांस निरोगी केलें, आणि मेलेल्यांस उठविलें.
पाडावें व जिंकावें ह्मणून महमदाने आपल्या अनुसाऱ्य
बोलाविलें; येशूने आपल्या शिष्यांस पश्चात्ताप, नम्
आणि प्रीति करण्यास आज्ञापिलें. महमद शत्रूला चु
डी देऊन पळून गेला, येशूने देहादुपारीं चमत्कारि
रीतीने आपला बचाव केला. ज्यामध्यें पूर्वापार वि
आहे असा धर्म महमदाने शिकविला; येशूने सर्वदा ए
सारिखेंच शिकविलें. महमद नाश करणारा हो
येशू तर तारणारा आहे.

समाप्त.

BOUND BY
HW

LIBRARY OF CONGRESS
0 039 308 262 8